

“Vi er ingen Kuusinen-regjering”

-

Vidkun Quislings 6-dagersregjering

Jon-Rune Olsen Svenning

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2019

Sammendrag

Jeg har i denne oppgaven studert Vidkun Quislings statskupp og omstendighetene rundt det 9. april. Det er lagt stort fokus på å undersøke regjeringen som ble dannet, hvem den i realiteten besto av, og hva den forsøkte å utrette politisk i dens 6 dager før den ble erstattet av Administrasjonsrådet. Målet med oppgaven er å komme nærmere inn på motivasjonene bak regjeringen og dens foretak.

Forord

Skrivingen av denne masteroppgaven har vært en utfordrende men svært lærerik opplevelse. Jeg kunne ikke gjort det foruten akademisk veiledning fra Øystein Sørensen, Marita Martinussen og Gaute Lund Rønnebu. I tillegg har støtte fra familie og venner vært avgjørende for å holde motivasjonen oppe i dette tilsynelatende uendelige foretaket. Takk til alle som har bidratt til utførelsen av denne oppgaven.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	s.6
1.1	Problemstilling	s.6
1.2	Avgrensning	s.6
1.3	Litteratur	s.7
1.4	Kilder	s.10
1.5	Metode	s.11
1.6	Bakgrunn	s.12
2	Statskuppet 9. april	s.17
2.1	Quisling og Knudsen før 9. april	s.17
2.2	Planleggingen starter	s.18
2.3	Kontroll over kringkastingen	s.21
2.4	Et statskupp i stil med regjeringen	s.25
2.5	Kapittelkonklusjon	s.27
3	Søken etter anerkjennelse	s.29
3.1	Audiens hos kongen	s.32
3.2	Kapittelkonklusjon	s.36
4	Regjeringssamling og minskende makt	s.38
4.1	Kampen om kringkastingen	s.45
5	Den motvillige regjeringen	s.50
5.1	Jonas Lie	s.50
5.2	Gulbrand Lunde	s.57
5.3	Ragnar Hvoslef	s.59

5.4 Frederik Prytz og Ragnar Skancke.....	s.61
5.5 Kapittelkonklusjon.....	s.63
6 Forsøk på å gjenvinne kontrollen.....	s.64
6.1 Norske militærbevegelser.....	s.69
6.2 Skifte av politimester.....	s.73
6.3 Kapittelkonklusjon.....	s.74
7 Pressekonferanse i Stortinget.....	s.76
7.1 Ingen støtte?.....	s.81
8 Oppløsningen av regjeringen.....	s.84
8.1 Løsningen nærmer seg – Quislings motsvar.....	s.87
8.2 Quislings ambisjoner.....	s.97
9 Konklusjon.....	s.103
10 Kilder og litteratur.....	

1. Innledning

9. april 1940 ble en av de mest definerende dagene i norsk historie. En av de største hendelsene denne dagen stammer imidlertid verken fra den invaderende tyske militærmakten, eller den flyktende norske regjeringen. Klokken 19:32 begikk Vidkun Quisling statskupp over kringkastingen, en hendelse som skulle forme forhandlingene mellom Norge og Tyskland de neste dagene, og følgelig resten av okkupasjonen. Hvordan har det seg at denne hendelsen, og regjeringen som sprang ut av statskuppet, ikke har fått mer oppmerksomhet i norsk historielitteratur? Jeg ønsker i denne oppgaven å gå mer i dybden på Quislings 6-dagersregjering enn hva som har blitt gjort tidligere. Regjeringen er kjent for å ikke ha klart å utrette noe direkte politisk, men jeg mener fortsatt det er verdi i å undersøke hva regjeringen forsøkte å gjennomføre.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen for oppgaven min er: *Hvilke motivasjoner hadde Quisling, både for å begå statskupp, og for å bevare rollen som statsminister? Og hva forsøkte Quisling og regjeringen å gjennomføre i løpet av sine 6 dager, og ved hvilke midler?* Gjennom søken etter å besvare denne problemstillingen vil det også være nødvendig med et mer totalt bilde av regjeringen enn tidligere litteratur har hatt for vane å beskrive. Selv om Quisling var regjeringen ubestridte midtpunkt kan ikke dens samlede forsøk forstås bare ut fra hans synspunkt. Det vil derfor legges stort fokus på å undersøke hvem som deltok i regjeringen, og hva disse personene foretok seg. Gjennom en forståelse av den samlede innsats av alle regjeringens medlemmers foretak både i regjeringens kortvarige medvind og motvind vil svaret på oppgavens problemstilling bli tydelig.

1.2 Avgrensning

Oppgaven vil i brede linjer ha en svært innsnevret og definert avgrensning. Fokuset for oppgaven er Quislings 6-dagersregjering fra 9-15. April 1940, og det er dermed disse dagene som vil forskes på. Jeg vil besvare spørsmålene stilt i problemstillingen ved å fokusere på disse dagene. I noen tilfeller vil det være nødvendig å trekke linjer frem i tid, da det tidvis vil være naturlig å sikte til de involvertes senere roller i krigen og landssvikoppgjøret. Jeg vil oftere trekke linjer bak i tid for å gi bakgrunnsinformasjon, da særlig ettersom noe av statskuppets bakgrunn kan finnes i 1939. Det vil også være naturlig å henvise til de siste dagene før statskuppet, med hensyn til deltakernes geografiske posisjon og deltakelse på Nasjonal Samlings siste møte før kuppet. Selv om jeg vil gå utenfor den definerte avgrensningen er dette med hensikten å kontekstualisere hendelsene og aktørene 9-15. April. Oppgavens geografiske avgrensning er løsere. Ettersom store deler av oppgaven bygges opp på aktørene beveger fokuset seg etter aktørene. Dermed vil mindre deler av oppgaven være spredt over Norge, og i noen tilfeller Tyskland. Hovedfokus vil imidlertid være Oslo og umiddelbar nærhet. Det var her regjeringen og dens deltakere befant seg, i tillegg til at dette var området regjeringen best klarte å påvirke direkte på sin korte tid.

1.3 Litteratur

6-dagersregjeringen finner sted i en av Norges mest omtalte perioder, og går inn under noen av de største og mest populære feltene historiefaget har, krigs og okkupasjonshistorie. Til tross for dette mener jeg at litteratur spesifikt på 6-dagersregjeringen er mangelfull, i hovedsak fordi den er gitt lite oppmerksomhet i historieskriving. Historiebøker om krigen oppsummerer gjerne Quisling tidlige involvering svært kort ved å nevne at han begikk statskupp 9. april, og ble erstattet av Administrasjonsrådet 15. April. Man kan se dette selv i historiebøker med avgrensninger som burde gjøre en inkludering av Quislings regjering naturlig. Blant annet *De fem første dagene*, nevner bare Quisling en håndfull ganger i løpet av boken, stort sett i sammenheng med en skolesjef som ble feilaktig mistenkt for å være i dialog med Quisling.¹ Utover dette blir bare Quisling og hans regjering nevnt forbigående, et fokus som er spesielt besynderlig med tanke på at bokens forside blant annet pryder en

---

¹ Normann, 1970, s.185

avisartikkel om Quislings regjeringsdannelse. Dette er representativt for mye historieskriving som omhandler bredere tema, enten de er like avgrenset som Normanns bok eller ikke.

Det finnes også litteratur med mer avgrenset fokus hvor Quislings regjeringsdannelse er mer i fokus. En av de mest definerende bøkene for temaet er Magne Skodvins *Striden om Okkupasjonsstyret* fra 1956 som tar for seg tiden frem til 25. september 1940. Skodvins bok var i en årrekke den mest detaljerte boken om Quislings regjering, og er selv i dag blant det beste som er produsert. Boken tar særlig godt for seg maktkampen mellom Quisling og tyskernes sendemann i Norge, Curt Bräuer. Den er i så måte i godt selskap med bøker som fokuserer på denne maktkampen like etter 9. april, ofte fra tysk perspektiv. Denne sjangeren, om man kan kalle det en sjanger, ledes an av Hans-Dietrich Loochs *Quisling, Rosenberg og Terboven*. Boken gir svært god bakgrunn i situasjonens forhistorie blant annet gjennom hans møter med Hitler i desember 1939. Den gjør også godt rede for forhandlingene og maktkampen som foregikk i aprildagene, men uten å gi betydelig fokus til Quislings regjering i seg selv. Boken er likevel blant det bedre om emnet, men fokuset på regjeringen er ofte sentrert på Quisling selv og effekten regjeringen hadde på den øvrige situasjonen. Dette er, i min mening, noe av svakheten på emnet. Litteraturen som eksisterer er god og dekker sentrale hendelser, men det slår meg som noe mangelfullt å ha en fyldig litteratur på resultatet av en hendelse, uten å ha i nærheten av en like tilsvarende fyldig litteratur på den originale hendelsen. Quislings statskupp er i mine øyne hendelsen som utløste en rekke konsekvenser i forhandlinger mellom Norge og Tyskland, som vil utdypes i oppgaven.

En av de mest givende sjangrene for 6-dagersregjeringen er biografier. Man har blant annet Oddvar Høidals *Quisling: En studie i landssvik*. Hans Fredrik Dahl er ansett som den fremste forfatteren på Quisling, med en rekke bøker om ulike aspekter av hans liv. Flere av disse er innom sentrale temaer for 6-dagersregjeringen, blant annet *Vidkun Quisling - En fører blir til*, og oppfølgeren *En fører for fall*. Disse biografiene gir det mest detaljerte bildet man har av Quislings bevegelser i aprildagene, men gjennom deres format som biografier lider de av de samme problemene som tidligere nevnte verk, de tar ikke for seg regjeringen i sin helhet.

Dette er ikke en kritikk av disse verkene da det tydelig ikke har vært deres hensikt å gå utover dette interesseområdet. Det finnes imidlertid biografier om flere enn bare Quisling, noe som samlet gir et økt innsyn i regjeringen. Nina Drolsum Kroglands *Hagelin: Quislings høyre hånd* er spesielt god og gir et nødvendig innsyn i en sentral person som var særlig upålitelig i etterkrigsoppgjøret. Biografien *Med penn og pistol: om politimester Jonas Lie* av Bernt Roughvedt gir et svært detaljert bilde av Lie og hans bevegelser i april dagene. På den andre siden er *Triumf og tragedie: historien om NS-minister Gulbrand Lunde* av Jan Magne Arntsen og Thor Geir Harestad mindre detaljert. Boken dedikerer i stedet et betydelig fokus på å undersøke Lundes dødsfall, uten at bokens konklusjon kan tas som stort mer enn interessant lesing. Som den eneste biografien om Gulbrand Lunde står biografien likevel som et viktig verk.

Noe av styrken i Roughvedts biografi om Lie er kildematerialet han kunne trekke fra i Lies egen dagbok. Blant de involverte som overlevde krigen og etterkrigsoppgjøret har et par produsert memoarer om egen involvering. Her har man blant annet *Norge mellom England og Tyskland: tiden før og under den annen verdenskrig* av den tyske sjøoffiseren Hermann Boehm, og *Jeg var Quislings sekretær* av Harald Franklin Knudsen. Disse verkene gir unike innblikk i situasjonen, men bærer også med seg troverdighetsproblemer fra sine forfattere som vil drøftes senere i oppgaven. En stor mengde av litteraturen på emnet, da særlig biografier, har kommet det siste tiåret. Store deler av stoffet om 6-dagersregjeringen er dermed å finne de første 20 årene etter krigen, og i denne nyere perioden. Biografiens sene ankomst viser til en økt tendens til å fortelle historie fra "de skyldiges" perspektiv. Man har tidligere hatt en overflod av litteratur fra Nygaardsvold-regjeringens side, gjerne i form av memoarer. Dette har i min mening vært en refleksjon av litteraturen i sin helhet som har fokusert mer på deres side av historien, ofte med et fokus på Norges motstandskamp. Når man nå er lengre unna krigen er det et større ønske etter mer balansert litteratur blant annet gjennom de nevnte biografiene, som til nå har kulminert i Kroglands *Hitlers norske hjelpere* fra 2017, som studerer nordmenn som meldte seg i tysk tjeneste. Denne oppgaven stiller seg i så måte innenfor denne voksende trenden av å skrive historien fra de skyldiges side. Den stiller seg kritisk til tidligere litteratur jeg anser som mangelfull, tross dens viktige

bidrag for norsk krigshistorie. Et delmål for oppgaven er dermed å fylle noen av hullene jeg mener finnes i norsk krigshistorie.

1.4 Kilder

Oppgavens hovedgrunnlag for kilder er riksarkivets mapper fra rettssakene mot de involverte medlemmene i regjeringen. Ettersom litteraturen på mange felt er mangelfull er disse kildene uvurderlige, og er i flere tilfeller den eneste kilden til informasjon da enkelte personer i oppgaven ikke er nevnt i tidligere litteratur. Mange av spørsmålene som vil bli stilt i oppgaven var også sentrale spørsmål i tiltale mot de siktede, som gjør riksarkivets kilder svært egnet for oppgavens formål. Disse mappene består av rettsdokumenter, avhør, innhentede dokumenter fra samtiden og personlige gjenstander som ble ansett som relevante for rettssaken. Jeg har også benyttet statsarkivets privatarkiv hvor man finner flere dokumenter fra samtiden, brev og korrespondanse mellom de involverte og i noen tilfeller dagbøker.

Jeg har også benyttet flere aviser fra samtiden som kan deles inn i to kategorier. Den første og største kategorien er avisene som godtok sensuren Quisling presset på dem. Dette var tilfellet for flere Oslo-aviser, blant annet Aftenposten som jeg har benyttet for flere hendelser. Av hensyn til sensuren avisene var lagt under kan man ikke ta deres reportasje som en troverdig gjengivelse av virkeligheten. Det er i stedet et bilde av hvordan Quislings regjering ønsket å fremstå, og i hvilken grad dette lyktes ved å se hvor mye de kunne presse gjennom. Quislings suksess i å sensurere pressen kommer best frem av likhetene man kan spore i Aftenposten og Nasjonal Samlings egne organ Fritt Folk. Avisenes reportasje fremstår for det meste likt, med unntak av at Fritt Folk fører tydeligere propaganda og dermed er et mer direkte talerør. Dette står i sterk kontrast til den andre kategorien som er aviser som motsatte seg sensuren. Av praktiske årsaker gjaldt dette ofte aviser i distriktene, da opprørske aviser i Oslo raskere ville blitt tatt hånd om. Dette var tilfellet for mange aviser, jeg har brukt Telemark Arbeiderblad i oppgaven som et representativt eksempel. Avisen var i åpen motstand mot Quisling, og ga dermed et fullstendig annerledes bilde av situasjonen.

1.5 Metode

For å kunne bearbeide disse kildene på en konstruktiv måte er det nødvendig å angripe dem med en metodisk tilnærming. Metoden jeg mener er mest hensiktsmessig, og nødvendig, for å benytte disse kildene er den hermeneutiske sirkel. Denne metoden tar utgangspunkt i en forståelse av delene i teksten for å forstå helheten, og omvendt. En forståelse av en teksts helhet vil påvirke leserens forståelse av dens deler, og igjen omvendt.² Tanken er at enhver tekst må tolkes og forstås, både for seg selv og sett i sammenheng med en større helhet. Det er avgjørende for oppgaven å kunne tolke avhørene av de tiltalte. Dette må gjøres med en klar bevissthet på avhørens situasjon. Å fortelle sannheten var trolig ikke en prioritet for de fleste av de siktede rundt regjeringen. Prioriteten for de siktede i landssvikoppgjøret vil ha vært dem selv og deres sikkerhet i møte med den potensielle straffen de sto ovenfor. Hvordan de valgte å gå frem i rettsaken med denne prioriteringen kan ha vært forskjellig, for noen kan det tenkes at det å fortelle sannheten, etter beste evne, vil ha vært deres beste mulighet for en redusert straff.

Jeg mener det er viktig å ta disse sakene og avhørene ut av dens større kontekst, landssvikoppgjøret. Den gir, i det minste i mine øyne, i enda større grad enn andre mer normale rettsprosesser et bilde av at de siktede er beredte til å gå til ekstreme lengder for å beskytte seg selv. Bare gjennom at prosessen har ordet "Landssvik" i seg blir man invitert til å gå inn i ethvert utsagn med en oppfatning av at det er ord fra en særdeles upålitelig person uten et moralsk kompass. Noe av grunnen for fristelsen til denne oppfattelsen er at det var en vanlig tanke da landssvikoppgjøret foregikk, og det vil sannsynligvis gjelde i betydelig grad i dag også. Jeg mener imidlertid at dette er en feilaktig tankegang. Bevisst eller ubevisst er det problemer ved å stemple alle siktede eller dømte av samme kriminalitet som upålitelige eller umoralske basert simpelthen på selve kriminaliteten. Flere av de siktede vil i realiteten likevel kunne beskrives som upålitelige, moralen deres anser jeg det som vanskeligere å bedømme. Uavhengig av dette er det uunngåelig at det ligger ulikheter i påliteligheten og moralen basert på motivasjonene deres og oppfattelsen av situasjonen de befant seg i. Av nettopp den grunn

---

² Hellesnes, 1988, s.28

kan man ikke stemple dem på bakgrunn av den større rettsprosessen de tok del i og kriminalitetene de ble siktet og i de fleste tilfeller dømt for, man må se på hvert individuelle tilfelle etter beste evne. Det var nettopp dette Hans Kiær Mordt argumenterte for i *Det urettferdige rettsoppgjør* fra 1955, hvor han rettet kritikk mot Landssvikoppgjøret. Han hevdet der at de siktede ble forhånds dømt bare på bakgrunn av involveringen deres i NS. Ethvert utsagn de kom med eller handling de hadde gjort ble sett på som upålitelig eller ondsinnet, utelukkende i lys av deres rolle i NS. Et eksempel på hvordan dette foregikk i praksis er at NS-medlemmer som optrådte som vitner ikke ble tatt i ed, etter § 185 i Straffeprosessloven som sier at man kan “*unnlate edfestelse når man finner vitnesbyrdet åpenbart betydningsløst.*”³

Det er altså mange deler som utgjør helhetsbildet i disse avhørene. Kildematerialet er så sentralt for kunnskapen man har om 6-dagersregjeringen at man ikke har noe annet valg enn å benytte det, til tross for at personene i avhør er de personene med mest insentiv for å lyve. Jeg må lese avhørene i lys av dette. Samtidig vil en svært viktig del av oppgaven være en sammenlikning av hva som blir sagt i disse avhørene kontra hvilken informasjon man har fra dokumenter i samtiden, altså en sammenlikning av hva som ble sagt utad og privat. Avhør må også ofte sammenliknes med andres avhør, da mange situasjoner involverer flere personer med forskjellige vitnesbyrd. I noen tilfeller vil det også være forskjellige vitnesbyrd fra samme person. Det er også nødvendig å tolke og å ta stilling til hva domsslutningene fant, da dette må regnes som fremste autoritet på emnet. Tross dette kan jeg ikke tolke domsslutningene som en definitiv bedømmelse av virkeligheten, og jeg vil i noen tilfeller være uenig med konklusjonene truffet av dommerne. Vurderingen og tolkingen av disse kildene enkeltvis, og en sammenlikning av de ulike innspillene, vil gi den beste forståelsen av helhetsbildet som er 6-dagersregjeringen.

1.6 Bakgrunn

---

³ Mordt, 1955, s.117

Det er nødvendig med noe bakgrunnsinformasjon for oppgavens tema og hendelsene som for alvor startet 9. april 1940. Quislings vei til makten, så brått den dog skulle ende, hadde vært en lang reise. Den ideologiske grunnmuren for det som skulle bli et av Norges mest kontroversielle politiske partier på 30-tallet ble påbegynt allerede i 1918 da Quisling i Russland for første gang møtte Frederik Prytz. Dette var mannen som skulle bli sentral i Quislings utviklende ideologi, dannelsen av Nasjonal Samling, og som ved statskuppet 9. april 1940 skulle utnevnes til statsråd. I løpet av 20-tallet jobbet Quisling under Fridtjof Nansen og hans humanitære arbeid i Sovjetunionen. Quislings nære kontakt med hungersnød og lidelse skulle påvirke ham, og befestet en anti-kommunistisk oppfatning som en del av hans ideologi, i tillegg til en raseideologi hvor rase var samfunnets drivende kraft. Det var det anti-kommunistiske aspektet av Quislings ideologi som for første gang skulle gjøre ham til et noenlunde gjenkjennelig navn i Norge.

Tilbake i fedrelandet holdt Quisling sin første offentlige tale 9. april 1930, nøyaktig 10 år før han skulle begå statskupp. Temaet for talen var Sovjetunionen, det samme gjaldt et intervju med Quisling i avisen Morgenbladet som ga ham ytterligere oppmerksomhet.⁴ Han hadde begynt å skape et navn for seg selv, og det tok ikke lang tid før hans politiske ambisjoner begynte å skinne gjennom. Allerede flere år før Nasjonal Samling ble dannet kunne man skimte spor av hva som skulle komme, da hans intensjoner best kommer frem i Quislings artikkel *Politiske tanker*, en artikkel Hans Fredrik Dahl oppsummerer med "*Det var ikke ett parti, men Partiet, han talte for; ikke én løsning, men Løsningen.*"⁵ Quislings første politiske verv skulle likevel bli for Bondepartiet hvor han i 1931 ble utnevnt til Forsvarsminister, et verv han skulle holde til 1933. Tiden som forsvarsminister ble turbulent. Quisling viste tidvis sine politiske svakheter, men også med tiden politisk vekst. Han var fokuset for flere kontroverser, blant annet hans ifølge opposisjonen tvetydige meninger om Sovjetunionen, og et attentatforsøk på hans liv.⁶ Quisling valgte å stå i stormen, og svarte kritikerne etter

---

⁴ Dahl, 1991, s.146

⁵ Dahl, 1991, s.148

⁶ Dahl, 1991, s.192

beste evne. Reaksjonene var delte både innad politisk og offentlig, men Quisling gikk ut av situasjonen med langt flere tilhengere enn tidligere.⁷

Herfra startet bevegelsen for å utnytte dette momentet, som endte med stiftelsen av Nasjonal Samling 13. Mai 1933, hvor partiets proklamasjon ble vedtatt. Quislings kontroversielle karakter som statsråd var bare en smakebit for rollen Nasjonal Samling fikk i norsk politisk liv. Partiet var jevnlig omringet av vold og konflikt idet dets motstandere var fast innstilt på å stanse deres ideologi.⁸ Quisling måtte allerede i partiets første valgkamp i 1933 svare på kritikk av nærhet til nazisme, og teorier om at valgkampen deres var finansielt støttet fra tysk hold. Mens det ikke var noe sannhet i sistnevnte var likhetene til NSDAP⁹ klare. De tilhørte samme ideologiske rammer, selv om Quisling offentlig distanserte seg når kritikk ble rettet mot ham på denne basisen.¹⁰ Tross Quislings på dette punktet nokså prominente rolle i norsk samfunn, og oppmerksomheten det medførte for partiet, ble valgresultatet skuffende. Nasjonal Samling fikk 27 850 stemmer, eller tre og en halv prosent. Det resulterte i null mandater.¹¹ Dette skulle bli nokså symptomatisk for partiets politiske resultater i 30-årene. De nøt mer suksess i kommunestyrevalget i 1934 hvor de endte med 69 representanter, men dette tallet falt til syv neste kommunestyrevalg. I Stortingsvalg fikk de igjen null representanter i 1936. Partiet hadde utviklet seg i en mer militant retning, og Quisling hadde gjort forsøk på å befeste sin rolle som fører av partiet, men valgresultatene ble stadig verre.¹² De dårlige valgresultatene førte til en splittelse i partiet, og Quislings gjenværende versjon av Nasjonal Samling var sterkt redusert.¹³

Quisling var forlatt av mange, men beholdt fortsatt en kjerne av sine mest dedikerte tilhengere. Quislings posisjon som fører var imidlertid etter splittelsen sterkt befestet ettersom de fleste potensielle motstandere hadde forlatt partiet, ingen kunne true hans

---

⁷ Dahl, 1991, s.205

⁸ Dahl, 1991, s.274

⁹ Hitlers naziparti

¹⁰ Dahl, 1991, s.278

¹¹ Dahl, 1991, s.289

¹² Høidal, 1988, s.183

¹³ Høidal, 1988, s.219

lederstilling lengre. Partiet skulle ikke få muligheten til å delta i flere stortingsvalg før okkupasjonen, da den sittende Nygaardsvold-regjeringen i 1938 vedtok at valg skulle holdes hvert fjerde år, og utvidet sin egen styremakt til 1940. Dette ble gjort i tråd med grunnloven, og ble stemt gjennom med store flertall i Stortinget. Quisling var likevel svært kritisk, og hevdet at folket hadde blitt lurt, og at regjeringens forlengelse av eget mandat var ulovlig. Han gikk så langt som å sammenlikne handlingen med et statskupp.¹⁴ Kritikken førte imidlertid ingen steder. Partiets utvikling hadde på dette punktet over flere år ført mot avgrunnen, som kanskje ville vært den mer naturlige konklusjonen for Nasjonal Samling. Tilfeldigheter og en vilje til å fortsette sikret at dette ikke ble tilfellet. Albert Viljam Hagelin, en mann med sterke tyske bånd, meldte seg inn i partiet og sikret Quisling dialog med de utenrikspolitiske kontorene til Alfred Rosenberg, den sentrale nazistiske ideologen. Den nyansatte nazisten Hans Wilhelm Scheidt i Rosenbergs kontorer ble umiddelbart engasjert i Quislings sak, og gjorde det til en prioritering å støtte den norske føreren.¹⁵ Quislings parti var kanskje en skygge av hva det hadde vært, men ved Hagelins hjelp, og Scheidts støtte hadde han nå tilgang til Rosenberg, som igjen hadde tilgang til Hitler.

Resultatet ble møter med Rosenberg og Hitler i desember 1939. Det er her man for første gang finner Quislings tanker om at Nasjonal Samling kan overta makten i landet. Det ble snakket åpent om tysk invasjon av Norge, en tanke Quisling både støttet og ga råd til etter beste evne med sin informasjon om norsk forsvar fra tiden som forsvarsminister.¹⁶ Noen klar plan ser imidlertid ikke ut til å ha blitt skissert, dette var hypotetiske samtaler. I månedene før 9. april stilnet den tyske kontakten da det fra tysk side var en prioritet å hemmeligholde planene sine. De gikk dermed fremover med planleggingen av en militær invasjon av Norge kalt Weserübung.¹⁷ Det finnes ingen dokumenter som viser at Quisling ble informert om disse planene, selv om han trolig utover våren 1940 skjønnte at en invasjon var nært forestående. Fra norsk side ble det i forkant av den tyske invasjonen ført nøytralitetspolitikk. Nøytralitet hadde vært slagordet i norsk politikk helt siden løsrivelsen i

---

¹⁴ Høidal, 1988, s.239

¹⁵ Høidal, 1988, s.254

¹⁶ Høidal, 1988, s.265

¹⁷ Høidal, 1988, s.282

1905, og hadde blitt brukt suksessfullt under første verdenskrig.¹⁸ Denne gangen sto imidlertid politikken ovenfor store problemer. Tross opprustning de siste årene før krigen var norsk forsvar i dårlig stand, og det var en voksende frykt for at både Tyskland og Storbritannia ønsket å dra Norge inn i krigen.¹⁹ Den norske nøytraliteten ble først brutt av Storbritannia som la miner i norsk farvann utenfor Narvik 8. april. Nygaardsvold-regjeringens nøytralitetspolitikk favoriserte i realiteten Storbritannia, og da rapportene om tyske marinebevegelser kom inn beordret regjeringen kommanderende admiral i Narvik å skyte på tyskerne dersom de ankom.²⁰ Den tyske trusselen var imidlertid undervurdert, og den norske nøytraliteten var inne i sin siste dag.

---

¹⁸ Ørvik, 1953, s.15

¹⁹ Ørvik, 1953, s.26

²⁰ Høidal, 1988, s.287

2. Statskuppet 9. april

"Norske kvinner og norske menn!" Dette var ordene som ble sendt over radio klokken 19:32 9. april 1940.²¹ Radioen har på det punktet vært stille i flere timer, og sendt musikk timene før der igjen uten noen offisiell info fra norske myndigheter. De norske kvinnene og de norske mennene Quisling retter proklamasjonen sin mot har brukt disse timene desperate etter informasjon om hva som skjer med landet deres. Når radioen omsider har etterlenget informasjon er det i form av Quislings statskupp som kommer sjokkerende og overraskende på de fleste, men realiteten er enda mer sjokkerende. For Quislings statskupp var ikke en del av den tyske invasjonen, selv om mye tydet på det. Så hvordan gikk det til at punktet for 9. april ikke ble satt av de to hovedaktørene, den tyske invasjonsmakten og den norske regjeringen, men heller av et statskupp ukjent for dem begge? Og hva kan måten kuppet gikk for seg på fortelle oss om dets omstendigheter? Var kuppet planlagt, hadde Quisling blitt informert om invasjonen i forkant?

2.1 Quisling og Knudsen før 9. april

Quislings rom på det sentrale Hotell Continental ble raskt et hovedkvarter for NS-medlemmer som ville se ham 9. april, og planleggingen av statskuppet. At Quisling, i tillegg til hans nye privatsekretær Harald Franklin Knudsen, befant seg på hotellet var visstnok svært beleilig for planleggingen av kuppet, som dermed har vært en av årsakene til at mange mente at statskuppet måtte være planlagt. Quisling var tross alt bosatt i Oslo, og Knudsen som kom utenbys fra var tidligere innsjekket på Hotell Astoria. Hvorfor sjekket de da inn på Hotell Continental, hvor flere medlemmer av partiet tilfeldigvis befant seg, natten før den tyske invasjonen? Årsaken til Knudsens opprinnelige opphold i Oslo skal ha vært et rådsmøte, som han ankom med sin far, i Nasjonal Samling 7. april. Ifølge Knudsen deltok 14 personer på møtet, blant annet Knudsen selv, Quisling og Rolf Jørgen Fuglesang. Krigssituasjonen og Europa var ikke tema for møtet, og ble bare nevnt i helt alminnelige vendinger. Etter møtet var det en kort sammenkomst på Engebret Café, før Knudsen inviterte et fåtall personer, blant

---

²¹ Loock, 1972, 218

annet Quisling, opp på hotellrommet for å feire sin egen bursdag. På hotellrommet fortalte Knudsen at han vurderte å flytte til Oslo, og gjerne ville ha en stilling i Nasjonal Samlings avis *Fritt Folk*. Det ble avtalt at Knudsen skulle besøke Quisling neste dag, 8. april, for å diskutere dette ytterligere, som betød at Knudsen ikke forlot Oslo som han hadde planlagt.²²

Knudsens fremtid i *Fritt Folk* ble ikke brakt opp da Knudsen ankom Quisling klokken ti 8. april, for rapportene om at en tysk flåte var på vei fikk Quisling til å frykte at krigsbegivenheter var i anmarsj. I den anledning tilbød Quisling Knudsen rollen som hans privatsekretær, noe Knudsen sa seg villig til. På kvelden 8. april skal Knudsen ha fått en idé om at Hotell Continental ville være et tryggere oppholdssted for dem begge. Årsaken skal ha vært at Quisling kunne bli anklaget for å ha vært involvert i invasjonen ettersom anklager om samarbeid med Tyskland hadde fulgt ham i årevis. Denne gangen ville anklagene til dels truffet. Hotell Continental reklamerte også med å ha de beste betingelser med hensyn til bombeangrep, i tillegg til at det lå rett ved undergrunnen som var ansett som trygg.²³ Så beleilig denne forklaringen enn kan virke skal flere partifeller ha ringt Quisling utover 8. april for å be ham la være å sove hjemme. Det var heller ikke første gang partiet hadde reagert på denne måten, også ved valgnatten 1936 hadde partifeller ønsket at Quisling skulle oppholde seg et tryggere sted om natten.²⁴ Quisling ble etter hvert overtalt til dette og ble med til Continental, hvor Knudsen sjekket dem inn i eget navn mens Quisling tok en annen vei inn på hotellet. Natt til 9. april ventet Quisling og Knudsen i hotellrommet spent på tyskernes ankomst, som på dette punktet tydelig var nært forestående

2.2 Planleggingen starter

Omtrent klokken syv 9. april ankom den tyske embedsmannen Hans Wilhelm Scheidt hotellrommet. Knudsen åpnet døren og spilte uvitende da Scheidt fortalte at han ville møte Quisling. Først etter at Scheidt tok Knudsen med til NS-medlemmet Albert Viljam Hagelin, som uten at Knudsen visste det også befant seg på Continental, lovte han å forsøke å finne

---

²² Riksarkivet, Harald Franklin Knudsen, dnr. 4268

²³ Riksarkivet, Harald Franklin Knudsen, dnr. 4268

²⁴ Dahl, 1992, 77

Quisling. Knudsen fant Quisling på deres eget hotellrom, og han sa seg villig til å møte Scheidt og Hagelin og ba dem komme på rommet om noen timer. Scheidt, Hagelin og den tyske marineoffiseren Schrieber ankom omtrent klokken ti, og planleggingen av statskuppet var i gang. Knudsen skal ha forlatt rommet kort tid etter ankomsten deres for å kjøpe sigaretter og armbåndsur, og kom tilbake først på ettermiddagen.²⁵ Personen bak den mest detaljerte gjenfortellingen fra Quislings side av 9. april var dermed ikke tilstede i de første timene hvor statskuppet ble utarbeidet. Basert på kunnskap Knudsen skal ha fått i etterkant av møtet skal Scheidt og Schrieber skal ha gitt Quisling tilsagn om tysk understøttelse.²⁶ Om de tyske embedsmennene sa dette til Quisling ser det ikke ut til å ha vært sant, da Hitler først senere på dagen ga sin støtte til Quislings regjeringsdannelse med et nylig utviklet ønske om å ikke lengre måtte forhandle med Nygaardsvold-regjeringen som hadde klart å flykte fra Oslo etter senkningen av Blücher. Scheidt og Schrieber hadde først søkt til Quisling i timene etter senkningen av Blücher. Basert på dagens videre handlinger virker det sannsynlig at de håpte at Quislings status og tidligere rolle som forsvarsminister ville hjelpe dem å begrense norsk motstand, og på den måten gjøre opp for skaden begått mot den tyske hær.

I løpet av få timer morgenen 9. april bestemte Quisling, Scheidt, Schrieber og Hagelin at Quisling skulle begå statskupp. Forholdene var på mange måter tilrettelagt for kuppet, den flyktende regjeringen hadde etterlatt seg et politisk tomrom i hovedstaden. Hvis Quisling hadde lyktes i å sette en stopper for mobiliseringen, noe han forsøkte å gjøre, ville det ikke være noen grunn for tyskerne om å ikke forhandle med Quisling og hans nye regjering heller enn Nygaardsvold som hadde valgt motstand og flukt.²⁷ Før Quisling proklamerte statskuppet, og før proklamasjonen engang var ferdigskrevet, gjorde han sitt første forsøk på demobilisering rundt klokken 13 i Forsvarsdepartementet. Quisling møtte imidlertid ingen embetsmenn han kjente igjen fra sin egen tid i departementet, og brutte telefonlinjer hindret ham i å kontakte en eneste kystbefestning.²⁸ Etter det mislykkede forsøket, tilbake på hotellet, fortsatte planleggingen av kuppet og organiseringen av regjeringen. Knudsen kom på dette punktet tilbake til hotellet og ble gitt en liste på 40-50 navn av Quisling med personer han skulle innkalle til konferanse med Quisling samme ettermiddag. Flere av personene som var

---

²⁵ Riksarkivet, Harald Franklin Knudsen, dnr. 4268

²⁶ Loock, 1972, 217

²⁷ Dahl, 1992, 79

²⁸ Dahl, 1992, 82

på denne listen skal ha vært blant de utnevnte statsrådene ved Quislings radiosendte statskupp. Under konferansen som fulgte er det usikkert hvor Knudsen oppholdt seg, og hva han foretok seg, men han hevdet uvitenhet i hva som ble diskutert på konferansen.²⁹

Man har imidlertid vitneutsagn fra flere av de som med sikkerhet fremdeles var til stede på rommet. En av dem var Tormod Hustad, et av navnene på listen gitt til Knudsen. Som et av de høyerestående medlemmene i Nasjonal Samling hadde Hustad også hatt møte med Quisling 8. april, i Quislings kontor i Rådhusgaten. De hadde diskutert avisenes rapporter av tyske skip som nærmet seg Norge, men hadde ifølge Hustad ikke kommet frem til noe øvrig samarbeid denne dagen. Ettermiddagen 9. april ble han oppringt av Knudsen, som ba ham komme inn til byen snarest. Hustad skal ha innfunnet seg på hotellrommet i Continental rundt halv seks.³⁰ Men selv med ankomsten fra denne fremtidige statsråden ser rådslagningene rundt statskuppet og proklamasjonen ut til å ha fortsatt bak lukkede dører av Quisling, Hagelin og Scheidt. Flere medlemmer av Nasjonal Samling skal ha vært innom Continental denne dagen, blant annet Rolf Jørgen Fuglesang, Hustad, og den tredje tilstedeværende statsråden Birger Meidell. Hustads deltakelse i planleggingen etter sin ankomst på hotellet skal ha vært at han ble spurt av Quisling om han ville godta rollen som landbruksminister, noe han godtok. Han ble derimot ikke forespurt regjeringslisten som Quisling hadde satt opp, ei heller den utarbeidede proklamasjonen, som han ikke husket om han hørte før den ble lest opp på radio. Dette førte til at Hustad følte seg holdt utenfor. Noe info om hva som foregikk måtte han få gjennom andre partimedlemmer, mens noe info ikke nådde ham i det hele tatt. Denne oppfatningen skal ha blitt delt av felles statsråd Meidell som tok like liten del i planleggingen av kuppet som annonserte dem begge som statsråder.³¹ Disse meningene, gitt i avhør med en kriminalbetjent i 1945, kan fremstå som et forsøk på å minimere sin egen rolle i statskuppet, men oppfatningene stemmer også godt overens med andres vitnebyrd om de lukkede rådslagningene. Når det gjelder Hustads oppfatning av selve statskuppet skal han ha oppfattet dette som Quislings bestrebelser for å ivareta og redde norske interesser. Ved tilbakekallelsen av mobiliseringsordren skal han bare ha tenkt på det som en måte å redde norske liv på, nok en gang en påstand ovenfor kriminalbetjent Mørk i etterkrigsoppgjøret.³² I

---

²⁹ Riksarkivet, Harald Franklin Knudsen, dnr. 4268

³⁰ Riksarkivet, Tormod Kristoffer Hustad, dnr. 511

³¹ Riksarkivet, Tormod Kristoffer Hustad, dnr. 511

³² Riksarkivet, Tormod Kristoffer Hustad, dnr. 511

motsetning til påstandene om sin egen begrensede rolle i kuppet virker disse i større grad til å være preget av et ønske om å begrense sin egen straff i etterkrigsoppgjøret.

Det er verdt å nevne at Hagelin, en av de mest sentrale i planleggingen av statskuppet 9. april og en person som har blitt nevnt flere ganger, fremstilte en helt annen situasjon av 9. april i sine avhør i etterkrigsoppgjøret. Han hevdet selv at han holdt seg hjemme med familien mesteparten av dagen, og at Quisling først hadde sendt bud på ham utpå ettermiddagen, uten at han kunne huske noen detaljer om hvordan dette hadde gått for seg. Dette går selvfølgelig direkte mot andres forklaringer som har plassert Hagelin på Hotell Continental fra tidlig på morgenen, og som en av få involverte i utarbeidelsen av selve statskuppet gjennom hele dagen. Ifølge Hagelin skal han etter Quislings anmodning ha møtt ham på Stortinget, et sted ingen andres vitnebyrd har plassert Quisling i løpet av dagen. Quisling skal ha gitt uttrykk for sine bekymringer, og ønske om å opprette en provisorisk nødregjering for å bevare landets nøytralitet, noe Hagelin på forespørsel sa seg villig til å være med på. Han skal ha vært tvilende først på bakgrunn av sin lite kjente stilling i landet, men etter at Quisling siterte grunnloven kjente Hagelin en fedrelandsfølelse og en plikt for å stille opp. Hagelin skal så ha sett Hustad og Meidell, de to eneste andre tilstedeværende statsrådene som var skriftlig knyttet til statskuppet, hos Quisling. Han ga ikke noen mer detaljert forklaring på om dette betød Quislings rom på Hotell Continental eller hans bolig, eller hvordan og når de hadde kommet seg dit. Dette skal ha vært hans grad av involvering, ettersom han dro hjem rett etter, hvor han i løpet av natten vurderte andre alternativ de kunne forsøkt for å bevare Norges nøytralitet.³³ Dette, i større grad enn noen andre saker jeg har lest fra landssvikarkivet, bærer preg av å være en person som forteller desperate løgner for å renvaske sin egen involvering i kuppet. Forklaringen går ikke overens med flere andres som har en vidt forskjellig beretning for både Hagelins og de andre involvertes handlinger. På bakgrunn av dette velger jeg å ikke stole på Hagelins forklaringer i avhør, men heller støtte meg på andre vitner.

2.3 Kontroll over kringkastingen

---

³³ Riksarkivet, Albert Viljam Hagelin, dnr. 843

Etter denne konferansen, som ser ut til å ha vært delvis lukket for flere av de inviterte, skal Quisling ha gitt beskjed til Knudsen om å skaffe ham adgang til kringkastingen. Knudsen gikk så for å møte riksprogramsjef Olav Midttun i kringkastingen, men kom ikke noen vei ettersom Wehrmacht hadde overtatt kontrollen over kringkastingen.³⁴ Som den nylig innsatte privatsekretæren for en partileder som på dette punktet ikke hadde krevd noe makt hadde Knudsen lite å forhandle med. Scheidt, som ankom i SA-uniform, kom seg enklere forbi de tyske vaktene. Han nådde etter hvert frem til Olav Midttun, som var noe forbløffet over tyskerens forespørsel. Scheidt hadde opplyst om hvorfor de ville ha adgang til kringkastingen, og en regjeringsproklamasjon på okkupasjonsdagen var verdt å reagere på. Scheidt svarte bekreftende på spørsmål om han handlet på vegne av den tyske legasjonen. Dette stemte nok en gang ikke, Scheidt bløffet for å få tilgang til kringkastingen. Scheidt og Quisling hadde riktignok støtte fra enkelte i den tyske legasjonen, spesielt Scheidts kontakter gjennom marinen.

Men den tyske sendemannen i Norge Curt Bräuer, som tidligere på dagen hadde levert ultimatumet om kapitulasjon til Nygaardsvold-regjeringen, var en sterk motstander av Quisling, og det er usikkert i hvilken grad han engang ble informert om kuppet på forhånd. Hagelin skal ha besøkt legasjonen og informert Bräuer om at Quisling var beredt til å overta statsmakten. Bräuer, forståelig nok opptatt med en rekke andre ting denne dagen, mottok beskjeden og fikk Hagelin høflig ut av bygget. Han levnet ikke denne beskjeden mye oppmerksomhet.³⁵ Man kan forstå hvorfor, Quisling hadde tross alt også 8. april i liknende termer erklært seg beredt til å overta statsmakten gjennom utdelingen av flygeblader som krevde en sterk NS-regjering. Beskjeden fra Hagelin 9. april var dermed ikke en sjokkerende nyhet. Beskjeden ser også ut til å ha unnlatt å nevne at Quisling var i samråd med de tyske embedsmennene Scheidt og Schrieber, og at han ikke bare var villig til å overta statsmakten, men faktisk var i prosessen av å planlegge et statskupp.³⁶ Kanskje ble denne informasjonen holdt tilbake fordi man visste at Bräuer var motstander av Quisling og dermed ikke ville godkjenne kuppet. Om dette var oppfatningen til NS-medlemmene 9. april ville den i hvert fall ha stemt ettersom Bräuer på det punktet stadig ønsket å forhandle med Nygaardsvold-regjeringen, og la ned betydelig innsats de neste dagene for å fjerne Quisling.

---

³⁴ Riksarkivet, Harald Franklin Knudsen, dnr. 4268

³⁵ Loock, 1972, 217

³⁶ Loock, 1972, 217

Like fullt ble riksprogramsjef Midttun overbevist og ga Scheidt og Quisling tilgang til kringkastingen. Knudsen gikk nok en gang den korte distansen fra Continental til kringkastingen, denne gangen med Quisling. Proklamasjonen fra Quisling startet 19:32, og vi er tilbake til åpningen av kapitlet.

"Norske kvinner og norske menn!

Etter at England har brutt Norges nøytralitet ved å utlegge minefelter i norsk territorialfarvann uten å møte annen motstand enn de vanlige intetsigende protester fra regjeringen Nygaardsvold, har den tyske regjering tilbudt den norske regjering sin fredelige hjelp ledsaget av en høytidelig forsikring om å respektere vår nasjonale selvstendighet og norsk liv og eiendom. Som svar på dette tilbud om løsning av en for vårt land helt uholdbar situasjon, har regjeringen Nygaardsvold iverksatt alminnelig mobilisering og gitt den hensiktsløse ordre til de norske stridskrefter å motsette seg den tyske hjelp med væpnet makt. Selv har regjeringen flyktet etter således lettsindig å ha satt landets og dets innbyggers skjebne på spill. Under disse omstendigheter er det den nasjonale samlingsbevegelses plikt og rett å overta regjeringsmakten for å verne om det norske folks livsinteresser og Norges sikkerhet og selvstendighet. Vi er de eneste som i kraft av forholdene og vår bevegelses nasjonale mål kan gjøre dette og derved redde landet ut av den desperate situasjon som parti-politikerne har ført vårt folk opp i. Regjeringen Nygaardsvold har trådt tilbake. Den nasjonale regjeringen har overtatt regjeringsmakten med Vidkun Quisling som regjeringssjef og utenriksminister.”³⁷

Han leste så opp de 8 øvrige statsrådene: Meidell, Hustad og Hagelin som befant seg i Oslo ble oppnevnt som henholdsvis kirke- og undervisningsminister, landbruksminister og handels- og forsyningsminister. I tillegg ble politisjef Jonas Lie oppnevnt som justisminister, Dr. Gulbrand Lunde som sosialminister, professor Ragnar Skancke som arbeidsminister, Frederik Prytz som finansminister og Major Ragnar Hvoslef som forsvarsminister.³⁸ Quisling avsluttet så proklamasjonen med:

---

³⁷ Loock, 1972, 218

³⁸ Loock, 1972, s.218

*“Alle nordmenn oppfordres til å vise ro og besindighet i denne for vårt land så vanskelige situasjon. Ved felles anstrengelse og alles godvilje skal vi berge Norge fritt og frelst gjennom denne svære krise.”*³⁹

Dette radioførte statskuppet var det første den norske offentligheten fikk vite om Quislings regjeringsdannelse. Det var også den første informasjonen man hadde fått på radio på lenge. Klokken halv seks hadde tyske tropper stoppet radiosendingen, som på det punktet lenge hadde spilt musikk uten noe offisielt utsagn fra norske myndigheter som man kunne tilby det norske folk.⁴⁰ De neste snau 2 timene var radioen stille, før Quisling kom på luften. For et land i kaos og et folk som lengtet etter informasjon som kunne belyse situasjonen må denne radiosendingen ha gjort sterkt inntrykk. Mange antok at dette var en del av den tyske invasjonen, en tanke som ville vært helt naturlig. Quisling hadde på vegne av det tyskvennlige partiet Nasjonal Samling begått statskupp i tyskokkuperte Oslo på dagen for den tyske invasjonen.

Nå som statskuppet og regjeringsdannelsen var offisiell håpte Quisling på større hell i forsøkene på å stoppe den norske mobiliseringen. Han forlot kringkastingen for nok en gang å oppsøke Forsvarsdepartementet, men fikk ikke utrettet noe mer enn han hadde ved første besøk. Han fikk bare levert en indirekte beskjed til offiserer som endte med å overse demobiliseringsordren, og beskjeden ble følgelig ikke etterfulgt. Han beordret så oberst Hiorth, som befant seg i Elverum, til å "*arrestere marxistregjeringen*" Nygaardsvold, men Hiorth ignorerte ordren blankt. Oslos politimester Welhaven reagerte på samme måte da han ble beordret til å møte opp for en konferanse med Quisling.⁴¹ Regjeringsproklamasjonen utgjorde ikke noen forskjell for Quislings status og forhandlinger med norske militære og embedsmenn, kuppet hadde i det minste ikke noen umiddelbar effekt. Dette ble gjenspeilet da Quisling returnerte til kringkastingen klokken ti. Han gjentok proklamasjonen fra tidligere, leste igjen opp de 8 statsrådene før han kom med ytterligere informasjon.

---

³⁹ Loock, 1972, s.218

⁴⁰ Dahl, 1992, 86

⁴¹ Dahl, 1992, 87

*“Jeg tilføyer at slik som situasjonen har utviklet seg, er enhver motstand ikke bare nytteløs, men direkte helt betydende med kriminell ødeleggelse av liv og eiendom. Enhver embedsmann og andre kommunale stats- og tjenestemenn og i særdeleshet alle vårt lands offiserer i hær, marine, kystartilleri og luftvåpen er forpliktet til å lyde ordre fra den nye nasjonale regjering. Enhver avvikelse herfra vil medføre det alvorligste, personlige ansvar for vedkommende. For øvrig vil det bli gått rettferdig og hensiktsfullt frem mot alle landsmenn.”*⁴²

2.4 Et statskupp i stil med regjeringen

Jeg har ikke noe klart innblikk i Quislings tanker og følelser i de siste timene av 9. april, men det virker for meg tydelig at tilføyelsen til talen holdt over radio klokken ti kom fra frustrasjon over at statskuppet tydelig ikke hadde ført til noen umiddelbare endringer. Senere i løpet av regjeringens 6 dager så man denne frustrasjonen tydeligere, ettersom Quisling ble stadig mer bevisst på at regjeringen hans var i ferd med å mislykkes. Kanskje var motstanden i timene mellom den første talen 19:32 og den andre talen klokken ti for Quisling de første faresignalene på at den vanskelige delen ikke var gjort så snart statskuppet var gjennomført. Avslutningen på talen som ble holdt 19:32 var:

*“Alle nordmenn oppfordres til å vise ro og besindighet i denne for vårt land så vanskelige situasjon. Ved felles anstrengelser og alles godvilje skal vi berge Norge fritt og frelst gjennom denne svære krise.”*⁴³

Det er stor forskjell fra denne besindige og samlende beskjeden, og på avslutningen i neste tale som etter denne delen truet med at enhver motstand fra embedsmenn og hæren ville føre til konsekvenser. Hans første handlinger som selvutnevnt statsminister hadde mislyktes, og selv om frykten sannsynligvis ikke hadde satt fullt inn enda for Quisling skulle de bli vise seg å bli symptomatiske for resten av regjeringens eksistens.

---

⁴² Loock, 1972, s.218

⁴³ Loock, 1972, 218

Proklamasjonen, og dens repetisjon, ble ikke Quislings siste politiske aktivitet 9. april. Reaksjonene på statskuppet kom i løpet av få timer. Quislings og Knudsens gjenkomst til hotellet ble akkompagnert av en konstant ringende telefon. En av samtalene brakte med seg en viktig beskjed, Bräuer ville møte Quisling. Mannen de tilsynelatende hadde forsøkt å holde delvis uvitende i løpet av dagens forberedelser visste nå alt. Knudsen informerte at Bräuer måtte komme til Continental dersom han ville møte statsministeren, noe han gjorde kort tid etter. Møtet ble kort, og foretok seg ifølge Knudsen regjeringsdannelsen. Quisling viste frem ministerlisten som bar preg av den forhastede sammensetningen, der den var skrevet ned på hotellets egne ark.⁴⁴ Hva mer som foregikk på dette korte møtet, om noe, er ukjent. Likeså er det uklart om møtet fant sted før eller etter Bräuers samtale med Hitler hvor føreren ga Quisling sin støtte, og Bräuer mottok ordre om at Quisling skulle bli statsminister. Hvorvidt Bräuers møte med Quisling fant sted før eller etter hans nye ordre kan imidlertid ses på primært av akademisk interesse. I teorien kunne det tenkes at tidspunktet og tidslinjen for disse hendelsene ville ført til store innvirkninger for kveldsmøtet på Continental, men Bräuers handlinger de neste dagene skulle vise at han ikke hadde intensjoner om å blindt følge Hitlers ordre angående Quisling. Det vil være naivt å tro at det overlatt dårlige samarbeidet og kommunikasjonen mellom Quisling og Bräuer, som hadde vart fra morgenen 9. april til regjeringens ende, utspilte seg på noen annen måte den korte tiden møtet fant sted. Møtet ble holdt mellom to parter i forholdsvis åpen opposisjon, og Knudsens gjengivelse hvor møtet tok for seg de åpenbare momentene uten å gå inn i diskusjoner eller spørsmål om regjeringens fremtid gir da mening. Det var tross alt to parter som hadde alle intensjoner om å handle mot den andres interesser, uten deres kunnskap i de kommende dagene.

Etter at møtet med Bräuer tok slutt ba Quisling Knudsen kalle inn Rederforbundets president til konferanse. Temaet for møtet skulle være den tyske ordren om at den norske handelsflåte skulle seile til nøytrale havner. Før Rederforbundets president ankom senere samme kveld ble imidlertid Quisling opptatt i en annen konferanse, med hvem er ukjent. Som tidligere shippingmann og venn av presidenten tok Knudsen møtet i Quislings sted.⁴⁵ I Knudsens egen gjengivelse av dette møtet fremstår han med sterk kritikk mot den tyske ordren, noe han mener gjerne kan ha gjort inntrykk på presidenten. Denne type forsikring om hvordan medlemmer av Quislings regjering jevnlig motsatte seg tyske interesser dukker stadig opp,

---

⁴⁴ Knudsen, 1951, s.130

⁴⁵ Knudsen, 1951, s. 132

særlig i etterkrigsoppgjøret. Det er gitt at mange av disse gjengivelsene er forsøk på å reparere sitt eget bilde, selv om alle situasjoner burde vurderes individuelt. Knudsens gjengivelse fremstår imidlertid for meg som tydelig positiv for både egen og Quislings innsats etter norske interesser. Uavhengig av Knudsens virkelige innsats på møtet ble resultatet at Rederforbundet ikke sendte ut beskjed om den tyske ordren, den ble i stedet presset i norske aviser dagen etter. Telefonen fortsatte å ringe, og hotellrommet i 5-etasje på Continental fortsatte å få besøkende utover natten, noe som fortsatte selv etter at Quisling avsluttet dagen rundt to på natten.⁴⁶ Han ble konsultert på et senere punkt i natten av Knudsen, som hadde vitnet av Screiber og ytterligere tre marineoffiserer. Knudsens gjengivelse bærer nok en gang sterkt preg av en romantisert og formildende gjenfortelling, men situasjonen var like fullt at norske vaktskip hadde fortsatt å skyte på tysk transport, og tyske styrker var i ferd med å sette flyvåpenet inn på de små skipene som ikke hadde antiluftvåpen. Her blir det av Knudsen fremstilt som om alles fokus utelukkende er på hvilken tragedie det ville vært for de tapre nordmenn som ville blitt drept, og hvordan norske sjøfolk var *“ikke redde for å dø, bare for å vanæres”*, som Knudsen ifølge seg selv skal ha uttalt.⁴⁷ At Knudsen som nordmann og sjømann selv, eller noen av de tyske marineoffiserene, hadde medfølelse med norske sjømenn er troverdig, men fremstillingen av medfølelse som første og siste prioritet fremstår som en beleilig beretning i etterkant. Resultatet av samtalen ble at Quisling avslo utsending av Knudsens utkast til kapulasjonsordre, og henviste til hans egne tidligere melding. En melding lik Knudsens utkast ble likevel sendt ut i ettertid.⁴⁸

2.5 Kapittelkonklusjon

Debatten rundt hvorvidt statskuppet var planlagt, både fra Quislings og Hitlers side, lever stadig i norsk historiemiljø. De fleste holder oppfatningen av at avgjørelsen om å begå statskupp ble tatt 9. april, og at det ikke hadde vært en klar plan for et kupp. Man kan blant annet se denne oppfatningen i Høidals *En studie i landssvik*. Det er imidlertid også enkelt å se hvorfor teorien om at kuppet var mer planlagt nekter å dø. Det er allerede etablert at det ble ført samtaler om en eventuell maktovertagelse for Nasjonal Samling i desember 1939,

---

⁴⁶ Knudsen, 1951, s.133

⁴⁷ Knudsen, 1951, s.133

⁴⁸ Knudsen, 1951, s.135

riktignok under andre omstendigheter. Tross for en nokså plausibel historie er det også svært beleilig for et kommende statskupp at sentrale medlemmer av partiet befant seg på samme hotell. Det var imidlertid ikke alle partiets sentrale medlemmer som var på hotellet, eller Oslo for den saks skyld. Som vi skal se i senere kapitler deltok flere sentrale NS-medlemmer på partimøtet 7. april, før de reiste fra hovedstaden 8. april. Flere av de utnevnte statsrådene befant seg ikke i byen, Hvoslef var ikke engang i Norge. Dersom det hadde vært planer for et statskupp, særlig om dette ble gjort i samråd med Tyskland slik at Quisling hadde detaljert informasjon om den forestående invasjonen, ville han sørget for å samle så store deler av partiet rundt seg før 9. april som mulig. Dette skjedde ikke, og regjeringen led som følge av det.

Tross kuppets tydelige spontane og uplanlagte elementer er det for meg likevel nok som tyder på at det til en grad var planlagt et kupp. Som nevnt er det tydelig at tankene om å overta makten hadde eksistert siden desember for Quisling. Også Hagelin og Scheidt hadde deltatt på disse møtene.⁴⁹ Etter disse møtene ble Scheidt så sendt til Norge for å få en oversikt over den norske situasjonen. I løpet av månedene som ledet opp til invasjonen samarbeidet Scheidt tett med Hagelin.⁵⁰ Det er vanskelig å anse kuppet som noe annet enn spontant som følge av dets kaotiske utførelse, men jeg tror bevisstheten og forberedelsene for et kupp var mer til stede i perioden fra desember til april for Quisling, Hagelin og Scheidt enn en rekke andre historikere antyder. Uten at det ble planlagt i noen som helst detalj hva medlemmer eller tidspunkt angikk, forble det en forutsetning at dersom omstendighetene tillot eller krevde det kunne Quisling utføre statskupp. Da de tyske planene tidlig ble forpurret ved senkningen av Blücher og Nygaardsvold-regjeringens flukt ble disse hypotetiske planene realisert.

---

⁴⁹ Boehm, 1957, s.52

⁵⁰ Boehm, 1957, s.60

3. Søken etter anerkjennelse

De første faresignalene for Quislings regjering hadde dukket opp allerede kvelden 9. april. Forsøket på demobilisering hadde mislyktes, selv etter å ha påkrevd seg statsmakten. Hans første morgen, og fulle dag, som statsminister skulle bringe flere utfordringer. Regjeringens motstandere meldte seg raskt, kuppets spontane og uplanlagte natur fikk konsekvenser i en allerede kaotisk situasjon, og regjeringens oppbygging i seg selv sto svakt. Regjeringen hadde eksistert i knappe 12 timer, og det var allerede klart at den trengte tryggere bein å stå på. Søken etter dette skulle bli et vedvarende tema for Quisling de neste dagene, men hans første forsøk var å søke etter Kongens aksept. Dette ville gi en aura av legitimitet, og kunne ikke gjøre noe annet enn å hjelpe på folkets oppfatning av regjeringen. Hadde imidlertid Quisling en egen respekt for Kongens anerkjennelse, eller søkte han det av rent politiske motiver?

Etter få timers søvn startet 10. April med frokost rundt klokken seks. Akkurat som dagen før ser det ut til å ha vært stor trafikk inn og ut av Quisling hotellrom på Continental, men blant de første besøkende 10. april var nok en gang Hagelin og Scheidt.⁵¹ De ankom fra den tyske legasjonen, hvor Bräuer finpusset de siste detaljene for sin reise til Elverum for visitt med kongen og forhandlinger på vegne av Tyskland.⁵² Hvilken kunnskap, om noen, Hagelin og Scheidt brakte med seg fra dette til Quisling er spekulasjon, men temaet for møtet ble at Quisling selv måtte sende en representant for å snakke med kongen. Det kan tenkes at Quislings side har kommet til denne konklusjonen uavhengig av Bräuer, men tidspunktet for planleggingen vil antyde at det var en viss kunnskap om Bräuers reiser. Som Skodvin påpeker vil det være naturlig at Bräuers bevegelser ville blitt lagt merke til. Han var tross alt en av de mest sentrale figurene utenfor regjeringen, som Quisling og hans representanter hadde møtt flere ganger bare dagen før, og det ville vært naturlig å være i kontakt med

---

⁵¹ Knudsen, 1951, s.135

⁵² Skodvin, 1956, s.93

Bräuer også 10. April.⁵³ Trolig visste altså Quisling og de andre noe om Bräuers reise til kongen. Det de ikke visste var at en av forutsetningene for møtet som skulle finne sted mellom de norske og de tyske representantene var kravet til kongen om å innsette Quisling som statsminister. Hitler hadde natt til 10. april gitt sin støtte til Quislings regjering. Han ønsket ikke lengre å samarbeide med Nygaardsvold-regjeringen som hadde valgt motstand. Som en av regjeringens sterkeste motstandere hadde Bräuer unnlatt å bringe dette videre til regjeringen Quisling ettersom hans ønske fra starten av hadde vært å bli kvitt Quisling. Han utførte ordre fra Hitler om å bringe dette inn i forhandlingene, men så tydelig ikke noe behov for å gi regjeringen Quisling mer troverdighet enn nødvendig. At Quisling og de andre ikke visste om dette på morgenen 10. April støttes både av Hagelin og Knudsen, som uttaler at det er først senere på dagen at Scheidt informerer Quisling om at dette kravet er blitt stilt i forhandlingene.⁵⁴

Uansett hvor mye kunnskap om situasjonen de hadde til rådighet ved møtet ble det bestemt at Quisling trengte en representant som kunne tale hans sak for kongen. Valget av representant falt, trolig nokså naturlig, på kaptein Irgens. Han var et naturlig valg ettersom han var Hagelins svoger og hadde kjennskap til kongen. Avgjørelsen om å kontakte Irgens ser på dette punktet ut til å være tatt, likevel var det Irgens som like før klokken 10 tilfeldigvis kontaktet Hagelin i et forsøk på å få klarhet i om noe av frykten på Panikkdagen⁵⁵ var reell. Hagelin ga sine forsikringer om Oslos trygghet, og ba Irgens møte for et møte på Continental klokken 12.⁵⁶ Irgens møtte opp på hotellet, og etter å ha mottatt informasjon om situasjonen hadde han en konferanse med Quisling litt etter klokken 14. I motsetning til de fleste andre i regjeringens tjeneste var ikke Irgens medlem av Nasjonal Samling, noe han skal ha bedyret for Quisling ved å understreke sin nøytralitet i situasjonen. Quisling skal ha svart at det var nøyaktig det han ønsket.⁵⁷ I realiteten var Irgens' tilgang til Kongen mer verdsatt, men hans økte troverdighet som forholdsvis nøytral var trolig ikke tapt på Quisling som en bonus. Irgens var tross alt i en unik posisjon av å ha kjennskap til kongen samtidig

---

⁵³ Knudsen, 1951, s.130

⁵⁴ Knudsen, 1951, s.141

⁵⁵ Det gikk 10. April rykter om at Oslo skulle bombes, og mange flyktet derfor fra hovedstaden.

⁵⁶ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

⁵⁷ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

som han var i Quislings politiske sirkel uten å være en del av den, dette var første gang han i det hele tatt hadde møtt Quisling. Ifølge Irgens ba Quisling ham bringe følgende beskjed til kongen:

*“Quislings regjering anmoder Kongen og det kongelige hus om å komme tilbake til Oslo. Quisling vilde stille seg helt lojal like overfor kongen. Q ba meg videre bringe Kongen det forslag fra Q’s regjering at der i Norge skulle etableres en lignende ordning som i Danmark, således at krig kunne unngåes.”*⁵⁸

Akkurat som Nygaardsvold-regjeringen selv hadde vært inne på ble eksemplet om den danske ordningen⁵⁹ brakt opp. Irgens uttalte også at det for ham ikke fremsto som noe krav fra Quisling om å fortsette som regjeringssjef, og at han var villig til å trekke sin regjering tilbake.⁶⁰ Irgens forklarte selv at dette inntrykket aldri ble formulert med rene ord, som tvinger et spørsmål om hvordan inntrykket i så fall ble skapt. Dette inntrykket av Quisling villig til å selv tre tilbake går mot handlingene hans resten av regjeringsperioden hvor regjeringens overlevelse og egen fortsettelse som regjeringssjef var en prioritet. Man skulle også tro at om dette var en mening Quisling holdt i regjeringdagene, som på noen måte hadde vært uttrykt til Irgens før hans avgjørende innledende samtaler med kongen, ville Knudsen, Hagelin eller noen andre støttet dette inntrykket. Det har man ikke, og Irgens’ inntrykk fremstår da for meg enten som en feiltolkning av situasjonen, en pynting på situasjonen for egne motivasjoner i ettertid eller et forsøk fra Quisling på å lokke kongen til Oslo uten å gi ut garantier på sin avgang. Det gjennomgående temaet er i min mening at selv om Quisling på noen måte uttrykte dette hadde han i realiteten ingen intensjon om å avgå som regjeringssjef. Uavhengig av dette ble resultatet av møtet at Irgens takket ja til Quislings oppdrag, og startet på ferden til kongen i 16-tiden.⁶¹

---

⁵⁸ Riksarkivet, Birger Øyvind Meidell, dnr. 1724

⁵⁹ Folketinget, samlingsregjeringen og den danske kongen fikk tillatelse til å bli sittende under en økende grad av tysk kontroll utover krigen.

⁶⁰ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, s.455

⁶¹ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

3.1 Audiens hos Kongen

Morgenen 11. April var travel for regjeringen, idet jeg mener det er rettfærdig å inkludere Irgens som en del av regjeringen tross hans bedyrrelse av egen nøytralitet. Etter å ha godtatt Quislings ønsker og startet på reisen klokken 16 dagen før fikk Irgens omsider 11. April møtt kongen. Den vanligvis drøye to timer lange kjøreturen til Hamar, hvor kongen hadde befunnet seg ved reisens start, hadde som forventet blitt betraktelig lengre. Veisperringer hadde gjort ferden vanskelig, men Irgens hadde passert dem ved hjelp av følgende passerseddel fra Quisling:

“Kaptein K. Irgens har tillatelse til å passere alle militære sperringer. Denne passerseddel gjelder til og med 15 – 4 – 1940.

Oslo 10-4-1940

Quisling, Fung. chef for Forsvarsdepartementet.”⁶²

Vel fremme i Hamar ble Irgens informert om at kongen ikke lengre befant seg der, og fortsatte da videre til Elverum hvor et stortingsmedlem hadde informert om at kongen kunne finnes. Irgens ankom Elverum klokken 2 på natten hvor han møtte statsråd Lie, og det ble bestemt at kongen skulle få hvile før et møte klokken 7 på morgenen 11. April.⁶³

Møtet startet som planlagt klokken 7, med Irgens, Kongen og Kronprinsen. Irgens leverte sitt budskap fra Quisling, med ønske om at Kongen skulle returnere til Oslo for å kunne regjere på samme måte som Kong Christian gjorde i Danmark. Til dette forslaget skal kongen ha svart at forskjellen mellom de to situasjonene var at den danske kongen ble rådet av sin

---

⁶² Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

⁶³ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

regjering til å lede videre for å unngå krig. I Kong Haakons tilfelle var han av sin regjering rådet til det motsatte.⁶⁴ Kongen utdypet så at dersom han skulle returnert til Oslo måtte det vært for å fortsette som konstitusjonell konge, og at det samme måtte gjelde Stortinget og regjeringen. Her dro Irgens opp sitt antatte trumfkort, opplysningen om at etter hans forståelse ville dette være planen ettersom Quisling var villig til å trekke seg tilbake. Dette gikk imidlertid imot det tidligere møtet kongen hadde med Bräuer. Her hadde Bräuer fremstilt Hitlers krav om at Quisling måtte godkjennes som statsminister. De andre statsrådspostene var oppe for diskusjon, men ordrene som stammet fra Hitler selv sa at Quisling skulle godkjennes.⁶⁵ Informasjon om dette kravet fra Hitler var som nevnt noe Bräuer hadde holdt tilbake for Quisling-regjeringen. Resultatet var nå at Irgens, og som en forlengelse Quisling, møtte til audiens hos kongen uforberedt og uvitende på situasjonen. Man kan si med sikkerhet at denne fremstillingen av uvitenhet ikke var årsaken til at Irgens ikke klarte å overtale kongen på Quislings vegne, men uavhengig av hvor bestemt kongen kan ha vært på forhånd vil det ikke ha vært en god figur av Irgens å ikke vite detaljene rundt det han talte for. Denne mest forvirrende delen av møtet ble også avslutningen på møtet.

Irgens startet så ferden tilbake til Oslo, og møtte Quisling omtrent klokken 15. Han fortalte hva som hadde skjedd på møtet, resultatet skuffet naturlig nok Quisling. Han så det også som svært uheldig at Irgens ikke hadde møtt kongen før, eller i det minste samtidig som Bräuer. Dette møtet ser ut til å ha blitt avsluttet raskt, og Irgens tilbrakte de neste timene på skipet "Stavangerfjord". Vel hjemme ble Irgens rundt 19 ringt av Hagelin som fortalte at Quisling igjen ville møte ham. I møtet med Quisling ble det gjort tydelig at ønsket var at Irgens skulle gjøre nok et forsøk på å reise til kongen med mål om å få ham tilbake. I ferden Quisling ville sende Irgens ut på sendte ham med følgende fullmakt:

"For at hindre ytterligere hensigsløs ødeleggelse av liv og eiendom har jeg bedt Kapt. K. S. Irgens om å søke å bidra til innstilling av fiendlighetene på den måte han måtte finde tjenlig. Jeg gjør oppmerksom på at Kapt. Irgens, som har påtatt sig hvervet, står nøytral til N.S.

---

⁶⁴ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

⁶⁵ Høidal, 1988, s.299

Oslo 11 april 1940

*(sign) Quisling*⁶⁶

Irgens gjorde det tydelig at om han skulle gjøre nok et forsøk på å overtale kongen ville han ikke oppsøke ham alene, han ville ha med to menn, en høyt i militæret og en forretningsmann. Tanken må trolig ha vært at disse ytterligere personene skal ha representert et bredt og viktig spekter av norske interesser. Hvordan skulle kongen klart å motstå et argument fremlagt av nøytrale Irgens, støttet av både militær og finansiell sektor?

Forberedelsene for å finne villige personer som oppfylte kravene startet umiddelbart i samtalen med Quisling, og Irgens fikk senere på kvelden arrangert et møte neste morgen med prominente personer i finansiell sektor, blant annet lederne av Christiania Spigerverk og Røde Kors.⁶⁷ Dette møtet fant sted klokken ni morgenen 12. April. Hvorvidt noen av personene på møtet lot seg overtale, eller ville latt seg overtale, til å bli med på den nye reisen til kongen er usikkert ettersom planen aldri ble realisert. Hagelin informerte Irgens rundt halv 11 at ferden til kongen på dette punktet ville være for vanskelig som følge av stengte veier og sprengte broer. Planen måtte dermed forkastes, og Irgens informerte Quisling om at ønsket hans ikke kunne oppfylles.⁶⁸ Dette var Irgens siste bidrag for 6-dagersregjeringen.

Irgens rolle som nøytral har blitt gjentatt utallige ganger i ulike forhør, forklaringer, og nå i denne oppgaven ettersom det ville føltes unaturlig å utelukke kanskje den mest sentrale delen av Irgens eget forsvar for egen involvering i 6-dagersregjeringen. Når man ser på Irgens sentrale rolle som regjeringens representant, og hans viktighet i å skaffe audiens hos kongen, skaper dette påståtte stempelet av nøytralitet og uskyldighet et bilde av regjeringens egne mål som nøytrale og uskyldige. Dette forsvaret er bare en del av det

---

⁶⁶ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

⁶⁷ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

⁶⁸ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

bredere forsvaret som sier at alle handlinger fra Quisling og regjeringen ble gjort med Norges beste interesser i tankene. Selv om jeg har gått langt i å stille meg støttende til de fleste andre historikere som har vist mistro til denne fremstillingen, føler jeg det er naturlig å igjen adressere det i denne spesifikke situasjonen hvor forsvaret har fått en prominent rolle.

Når det gjelder Irgens konstante bedyrelse av egen nøytralitet kan jeg strekke meg til å si at Irgens trolig kan anses som *mer nøytral* enn flere deltakere i regjeringen, selv om dette ikke er et fastlåst spekter. Imidlertid ser jeg det som veldig vanskelig å beskrive Irgens som totalt nøytral. Hans relasjon til Hagelin til side, faller forsvaret noe sammen ettersom han senere i okkupasjonen av Terboven⁶⁹ lot seg oppnevne som kommissarisk statsråd, og senere minister, i tillegg til å ha meldt seg inn i Nasjonal Samling september 1940. Ved Irgens innsettelse som kommissarisk statsråd 25. september uttalte Terboven i sin tale: *“Kongehuset har ingen politisk betydning mer og vil ikke vende tilbake til Norge”*.⁷⁰ Å delta i en nyordning basert blant annet på disse prinsippene går sterkt mot personen som et halvt år tidligere angivelig skal ha ansett seg selv som nøytral i samtale med kongen.

Disse hendelsene fant riktignok sted etter audiensen hos kongen, og det er fullt mulig, og lovlig, for en person å endre mening. Likevel er ingen hendelse isolert, og en bredere forståelse av Irgens oppførsel og troskap gjennom okkupasjonen setter hendelsene i april dagene i en viktig kontekst. I Irgens tilfelle viser handlingene relativt kort tid etter april dagene en klar tilbøyelighet for å stille seg på Nasjonal Samling, eller tysk side, etter hvordan man bedømmer situasjonen. Enda viktigere er det at siden Irgens viste seg villig til å stille på i September var mot kongens makt, og konstitusjonen som han angivelig skulle ha verdsatt så høyt 6 måneder tidligere. Irgens handlinger gjennom krigen maler altså et mer komplett bilde av en person som absolutt ikke kan omtales som nøytral.

---

⁶⁹ Senere Rikskommisær i okkuperte Norge

⁷⁰ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

Selv utenom denne bredere konteksten kan man i min mening kritisere Irgens beskrivelse av seg selv som nøytral i aprildagene, og ikke minst Quislings og regjeringens vilje til å sette egne interesser til side så lenge kongen skulle returnere. Quislings kupp 9. april hadde tydelig satt ham i opposisjon mot kongen og regjeringen Nygaardsvold. Om dette ikke var tydelig nok fra kuppet i seg selv burde proklamasjonen som kritiserte Nygaardsvold-regjeringens politikk og flukt fjerne enhver tvil rundt Quislings posisjon. Kongen hadde flyktet med regjeringen, og viste sin ubetingede støtte til dem i møtet med Irgens 11. April. I den grad Quislings påstand fra proklamasjonen 9. april om at Nygaardsvold-regjeringen hadde trådd tilbake på noe punkt var troverdig, må møtet med kongen ha fjernet all mulig tvil rundt dette for Irgens, samt kunnskap om Quislings flere forsøk på demobilisering mot Nygaardsvold-regjeringens ordre. Selv etter å ha lært at kongen ikke støttet Quisling forsøkte Irgens å oppfylle Quislings ønsker, som setter ham tydelig i samarbeid med ham og regjeringen.

3.2 Kapittelkonklusjon

Som nevnt er det for meg også tydelig at Quislings vilje til å tre tilbake som statsminister dersom kongen returnerte til Oslo aldri var reell. Det er ikke utenkelig at Quisling kan ha formulert en versjon av dette til Irgens, som vi har sett ga han Irgens frie tøyler i oppdraget om å få kongen tilbake. Quisling var villig til å strekke seg langt for å få kongen til Oslo. Å utlevere full forhandlingsmakt til en person som formelt ikke er tilknyttet regjeringen, eller å tilby seg å tre tilbake som statsminister, minner om handlingene fra en patriot hvis eneste mål er å gjenopprette et konstitusjonelt monarki uten noen tanke på seg selv. Quislings ytterligere handlinger gjør det imidlertid tydelig at dette ikke var fokuset hans i aprildagene, en rekke tiltak ble gjort utelukkende for å styrke egen posisjon som statsminister. Quisling visste like godt som tyskerne at kongen og hans mening var viktig for det norske folks oppfatning. Quisling ønsket å forbli statsminister i Norge, og tyskerne ønsket, tross manges frykt, en smertefri invasjon av Norge. Kongen kunne, til en grad, oppfylle begge disse ønskene. Jeg forventer at Quisling håpte at kongen anså situasjonen landet hans befant seg i som så desperat at han ville være villig til å godta Quisling som statsminister dersom

motstand var fåmælt. I tillegg vil Quisling ha forstått at posisjonen hans blant tyskerne ville være betraktelig styrket om han var personen som klarte å få kongen tilbake til Oslo, det ville være få prestasjoner som ble satt i høyere anseelse fra tysk side. På samme måte ønsket Quisling i april dagene at hans posisjon ville bli styrket om han lyktes i forsøkene på demobilisering, akkurat som han i desember 1939 hadde forsøkt å styrke egen stilling ved å opplyse om Norges forsvarssituasjon ved en eventuell invasjon. I tillegg til forsøk på å befeste egen stilling innad i det norske maktsamfunnet visste Quisling viktigheten av fortsatt tysk støtte, de nye makthaverne i Norge.

4. Regjeringsamling og minskende makt

Like før møtet med Irgens, mens Hagelin informerte ham om situasjonen, befant Quisling seg i Stortinget for å etablere regjeringens base. Møtestedene for regjeringen og partiet hadde tidligere vært kontorene deres i Rådhusgaten 17, eller Quislings hotellrom på Continental. Om regjeringen skulle få respekten Quisling ønsket måtte den fremstå som en regjering. Han hadde allerede 9. april bedt Knudsen tømme bygget, som da var fylt med tyske soldater i påvente av å kunne benytte det selv.⁷¹ Samlingen i Stortingskontorene later til å være den mest organiserte samlingen for regjeringen i dens 6 dager, trolig mest fordi det var dens første. Møtet, og regjeringslisten som ble skrevet, gir oss dermed vårt beste innsyn i hvem som faktisk tok del i Quislings kuppregjering. Samlingen av den provisoriske regjeringen ble imidlertid ikke noe gjennombrudd for Quisling. Synkront med regjeringens organisering mistet de et av sine få fortrinn.

Quisling benyttet Stortinget, og all ekstra autoritet det eventuelt ga ham, umiddelbart etter å ha fått tilgang. Hans største motstandere på dette punktet hadde vært norske militære og embedsmenn, og Quisling visste at en regjering måtte kommandere respekt og kunne samarbeide med samfunnets beslutningstakere. I et forsøk på å oppnå dette ble det, på kort varsel, kalt inn til møte mellom norske næringstopper og Quisling i Stortinget klokken 12. Møtet var tynt befolket, bare Lorentz Vogt, administrerende direktør i Industriforbundet, og Alfred W. Olsen fra Norges Colonialgrossisters Forbund møtte opp.⁷² Flere industritopper hadde trolig blitt invitert til møtet, men møtte ikke som en kombinasjon av kort varsel, panikkdagens kaos, og en uvilje til å møte det man anså som en landssviker. Likevel hadde Quisling flere lignende møter i dagene som kom.

Om Quisling trengte å be om evakuering av hele Stortinget kan diskuteres, regjeringen han ankom med var langt fra fulltallig. Ordren tyder på en overdreven optimisme for

---

⁷¹ Knudsen, 1951, s.131

⁷² Høidal, 1988, s.303

regjeringen, i tillegg til et mulig spill for galleriet. Bare 2 av de nylig utnevnte statsrådene var til stede, ettersom Hagelin var opptatt med Irgens. Selv om dette var uheldig for regjeringen var det på dette punktet det ikke unaturlig at de andre statsrådene var fraværende ettersom de ikke befant seg i Oslo, og det var enda ikke ankommet beskjeder om statsråder som tok avstand fra regjeringen. Formiddagen den 10. hadde enda ikke alle statsrådene fått høre sin egen utnevnelse engang.⁷³ Like fullt kunne ikke Stortinget fylles opp eller regjeringen bestå av bare 4 personer, hvis man talte med Knudsen som må kunne sies å ha vært delaktig i regjeringen. Det ble derfor på mange måter 10. april dannet det som ble den reelle regjeringen. Ettersom brorparten av regjeringens annonserte medlemmer, 5 av 9, skulle ende opp med å aldri ta del i regjeringen, men heller i varierende grad tok avstand fra den, er det problematisk å definere regjeringen ut fra et inntrykk som inkluderer disse personene.

Av dens tiltenkte rammeverk besto bare 4, men i realiteten ble altså rekkene fylt opp av andre medlemmer som dukket opp i dagene 9-15. April. Dette ville naturligvis også skjedd selv om alle statsråder hadde vært tilstede og deltakende, en regjering kan ikke fungere med 9 personer alene. Men deres fravær vil ha økt behovet for andres deltakelse. Flere av disse ble skrevet opp på forskjellige rom eller ved forskjellige roller 10. April, mens andre deltakere aldri fikk noen offisiell nedskrevet rolle, men likevel er tydelige deltakere basert på handlingene deres i regjeringsperioden. Den prominente NS-politikeren Rolf Jørgen Fuglesang, som også hadde vært tilstede på Quislings hotellrom 9. april, ble utnevnt til regjeringssekretær. Redaktøren av *Fritt Folk*, Arnt Rishovd, fikk rollen som rikspresesjef, og fikk ansvar for det nyopprettede "Regjeringens pressebyrå", med Haldis Negaard Østbye som assistent.⁷⁴ Rishovd hadde vært på listen fra Quisling til Knudsen over medlemmer som skulle tilkalles 9. april. Han møtte på Continental mellom 19-21 9. april og hadde allerede der blitt forespurt om rollen som rikspresesjef, et tilbud han hadde takket ja til. Blant alle nylig utnevnte roller i Stortinget 10. april var Rishovds rolle som rikspresesjef den eneste som ble offentlig kunngjort til pressen, ettersom han de neste dagene kom til å være

---

⁷³ Jfr. Kapittel *Den motvillige regjeringen*

⁷⁴ Skodvin, 1956, s.168

bindeledd mellom regjeringen og pressen.⁷⁵ I Haldis Østbyes tilfelle er det usikkert om hun i det hele tatt befant seg i Stortinget 10. april, men det er mer sikkert at hun hadde en svært begrenset rolle tross å ha blitt ført opp på listen. Østbye har forklart at hun både 10. Og 11. April befant seg i Nasjonal Samlings kontorer i Rådhusgaten 17 hvor hun ventet på arbeidsoppgaver.⁷⁶ Det er ikke utenkelig at Østbye kan ha tatt den korte turen fra Rådhusgata til Stortinget, men Quisling kan også ha ført henne opp uten hennes tilstedeværelse med en forutsetning om at hun ville takke ja som dedikert medlem og leder av NS Presse og Propagandakontor. Uavhengig av om Østbye på noe tidspunkt var i Stortinget 10. April viser de neste dagene at hun hadde minimalt med regjeringen å gjøre. Ventingen på arbeidsoppgaver i Rådhusgata 17 ser ikke ut til å ha blitt besvart, og inklusjonen hennes på listen i Stortinget er det siste man ser til den prominente NS-politikeren i regjeringsperioden.⁷⁷

Politifullmektig Christopher Lange ble skrevet opp på listen over medlemmer uten noen klar rolle eller beskrivelse på papiret. I likhet med Rishovd hadde også Lange blitt innkalt til Continental kvelden 9. april. Her hadde Quisling forklart situasjonen i grove trekk, og fortalt at Welhaven muligens måtte skiftes ut. Lange ble spurt om han i en slik situasjon ville vært villig til å overta rollen som politimester i Oslo, noe han takket ja til. Dette blir ytterligere bekreftet i et telegram Quisling sendte til politimester Welhaven 12. April. Der blir det, riktignok med litt sensurerte detaljer som skjuler møtet på Continental 9. april, opplyst at Quisling tilkalte Lange på kvelden 10. April. Dette var, som Quisling innrømmer selv, en reaksjon på at *“Welhaven vegret sig for å konferere med mig om politiforholdene i Oslo”*⁷⁸ Welhaven, som blankt ignorerte Quisling ordre om å møte til konferanse med ham 9. april, la ikke skjul på sin motstand, og Quisling skjønnte dermed at den mektige politimesteren måtte erstattes.

---

⁷⁵ Riksarkivet, Arnt Rishovd, dnr. 3283

⁷⁶ Riksarkivet, Haldis Neegard Østbye, hnr. L 5

⁷⁷ Riksarkivet, Haldis Neegard Østbye, hnr. L 5

⁷⁸ Riksarkivet, Christopher Lange, dnr. 3693

Han hadde blant annet forsøkt å bringe sammen politidistriktene i Oslo og Asker, og å la politimesteren i Asker overta hele ansvaret.⁷⁹ Da dette ble avslått av politimesteren i Asker vil det være naturlig at Quisling har sett etter andre alternativer.

Ørnulf Lundesgaard fikk tildelt et rom kalt Hedemarkskontoret, som kanskje bedre enn noen andre rom eller roller beskriver i hvor stor grad regjeringens oppbygging var improvisert.⁸⁰ Lundesgaard ser ikke ut til å ha befunnet seg i Oslo 10. april. Han deltok på møtet 7. april, men reiste etter dette hjem, enten samme dag eller 8. april. Han returnerte til Oslo 11. april, som betyr at regjeringslisten enten må ha inkludert personer hvis støtte Quisling tok for gitt, eller ble videre utviklet de neste dagene. Etersom man ikke finner navnet på noen som ikke på noe punkt i regjeringens 6 dager befant seg i Oslo ser det ut til at listen trolig ble påbegynt 10. april og utvidet ettersom flere ankom. Man har ikke noen spor etter tilsvarende kontorer for andre deler av landet, som ved første blick får det til å virke som om kontoret ble opprettet simpelthen fordi Lundesgaard var tilstede og man ikke hadde noe annet kontor tilgjengelig. Lundesgaard var allerede før invasjonen fylkesfører i Hedmark, den nye stillingen ga i så måte mening.⁸¹ Om dette var tilfellet for Lundesgaard kan man også forestille seg at flere andre stillinger ble utdelt tilsvarende vilkårlig. De øvrige medlemmene som ble ført opp på regjeringens telefonliste var Siegfried Nylander, partiets organisasjonssjef, som ble oppført som leder for Trafikkontor.⁸² Om utnevnelsen av Nylander i denne stillingen var noe Quisling hadde planlagt før 10. April er usikkert, men det var tydelig ikke et fullstendig tilfeldig valg. Nylander ble på et senere punkt under okkupasjonen, 2.9.1942 etter partifordring, leder for det nyopprettede NS Transportkontor.⁸³

Willy Klevenberg og Christian Bartmann Waage ble begge utnevnt til Stabssekretærer. Det ble etter krigen reist tiltale mot Klevenberg med påstand om at han før Quisling

---

⁷⁹ Skodvin, 1956, s.100

⁸⁰ Skodvin, 1956, s.168

⁸¹ Riksarkivet, Ørnulf Lundesgaard, dnr. 3326

⁸² Dahl, 1992, s.346

⁸³ NS Riksorganisasjonssjef, s.12

proklamasjon hadde truet en vaktpost i Gjøvik med å bruke skarpt dersom posten ikke støttet Quislings kupp. Han ble imidlertid frifunnet for dette punktet av tiltalen, og man kan se at vitnebyrdene for at hendelsen skal ha skjedd var upålitelige, blant annet ved å hevde at NS-medlem Bjørn Østring var sammen med Klevenberg da trusselen ble gjort.⁸⁴ Dette er umulig ettersom Østring, svært veldokumentert, var nesttroppfører ved Eidsvoll Verk på dette punktet. Han deserterte senere samme kveld og meldte seg i regjeringens tjeneste 11. April, men Østring kan umulig ha vært i Gjøvik før 19:32 9. april. Klevenberg møtte trolig soldat Erland Rygh ved vaktposten, men den ansente stemningen som forståelig nok rådet 9. april ser ut til å ha eskalert situasjonen i soldatens øyne. I likhet med flere av regjeringens nye medlemmer hadde Klevenberg blitt oppringt fra Continental, denne gang av Fuglesang, som ba ham samle NS-medlemmer og komme til Oslo. Klevenberg adlød og lyktes i å få med Karsten Lorange og Per Hasselknippe, sistnevnte ser ut til å ha fungert som Quislings sjåfør i april dagene.⁸⁵ I Klevenbergs tilfelle fungerte han etter sin ankomst kvelden 9. april som sekretær i et forværelse på Stortinget, uten arbeidsoppgaver som gikk utover det.⁸⁶ Christian Waages involvering med regjeringen ser ut til å ha vært begrenset. Han ble 10 april forespurt om å melde seg til tjeneste, og fikk dermed i april dagene ansvar for radiotjeneste, også han med kontor i Stortinget.⁸⁷ Den eneste kilden man har til dette er et skriv fra NS' riksøkonomiavdeling datert 1942. Waages deltakelse i regjeringen er nemlig ikke nevnt med et ord i tiltalen mot ham.

Richard von Tscharnier fikk rollen som regjeringens formidlingsoffiser. Han ble kvelden 9. april tilkalt til Oslo av lederen for Ungdomsfylkingen som fortalte at Hirten i Lier skulle samles i Oslo. Etter å ha mislyktes i forsøk på å få med flere folk ankom Tscharnier Oslo klokken 6 på morgenen 10. April og meldte seg til tjeneste i Rådhusgata 17.⁸⁸ Til tross for oppføringen på listen som "formidlingsoffiser", et begrep Tscharnier holder nokså ensomt i historien, fikk han utdelt soldatuniform og sto vakt først ved NS-kontorene, så ved Stortinget. Bevegelsene og handlingene hans i regjeringsperioden går utover kravene for

---

⁸⁴ Riksarkivet, Wilhelm Tyrholm Klevenberg, dnr. 3470

⁸⁵ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29

⁸⁶ Riksarkivet, Wilhelm Tyrholm Klevenberg, dnr. 3470

⁸⁷ Riksarkivet, Christian Bartmann Waage, dnr. 3983

⁸⁸ Riksarkivet, Richard Max Edgar von Tscharnier, dnr. 3327

vakthold, som kan forklare hans større rolle på listen.⁸⁹ I likhet med flere andre på listen gir von Tscharners ved første øyekast begrensede rolle et inntrykk av at samtlige NS-medlemmer som møtte opp i april dagene ble skrevet opp på listen. Inntakskravet kan se ut til å ha vært noe lavt, men dette var ikke tilfellet. For eksempel Finn Thrana ankom Oslo morgenen 10. April. Passende nok sjekket han inn på Continental, og snakket kort med Quisling 11. eller 12. april. Her ble han først bedt om å bidra i Rådhusgata 17 med innrulling av Hirten, men fikk senere stilling som kontorsjef i Stortinget, en jobb han beskrev til å ikke ha stort ansvar.⁹⁰ Tross denne jobbeskrivelsen av april dagene som kan minne om flere oppførte på listen er ikke Thranas navn å se.

Advokat Wilhelm Frimann Koren Christie ble oppført som regjeringssekretær, mens frk. Bergh ble hans sekretær. Flere av dokumentene som fulgte regjeringens forsøk på å føre politikk bar Christies navn, som gir inntrykk av at han var sentral og villig involvert i regjeringen. I strid med dette kan det virke som om Christies involvering i sin helhet var en tilfeldighet. Han hadde ankommet Oslo 10. April med fabrikkier E. Grill Fasting for å få klarhet i situasjonen rundt statskuppet, en klarhet han skal ha fått i Stortinget 11. April. Ferden tilbake til Hamar skal ha vært umulig ettersom veiene var stengt, og Christie måtte forbli i Oslo. Han skal så ha blitt forespurt om å hjelpe til på statsrådssekretariatets kontor, og overtok etter hvert rollen som statsrådssekretær.⁹¹ Dette er ikke den eneste forklaringen gitt i landssvikoppjøret hvor medlemmer av regjeringer tilsynelatende snubler seg frem til en statsrådspost. Christie fremstiller det nærmest som om rollen som regjeringssekretær var en naturlig utvikling av å ikke kunne returnere til Hamar. I motsetning til de flestes bagatelliserende fremstilling av egen involvering støttes Christie av Fuglesang og Knudsen, som anså rollen som henholdsvis en tilfeldighet eller simpelthen ikke visste om dens eksistens.⁹² I likhet med Lundesgaard var ikke Christie i Stortinget 10. April, som videre viser listens utvikling gjennom april dagene.

---

⁸⁹ Riksarkivet, Richard Max Edgar von Tscharner, dnr. 3327

⁹⁰ Riksarkivet, Wilhelm Tyrholm Klevenberg, dnr. 3470

⁹¹ Riksarkivet, Wilhelm Friman Koren Christie, domsforelegg 864

⁹² Riksarkivet, Wilhelm Friman Koren Christie, domsforelegg 864

I tillegg til disse hadde listen også 2 tyske representanter oppført. Den første var Scheidt, som sto som nummer 2 på listen, beskrivende for hvor sentral rollen hans i regjeringen var. Også den norsktalende korvettenkapitänen⁹³ Klaus-Gottfried Hahn fikk en rolle i regjeringen, selv om rollen i seg selv sto uspesifisert på papiret. Hahn var leder for tyskernes Propagandastaffel N⁹⁴, hvis hensikt var å rapportere hendelser tilbake til Tyskland, samt å ta over media i landet etter okkupasjonen.⁹⁵ Hahns inklusjon på stortingets telefonliste er besynderlig. Basert på hans rolle i den tyske hær kan man forestille seg flere måter han kunne passet inn i regjeringen på. Hvilken dag Hahns navn ble oppført på listen er usikkert ettersom det er etablert at ikke alle navnene ble oppført 10. april. Dersom Hahn ble oppført 10. april ville det vært samme dag som Bräuer reiste til kongen med Hitlers ultimatum om å akseptere Quisling som norsk statsminister. For Hahn som i utgangspunktet hadde i oppgave å rapportere utviklinger fra Norge til Tyskland kunne dette ha gjort regjeringen Quisling til et av de mest naturlige stedene å rapportere fra. Hitlers ønske var, på dette punktet, å få avsluttet forhandlingene med Nygaardsvold-regjeringen som hadde valgt motstand, og å heller kommunisere med Quisling og hans regjering. At Hahn, et av bindeleddene for landenes kommunikasjon, da dukker opp på Quislings liste i Stortinget kan få en til å spekulere i om han ble plassert der fra tysk side for å styrke dialogen, enten fra en offisiell tysk ordre eller på Hahns eget initiativ. Han ville i så tilfelle ikke vært den eneste militære eller politiske figur som handlet på instinkt over ordre i invasjonens første dager. Det er usikkert om kuppet i det hele tatt ville funnet sted uten Scheidts egenrådige instinkter, mens Bräuer på motsatt side beholdt sin agenda mot Quisling.

Det finnes imidlertid ingen tegn på at Hahn på noen måte jobbet med Quisling eller hans regjering, utover hans inklusjon på regjeringens liste. Hahns opptreden i Oslo var tvert imot et stort hinder for regjeringen og spilte en betydelig rolle i deres stans på tilgang til kringkastingen. Det er av nettopp denne grunn Hahns inklusjon er besynderlig, Bräuer hadde nærmest like mye krav på å havne på listen. Den mer sannsynlige forklaring er dermed at Hahn ble ført opp på listen av Quisling og Scheidt, uten Hahns kunnskap. Det ville

---

⁹³ Tilsvarende orlogskaptein i norsk marine

⁹⁴ Norwegen

⁹⁵ Uziel, 2008, s.115

vært naturlig for regjeringen å ønske å samarbeide med Hahn, den nyankomne ansvarlige for kringkastingen som på det punktet var en av deres største og eneste fordeler. Det ble utover dagen 10. April stadig tydeligere at Quisling hadde mistet kontrollen over kringkastingen, det kan ha vært i et ønske om å gjenta denne kontrollen at Hahns navn ble ført opp på listen som den mest sannsynlige veien tilbake.

4.1 Kampen om kringkastingen

Gjennom all motgangen regjeringen Quisling møtte på var et av deres absolutt største fordeler deres tidlige tilgang til kringkastingen. I bind 1, del 7 av Undersøkelseskommissjonen blir kringkastingsens rolle under krigen drøftet, med fokus på de første dagene av okkupasjonen. Det stilles spørsmål rundt hvorfor Nygaardsvold-regjeringen ikke benyttet kringkastingen i større grad så lenge det var mulig, men mer gjeldende for vårt fokus drøftes det hvorfor kringkastingen ikke ble ødelagt før den falt i tyske hender.⁹⁶ Det legges frem en kaotisk situasjon hvor verken Telegrafverkets ledere eller regjeringsmedlemmer de er i kontakt med 9. april kan gi en klar beskjed for hva som skal gjøre med kringkastingsens utstyr. Resultatet ble som kjent at kringkastingen var operativ og åpen, som vi har sett etter noe overtalelse, for Quislings proklamasjon 19:32. Den umiddelbare fordel Quisling fikk av å kunne benytte seg av kringkastingen var at proklamasjonen ble spredt for så mange nordmenn på en gang som overhodet mulig. Proklamasjonen fikk også, som undersøkelseskommissjonen påpeker, gjennom dens sendested et offisielt preg den i virkeligheten ikke fortjente.⁹⁷

Den jevne nordmann hadde liten til ingen kunnskap om det politiske kaoset som rådet, vanskelighetene Quisling hadde for å nå frem til kringkastingen og spontaniteten i kuppet. Det eneste de visste var at mediet som tidligere hadde bragt offisielle beskjeder, og radiovertene som hadde levert dem, nå fortalte om Quislings regjering. Dette var samme

---

⁹⁶ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s.267

⁹⁷ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s.269

kilder som helt frem til dagen før, 8. april, hadde vært nordmenns beste kilde til oppdatering på krigsfronten samt beskjeder direkte fra militært hold. Det ble gitt ordre over kringkastingen fra sjøforsvaret 8. april om slukning av alle fyr fra svenskegrensen til Marstein i Bergen. Kringkastingens rolle var så sentral i oppfatningen av den utviklende krigen, både for folket generelt og for militært hold, at Hans Fredrik Dahl i sin bok om NRKs rolle under krigen hevder at Norge ville vært enda svakere forberedt 9. april hadde det ikke vært for oppdateringene gitt over kringkasting dagen før.⁹⁸ Et ytterligere eksempel som viser NRKs status kom 9. april da militære ledere fra ulike deler av landet, forvirret over situasjonen rundt mobilisering, ringte NRK for en oppklaring på situasjonen.⁹⁹

Quisling og regjeringens kontroll over kringkastingen skulle imidlertid falme raskt. Vi har tidligere sett hvordan Quisling og Scheidt bløffet seg frem til mikrofonen ved å hevde at de handlet på vegne av Hitler og den tyske legasjonen, ingen av disse stemte. Natt til 10. April skulle man kanskje tro at Quislings kontroll over legasjonen bare ble styrket ettersom han da fikk den ønskede støtten fra Hitler, men det var ikke tilfellet. Natt til 10. April var også tidspunktet hvor den tyske styrken som opprinnelig skulle ta kontroll over kringkastingen ankom Oslo, ledet av nevnte korvettenkapitän Hahn. Styrken hadde blitt forsinket ved senkningen av Blücher, som hadde tillatt radioen å holdes åpen så lenge den gjorde på invasjonssdagen. Styrken møtte opp et sted mellom halv 2 og halv 3 på natten. På dette punktet hadde kringkastingens kontorer allerede blitt oppsøkt av tyske soldater som ikke hadde mer konkrete ordre enn at sendingen skulle stoppes. Så hadde Quisling og Scheidt dukket opp, angivelig på vegne av den tyske legasjon. Det fremsto likevel umiddelbart tydelig for kringkastingens kontrollsjef Gyhtfeldt at det ved Hahns ankomst nå var en mer troverdig autoritet som hadde dukket opp.¹⁰⁰

Gyhtfeldt og kringkastingen mottok tyskernes ønsker og ordre som gikk ut på å i så stor grad det var mulig fortsette sendingene som vanlig for å oppmuntre til ro i landet gjennom kontinuiteten i radiosendingene. Dette sto i kontrast med instruksene som ble gitt av den

---

⁹⁸ Dahl, 1999, s.44

⁹⁹ Dahl, 1999, s.48

¹⁰⁰ Dahl, 1999, s.66

angivelige tyske legasjonen, og da Gyhtfeldt i et forsøk på å oppklare situasjonen spurte om Scheidts rolle fortalte Hahn at han aldri hadde hørt det navnet før, og poengterte at han selv *“Som representant for distriktskommandoen hadde det fulle ansvar for kringkastingen.”*¹⁰¹ Klokkeren klokken atten 10. April fikk kringkastingen rammene for deres nye rolle skriftlig i form av 8 punkter som forklarte den milde sensuren pålagt fra løytnant Nöthlichs. Nöthlichs hadde overtatt kommando for kringkastingen i det Hahn etter omjusteringer var krevd i general Falkenhorsts tjeneste. Quislings rolle for kringkastingen ble ikke drøftet i noen av de 8 punktene, men muntlig ble det etablert at alle utsagn fra Quisling skulle regnes som politiske meldinger, og dermed ville falle inn under tysk sensur.¹⁰²

Quislings direkte tilgang til kringkastingen som sitt talerør var altså avskåret, noe som i realiteten hadde funnet sted allerede før Nöthlichs' instruks klokken 18. Som en del av sine forsøk på demobilisering ønsket Quisling å sende en beskjed gjennom kringkastingen til fortet på Bolærne om å stanse motstanden mot tyske styrker. Dette ønsket ble ikke innfridd fra kringkastingens side, som både på telefon og i person avsto Quislings forespørsel. Resultatet ble det samme da Øyvor Hansson møtte opp i kringkastingen med en appell til kongen. Øyvor Hansson var ikke nevnt på noen liste fra stortinget 10. April, men hennes forsøk her på vegne av Quisling setter henne tydelig i samarbeid med regjeringen, noe som gjør henne til et ytterligere medlem. Målet med telegrammet hun fraktet hadde vært å påvirke kongen til å frigjøre hærens offiserer fra hans troskap og deres plikt. Offiserene var, ifølge denne appellen, mot sin vilje og dømmekraft låst inn i en kamp som ville føre dem enten til døden eller til skamfull flukt til utlandet, med mindre kongen frigjorde dem. Appellen var undertegnet og godtatt av Quisling.¹⁰³ Men dette ble altså avslått av blant andre riksprogramsjef Olav Midttun, som dagen før hadde gitt Quisling tillatelse til å lese opp sin proklamasjon. Denne skepsisen og misnøyen var ikke ny fra Midttuns side, den hadde eksistert også 9. april selv om resultatet da ble en vellykket bløff fra Scheidt og en proklamasjon som ønsket for Quisling. Årsaken til at han kunne gi avslag til de to forespørslene 10. April var at korvettenkapitän Hahn, Propagandastaffel N og Wehrmacht

---

¹⁰¹ Dahl, 1999, s.66

¹⁰² Dahl, 1999, s.66

¹⁰³ Skodvin, 1956, s.100

hadde ankommet med informasjon om at Scheidt og Quisling ikke hadde noen autoritet over kringkastingen. Med Wehrmacht i ryggen kunne Midttun med sikkerhet også stille seg mot disse ønskene.

Allerede dagen etter statskuppet hadde altså Quisling blitt avskåret fra kringkastingen. Han og regjeringen hadde med det mistet sitt mest effektive talerør, men Quisling fortsatte å benytte andre deler av media for å spre sine politiske forsøk ved intervjuer og proklamasjoner på trykk heller enn på radio. Etter Hanssons og Quislings eget mislykkede forsøk på å benytte kringkastingen 10. April sendte Quisling, gjennom rikspressejef Rishovd, en kunngjøring til pressen som sa:

“Tilbakekallelse av mobiliseringsordre.

Til alle militære chefer og vernepliktige.

Den almindelige mobilisering som Regjeringen Nygaardsvold før sin flukt iverksatte, stoppes uten opphold. Alle innkalte hjemsendes straks, innkalte underveis vender selv tilbake til sine hjemsteder.

*Vidkun Quisling.”*¹⁰⁴

I dokumentene som viser utsendelsen av denne kunngjøringen kan man også se Quislings beskjed da ønsket stadig var å få denne beskjeden sendt over radio, med ordre om å sende beskjeden gjentatte ganger over alle sendere, med beskjed til radiovertene om å informere alle som hørte beskjeden om å selv bringe den videre.¹⁰⁵ Ettersom radioen forsvant som mulighet la Rishovd inn en beskjed til avisers redaksjoner hvor han henstilte dem å slå ordren godt opp.¹⁰⁶ Denne kunngjøringen oppnådde ikke en rekkevidde som den ville fått gjennom kringkastingen, men den ble likevel sett av mange. Redaksjonene våget ikke noe annet enn å følge Rishovds henstilling, akkurat som kringkastingen dagen før. Oslos aviser hadde ikke fått beroligende ordre fra Propagandastaffel N, og ordren kom dermed på trykk i aftennummeret av både Dagbladet og Aftenposten 10. April.¹⁰⁷ Som

---

¹⁰⁴ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0004

¹⁰⁵ Riksarkivet, Arnt Rishovd, dnr. 3283

¹⁰⁶ Riksarkivet, Arnt Rishovd, dnr. 3283

¹⁰⁷ Øverland 1940

undersøkelseskommissjonen påpeker fikk Quislings utsagn og forsøk på demobilisering også etter 9. april stor publisitet.¹⁰⁸

---

¹⁰⁸ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s.269

5. Den motvillige regjeringen

“Norske kvinner og norske menn”. Quislings ord gjennom denne radiotalen er så definerende for oppfatningen av regjeringen at den for mange utgjør helhetsbildet. Selv når man beveger seg litt nærmere dette helhetsbildet, så nært at man begynner å tyde de første detaljene, kan regjeringen defineres ut fra denne radiotalen i lys av kuppets spontane natur og Quislings rolle som det utvilsomme midtpunktet av regjeringen. Og likevel kunne radiotalen knapt gitt en dårligere representasjon av regjeringen om den prøvde. For regjeringen slik den ble proklamert manifesterte seg i realiteten aldri. Hovedvekten av de utnevnte statsrådene var ikke konsultert eller varslet i forkant av statskuppet, og reagerte med varierende skepsis og negativitet. Det eneste de 5 statsrådene hadde til sammen var at de aldri tok del i regjeringen. Vi har sett hvilke statsråder som befant seg i Oslo på den avgjørende dagen, og endte opp med å spille en rolle i regjeringen. Hagelin var sentral i planleggingen i forkant av statskuppet og sammensetningen av regjeringen, mens Hustad og Meidell møtte opp i Quislings hotellrom etter forespørsel fra Knudsen. De var på langt nær like involverte eller toneangivende som Hagelin, men begge godtok Quislings proklamasjon, plan, og deres rolle i regjeringen. For Quislings del kan det også forestilles at deres godkjennelse vil ha gitt regjeringen en slags stabilitet og grunnmur den kunne bygge på. Av statsrådene som ble konsultert før statskuppet fikk Quisling god respons, tre av tre takket ja til sin tiltenkte rolle og Quislings øvrige plan. Øvrige problemer som regjeringen skulle møte til side må i det minste Quisling ha dannet regjering med en forutsetning om at også de resterende statsrådene skulle følge etter. Men ingen av de resterende utnevnte statsrådene sluttet seg til regjeringen, ingen ga sin velsignelse eller støtte. Grunnmuren Quisling hadde satt sin lit til sviktet fullstendig, regjeringen hadde snublet ut av startblokkene. Noen dager etter kuppet begynte dette å bli tydelig, da erklæringer dukket opp i aviser og radio om at de utnevnte statsrådene tok avstand fra regjeringen. Hvordan tok de utnevnte statsrådene Quislings statskupp, og hvilken effekt kan deres avslag sies å ha hatt på en allerede ustabil regjering?

5.1 Jonas Lie

Før Jonas Lie ble motvillig statsråd hadde han, noe ironisk i lys av hendelsene som skulle følge, blitt utnevnt til krigspolitiminister i 1939.¹⁰⁹ Lie var tidligere medlem av Nasjonal Samling, et faktum man ville tenkt skulle gjøre ham uegnet til en så viktig rolle i en krig hvor Tyskland var en av de mest aggressive partene. Denne interessekonflikten falt etter hvert ned på det som føles som et uunngåelig punkt, Jonas Lie på tysk side i krigen. En formildende omstendighet for Lies utnevning som krigspolitiminister var at det fra norsk side i 1939 var større frykt for en sovjetisk invasjon enn en tysk. Sovjetunionen invaderte Finland 30. November 1939, en konflikt som var forventet å bli kortvarig, hvorpå Sovjetunionen potensielt kunne flytte oppmerksomheten over mot Norge. Lie brukte derfor mye av sin tid som krigspolitiminister fokusert på Nord-Norge, og befant seg 9. april i Kirkenes.¹¹⁰ Han hadde ikke deltatt i noen av Nasjonal Samlings møter i dagene før invasjonen. Jonas Lie førte dagbok i perioden rundt 9. april, noe som gir et svært godt innblikk i tankene hans om alt som skjedde. Siste innførsel i dagboken før invasjonen, fra 8. april, gir oss følgende informasjon:

“Voldsom spenning omkring situasjonen. Hvad skal det bli til? Vi er så avsides og avskåret fra resten av verden. Kapt Søvik har lovet å holde meg underrettet hvis noe inntreffer. Hos K.B.”¹¹¹

Nettopp at Lie er så avsides og avskåret fra resten av verden blir merkbart i hans bemerkninger om 9. april. På en dag som allerede brakte forvirring for de fleste nordmenn står Lies erfaringer i kontrast med en rekke av de andre noe mer informerte statsrådene.

9. april: *“Klokken halv fem i morges banket S.¹¹² på. Det er krig – antakelig med Tyskland. Oslo-fjordens befestn. Er i kamp med ukjente skib. Et krigsskip skal være gått til Larvik og*

---

¹⁰⁹ Roughvedt, 2011, s.74

¹¹⁰ Roughvedt, 2011, s. 88

¹¹¹ Riksarkivet, privatarkiv, Jonas Lie

¹¹² Søvik

ligge ved kaien der. Hvad er skjedd? Vi sitter hele dagen foran radioen og den første krigsdag er et eneste mareritt. Ryktene svirrer.”¹¹³

Lies egne ord i dagboken vitner om en person uten noen ekstra kunnskap utover de nyhetene som nådde Kirkenes i dagene det skjedde. Han hadde ingen kunnskap om hva som skal skje i forkant av invasjonen, *“Hvad skal det bli til?”*, et spørsmål som får en passende oppfølger dagen etter med *“Hvad er skjedd?”* Selv invasjonens desidert sentrale punkt er tilsynelatende noe utydelig for Lie med formuleringen om at Norge er i krig, *“antakelig med Tyskland”*. Man kan ut fra Lies dagbok med sikkerhet si at han ikke hadde noen innsidekunnskap om operasjon Weserübung. Om dagboken i seg selv ikke hadde vært nok ville det faktum at han befant seg i Kirkenes, avsides og avskåret som han selv formulerte det, gjøre det klart at dette var en mann som ikke var forberedt på en invasjon. Uavhengig av hvilken side Lie ville velge, et valg som var noe utydelig de første ukene, er det klart at Lie hadde et sterkt ønske om å påvirke situasjonen mer enn han hadde anledning til fra Kirkenes. Man kan igjen snakke om manglende kunnskap, i min mening, om Lies kjennskap til Quislings statskupp og hans egen utnevnelse til statsråd. Quisling og Nasjonal Samling, eller noe som helst annet tilknyttet statskuppet, ser ikke ut til å ha vært i tankene hans, de er i det minste ikke nevnt ved et eneste ord samme dag som Quislings vågespill ble satt til verks. Lie blir først informert om statskuppet og hans rolle i det rundt klokken 22 10. april. Det var oberst Wilhelm Faye som informerte Lie om situasjonen.

“Trøndelag kr¹¹⁴ hadde offentliggjort Quislings “ministerliste” hvor jeg figurerte som - justisminister. Han spurte hvordan dette hang sammen. Jeg svarte at dette kom helt overraskende, at jeg ikke hadde noen anelse om det og ikke hørt et ord noe slikt, at jeg nærmest betraktet hele foretagendet som et slags Kuusinen-forsøk og var opprørt over å bli satt i forbindelse med det. Jeg karakteriserte det rett og slett som landsforræderi. Ovenfor div.ch. gjentok jeg det samme. - Men det var en forbannet historie som jeg slik kom opp i.”¹¹⁵

---

¹¹³ Riksarkivet, privatarkiv, Jonas Lie

¹¹⁴ Kringkasting

¹¹⁵ Riksarkivet, privatarkiv, Jonas Lie

Dersom innleggene fra 8. og 9. april hadde etterlatt noen tvil er reaksjonen på Fayes beskjed tydelig. Lie hadde ingen forkunnskap om Quislings statskupp, og reagerte med overraskelse og umiddelbar avsky med sammenlikning til den finske Kuusinen-regjeringen, marionettregjeringen innsatt av Sovjetunionen. Dette var en sammenlikning flere motstandere av kuppet skulle bruke for å svekke regjeringen. Lie holdt ikke tilbake og gikk så langt som å beskrive situasjonen som landsforræderi, som han tydelig ikke ønsket å ta del i. I et forsøk på å rydde opp i situasjonen og å renvaske sitt eget navn, en motivasjon som skulle drive flere av Lies handlinger de neste ukene, ble det allerede 1 time etter at beskjeden nådde Lie sendt ut en kunngjøring gjennom Finnmark Kringkasting hvor Lie tok avstand fra kuppet og lovet troskap til Nygaardsvold-regjeringen. En sterkere eller mer umiddelbar reaksjon på situasjonen er vanskelig å forestille seg. Flere ord i Lies innslag i dagboken er strøket ut, men essensen i beskjeden som gikk ut over Finnmark kringkasting klokken 23 er likevel tydelig:

“Utrykningssjef Jonas Lie – i anledning av at hans navn er blitt nevnt i forbindelse med Quislings såkalte ministerliste, at han ... til denne. (Ord strøket ut) Han (2 ord strøket ut) stiller seg helt lojalt ovenfor den av kongen valgte regjering.”¹¹⁶

Innlegg fra neste dag viser at det er kuppet og spesielt Quislings utnevning av Lie som justisminister som ligger i tankene for Lie. Den fryktelige situasjonen er en konstant plage og bekymring, en situasjon Lie beskriver som *“forbandet og ufortjent”¹¹⁷*. Tankene hans går også, som de ofte gjør, til hvordan denne situasjonen oppfattes av andre. Denne gangen går tankene til hans nærmeste, som formodentlig er det han mener med *“alle mine”¹¹⁸* i bekymringen over hvorvidt de *“sitter dernede og kanskje grubler over om det utidige og forsmadelige skulle være sant.”¹¹⁹* Lie trekker også frem den fulle tilliten fra venner og myndigheter i nærheten som en trøst i situasjonen. Nok en gang i et forsøk på å gjøre opp i

---

¹¹⁶ Riksarkivet, privatarkiv, Jonas Lie

¹¹⁷ Riksarkivet, privatarkiv, Jonas Lie

¹¹⁸ Riksarkivet, privatarkiv, Jonas Lie

¹¹⁹ Riksarkivet, privatarkiv, Jonas Lie

situasjonen og å distansere seg fra Quisling-regjeringen sender Lie ut nok en kunngjøring, denne gangen ved et telegram gjennom den finske kommunen Ivalo til svenske Tidningarnes Telegrambyrå.¹²⁰ Så dårlig de norske kommunikasjonslinjene hadde blitt må Lie ha ansett dette som sin beste mulighet for å få sendt beskjeden til Oslo. Den nådde ikke frem til Oslo umiddelbart, men ble trykt i den bergenske avisen *Arbeidet* 11. April. Med den andre kunngjøringen var Lies avstand til kuppet dermed nokså etablert.

Fra Lies senere uttalelser kan man si det er lite sannsynlig at han var tilfreds med skademinimeringen han hadde gjort for sitt eget navn og rykte, men det vil trolig også ha vært en aksept av at det ville være vanskelig å gjøre sin avstand til Quisling-regjeringen spesielt tydeligere gjennom ord, særlig fra Kirkenes. For Lie ble handling det naturlige neste steget. Svaret på dette kallet til handling ble den pressede situasjonen i Narvik, en av få militære situasjoner Lie kommenterte i dagboken. 10. april skrev Lie om hvordan oberst Sundlo, leder for de militære styrkene i Narvik, hadde ansett motstand som nytteløst og overgitt sin bataljon og Narvik i seg selv til fienden. Sundlo hadde så blitt fratatt kommandoen, og nestkommanderende major Omdal tok over. Arrestordre ble sendt ut på Sundlo, som Lie bemerket “ *“men arrestasjonen lyktes ikke” heter det.*”¹²¹. Omdal og hans styrker kjempet tappert mot de tyske styrkene, men under forholdene var det bare et tidsspørsmål før motstanden brøt sammen. De norske styrkene var utklasset, og led dessuten under lite søvn og mat. Lie ba derfor Oberst Faye om å bli tildelt oppdraget med å frakte seks kasser med ammunisjon til Omdals gruppe, noe Faye gikk med på. Det var dette oppdraget Lie og to betjenter skulle bruke resten av regjeringsperioden på, langt over den norske grensen i Sverige og Finland i et desperat forsøk på å frakte ammunisjonen tilbake til Norge.

Oppdraget ser ut til å ha dominert hans fulle oppmerksomhet, det er ingen innlegg i dagboken fra oppdraget startet til det 16. April mislyktes. Han skrev i dagboken 11. April, dagen før han krysset grensen til Finland, og 17. April, dagen etter beslagleggelsen av

---

¹²⁰ Roughvedt, 2011, s.107

¹²¹ Riksarkivet, privatarkiv, Jonas Lie

ammunisjonen. Lie og betjentene tok tog til Stockholm, hvor oppmerksomhetene igjen ble vendt mot Quisling og folks oppfatning av Lies utnevnelse til justisminister. Først møtte han stortingspresident C.J. Hambro klokken 15 den 18. April. Samtalen dreide seg om to ting, Lie ville slutte seg til norske styrker for å gjøre mer i kampen mot Tyskland, og Lies misnøye med å ha blitt utnevnt til justisminister. Hambro beskrev Lie som hard og usympatisk, som tydeligvis passet Hambros tidligere syn på Lie. Han ble også under samtalen svært opprørt over inklusjonen på Quislings ministerliste. Til Hambro skal han ha sagt:

“Jeg er selvfølgelig aldri blitt spurt, jeg kjenner ikke Hr. Quisling og har aldri hatt noe å gjøre med ham. Jeg hørte meldingen over Finnmark radio, og jeg kan aldri nå frem til alle dem som har lyttet ikke bare til kringkastingen fra Oslo, men også i andre land – og alle de millioner som har sett mitt navne nevnt i forbindelse med Quisling i aviser hele verden over. Hva kan en mann gjøre når han er blitt fornærmet på den måten? Det er en urett som aldri kan gjøres god igjen.”¹²²

Lie holder fast ved samme reaksjon som ble uttrykt for oberst Faye og nedskrevet i dagboken. Han er aldeles forferdet av å ha blitt ført på ministerlisten, hadde ingen kunnskap om situasjonen på forhånd, og er svært fokusert på hvordan han nå har blitt og videre skal bli oppfattet av omverdenen. Det var disse følelsene han nok en gang uttrykte senere på dagen da han snakket med *Svenska Dagbladet* og *Stockholmstidningen*. Som man kan se fra dagboken reiste Lie 19. april klokken 2 mot Norge i kurerbil, han skulle få oppfylt ønsket han hadde uttrykt ovenfor Hambro om å gjøre mer for de norske styrkene. Etter å ha kjørt gjennom natten i dårlige værforhold møtte Lie på formiddagen 20. april felles motvillige statsråd Ragnvald Hvoslef i Drevsjø, som også hadde møtt Hambro bare få dager tidligere. Møtet mellom de to mennene i denne unike situasjonen kan late til å ha vært kortvarig. Lies egen oppsummering i dagboken er simpelthen at han ankom Drevsjø hvor han “traff major Hvoslef.”¹²³, før han går videre til å snakke om ferden mot Rena som fant sted uten Hvoslef.

---

¹²² Hambro, 1945, s.84

¹²³ Riksarkivet, privatarkiv, Jonas Lie

Lies deltakelse i norsk motstandskamp ble kortvarig, og han overgav seg til tyske styrker 30. April.¹²⁴

Lie ble behandlet med respekt, og i motsetning til andre krigsfanger som måtte vente flere uker fikk han raskt reise hjem. 4. mai befant han seg i Oslo hvor han meldte seg for tysk overkommando, som han hadde lovet. 5. mai var han tilbake i Holmestrand hos sin kone Gunvor, som i mangel på informasjon hadde vært forståelig bekymret for Lie. Heldigvis for paret returnerte han med "bare" et brukket ben, som han attpåtil hadde lidd før krigens utbrudd. Lies bekymringer gikk tilbake i et kjent spor, hvordan hadde folk reagert på at han ble utnevnt til statsråd? Gunvor kunne fortelle at Lies gamle venn, og leder for Fedrelandslaget, hadde spurt henne hvorvidt Quisling hadde fått Lies samtykke til å bli ført på ministerlisten.¹²⁵ At en venn av Lie engang hadde vært inne på denne tanken var grusom for Lie, hvis Mogens som kjente ham hadde tenkt det var det ingen grunn til at andre ikke skulle ha tenkt det samme. Med tanke på at Lies frykt for sin offentlige oppfatning har vært blant de fremste tankene hans i nærmere en måned på dette punktet var trolig denne beskjeden friskt i minne da han neste dag, 6. mai, møtte Dagbladet-journalist Axel Kielland på vei til barbereren. Ifølge Kielland formulerte Lie seg her enda tydeligere enn tidligere:

"God dag, Deres excellense." Han ble ganske blek og stanset, så lenge på meg og sa:

"Si det der en gang til så drar jeg til Dem!"

"Men de er jo blitt minister, sa jeg, Justisminister!"

"Jeg vet det, sa han. Bare vent til jeg får tak i den banditten!"

"Hvilken banditt?"

"Quisling. Jeg kjenner nesten ikke fyren! Har aldri likt ham heller! Og så går svinet og setter meg – meg - på den forbannede listen sin!" Jeg ble glad, for jeg hadde alltid ansett Jonas Lie

---

¹²⁴ Roughvedt, 2011, s.124

¹²⁵ Roughvedt, 2011, s.128

for en bra fyr, litt brutal, litt eventyrlysten, svært gla i å kommandere og gå i takt, men hederlig nok.

“Visste De ikke om det?”

“Visste om det?! Ingen av oss visste om det! Jeg var sammen med H¹²⁶. da nyheten kom og han brast i gråt av sinne!”

“Men de har jo alltid sympatisert med tyskerne”

“Derfor behøver jeg vel ikke være landsforræder. Jeg har nettopp slåss mot dem så godt jeg kunne”

“De var heldig som kom så fort hjem.” Han ble rød av sinne og sa:

“Det er mulig De synes det ser mistenkelig ut. Men en krigsfange rår ikke for hvordan han blir behandlet”

“Jeg mente ikke å insinuere noe”, sa jeg, hvilket for så vidt var løgn. “Vi kan altså skrive at De ikke er moden for noen taburett i Quisling-regjeringen?”

“Skriv at jeg aldri har sagt, skrevet, eller tenkt noe som kunne gi den bajasen rett til å innbille seg at jeg ville gå inn i hans regjering!”¹²⁷

Lie ba like etter Kielland om å ikke trykke at han hadde kalt Quisling en bajas, og fra artikkelen som kom på trykk i Dagbladet samme dag kan man se at Kielland holdt ord. Utover utelatelsen av begrepet gjenspeiler Lies tanker om regjeringen fra artikkelen i stor grad det Kielland har delt om deres samtale.

5.2 Gulbrand Lunde

---

¹²⁶ Hvoslef

¹²⁷ Roughtvedt, s.130

Gulbrand Lunde befant seg i Stavanger 9 april ved den tyske invasjonen og Quislings proklamasjon. Gulbrand og kona Marie skal ha befunnet seg hjemme ved radioen da Quisling begikk statskupp, med Lunde selv som en av statsrådene. Til tross for at Lunde skulle ende på samme side av regjeringen som Lie kan det ha sett ut til at Lundes reaksjon ikke var like umiddelbart avvisende. I motsetning til Lie som var mer avskåret fra samfunnet i Kirkenes fikk altså Lunde beskjeden om statskuppet umiddelbart klokken 19:32 9. april. Men til tross for at Lunde valgte å ta avstand fra regjeringen skjedde ikke det 9. april. Det burde vært mer enn nok igjen av dagen for å få sendt en beskjed om sitt avslag på statsrådstillingen, men i motsetning til Lie som i løpet av 1 time etter beskjeden sendte sitt avslag ut over radio forble Lunde taus i timene etter proklamasjonen. Konen Marie skrev i et brev til søsteren sin 2 år senere at hun var glad for at det ikke hadde gått tog fra Stavanger til Oslo den kvelden. Denne uttalelsen sier ikke at Lunde nødvendigvis opprinnelig var bestemt på å slutte seg til Quislings regjering, men den mer enn henter til at tanken slo ham. For Marie kan det virke til at fristelsen for Gulbrand syntes så stor at dersom forholdene hadde vært mer tilrettelagt ville han tatt et annet valg enn han gjorde. I løpet av kvelden fikk Lunde besøk av Valdemar Hansteen, et tidligere NS-medlem som så mange andre hadde tatt avstand fra partiet umiddelbart etter Quislings statskupp. Hansteen ville vite hva Gulbrand planla å gjøre. Lunde skal ha vært opprørt over situasjonen, og *“syntes å være i villrede med hvorledes han skulle stille seg.”*¹²⁸ Det virker da sannsynlig at Lunde umiddelbart etter radiotalen var dratt mellom hvilket valg han skulle ta.

Eventuelle tvil Lunde måtte ha hatt 9. april ser ut til å ha vært borte dagen etter. Tidlig 10. April skrev han et telegram som han planla å levere i Stavanger telegrafstasjon. Da det ikke lot seg gjøre å få sendt telegrammet der dro han videre til fylkesmannen. Hos fylkesmannen leverte han telegrammet:

---

¹²⁸ Wyller og Stahl, 1959, s.148

“Undertegnede Gulbrand Lunde har i dag den 10. April 1940 klokken 11:50 personlig innfunnet seg på Rogaland fylkes kontor, hvor han meddelte at han, da rikstelefon og telegraf var stengt, meddelte teksten på et telegram som han ønsket avsendt sålydende:

Major Vidkun Quisling, Oslo.

Kan ikke uten kjennskap til foreliggende forhold og omstendigheter motta noen utnevneelse til statsråd i deres regjering.

Stavanger 10. April 1940 Gulbrand Lunde”¹²⁹

Meldingen ble underskrevet av to vitner Lunde selv hadde tatt med, en av dem var gårdagens besøkende Hansteen. I motsetning til flere andre ufrivillige statsråder som sluttet seg til norske styrker så Lunde seg fornøyd etter dette, og noe stort mer fra hans meninger under regjeringsperioden har vi ikke. Senere i april ville imidlertid advokat Trygve Wyller undersøke om ryktene rundt Lundes telegram stemte. På dette punktet var det nemlig fremdeles bare rykter, telegrammet hadde ikke kommet ut i pressen. Lunde bekreftet ryktene og at han hadde tatt avstand fra regjeringen, men skal ifølge Wyller ha virket svært opprørt under samtalen deres. Om Quislings statskupp skal Lunde gjentatte ganger ha uttalt *“Det var ikke slik det var ment!”¹³⁰*. Denne setningen, og trolig mer i løpet av møtet, ga Wyller et inntrykk av at Lunde hadde deltatt i en eller annen form for planlegging i forkant av invasjonen, men at ting ikke hadde gått som planlagt. Dette er imidlertid bare Wyllers egen oppfatning, en oppfatning som ikke er støttet av stort ettersom Wyller av en eller annen grunn ikke så noe behov for å be om en forklaring på hva Lunde mente med at ting ikke gikk som de skulle.

5.3 Ragnar Hvoslef

---

¹²⁹ Wyller og Stahl, 1959, s.148

¹³⁰ Wyller og Stahl, 1959, s. 149

I likhet med Jonas Lie befant Ragnar Hvoslef seg noe mer avskåret og avsidesliggende idet invasjonen og statskuppet kom. Hvoslef befant seg 9. april i Nord-Finland. Quisling var klar over Hvoslefs plassering, og hadde 8. april sendt ham et telegram hvor han ba Hvoslef komme tilbake til Oslo så raskt som mulig, et ønske Hvoslef ikke fulgte. Hvordan Hvoslef tolket dette telegrammet er vanskelig å si, men Quisling hadde ved tidligere samtaler gitt uttrykk for at han ønsket Hvoslef med i en eventuell regjering. Dette telegrammet sett i lys av nyhetene om skipsbevegelser mot Norge, og deres tidligere samtaler, kan det tenkes at Hvoslef så muligheten for at Quisling ville foreta seg noe drastisk politisk de nærmeste dagene. Men han reiste som sagt ikke mot Oslo, et valg han gjentok etter at noen eventuelle mistanker hadde blitt bekreftet ved Quislings statskupp og hans egen utnevnelse til statsråd. I stedet sendte han 11. April et telegram til norsk telegrambyrå hvor han informerte at han ikke ville delta i Quislings regjering.¹³¹

Dagen etter gjorde Hvoslef som Lie også skulle gjøre og besøkte C.J. Hambro i Stockholm. Hvoslef ble bedt til Hambro av 3 soldater han hadde delt togvogn med. Ifølge soldatene skulle Hvoslef ha lovprist Quisling helt til soldatene reagerte negativt, og da de senere på togturen lærte at Hvoslef var en av de utnevnte statsrådene skal han ha blitt stum. Det var i hvert fall denne beskrivelsen soldatene gav Hambro. Beskrivelsen av at noen lovpriser en person vitnene selv er svært kritiske mot kan omfatte så mangt, så jeg vil ikke legge for stor vekt på deres vitnesbyrd. I samtale med Hambro sa Hvoslef at han ikke ville noe med Quisling å gjøre og viste til telegrammet hvor han avslo deltakelse i Quislings regjering. Han takket også ja til Hambros forslag om å reise til Norge for å enten stilles for krigsrett eller sendt ut i kamp mot Tyskland. Hvoslef takket ja, og uttrykte attpåtil i en samtale med Hambro senere i måneden at han ønsket å *“Vaske av den plett Quisling hadde satt på hans navn”*¹³². Hvoslef meldte seg til militærtjeneste 14. April og forble der frem til han ble dimittert. 13. Juni.

---

¹³¹ Skodvin, 1956, s.164

¹³² Hambro, 1945, s.91

På vei tilbake for å delta i norske styrker møtte han som vi har sett Jonas Lie, som gjorde at Lie følte seg komfortabel med å snakke på vegne av Hvoslef da han 6. juni ble intervjuet av Axel Kielland. På spørsmål om egen reaksjon på statskuppet svarte Lie blant annet:

“Min kurs var jo klar nok, - jeg hadde bare å følge hærledelsens mobiliseringsordre og det gjorde jeg. Det samme gjorde naturligvis major Hvoslef. Jeg hører, han brast i gråt da han hørte om sin “utnevning””¹³³

5.4 Frederik Prytz og Ragnar Skancke

Prytz og Skancke blir samlet til samme del siden de begge befant seg i Trondheim og rundt i regjeringsperioden, og deres avslag på regjeringdeltakelse ble gjort samlet. Ved proklamasjonen 9. april befant Skancke seg i Trondheim, hvor han bodde, mens Prytz var hjemme på Storfosen Gods på øya Storfosna utenfor Trondheim. Kort etter proklamasjonen tok Skancke kontakt med Prytz, en av bare 8 andre i landet som befant seg i samme situasjon, og som attpåtil var nokså nær. Resultatet av den umiddelbare dialogen ble at de ikke skulle gjøre noe før Prytz ankom Trondheim.¹³⁴ Skancke selv forklarte senere at han i utgangspunktet hadde vært forberedt på å ta avstand fra regjeringen, uavhengig av hva de fremtidige samtalen med Prytz bragte. Før de begge befant seg i Trondheim fortalte Skancke, og Prytz, Adresseavisen at han ikke hadde noen kunnskap om statskuppet eller sin rolle som statsråd før det skjedde over radioen. Dette er ikke ensbetydende med å ta avstand fra regjeringen, isolert kommenterer det strengt tatt bare deres kunnskap om hendelsen, ikke deres tanker eller reaksjon. Men både Prytz og Skancke som intelligente og politiske menn må ha skjønnt hvilken effekt det vil ha på en nydannet regjering når 2 statsråder sier de ikke hadde noen kunnskap om dens dannelse. Dette blir tydelig bare fra nyhetsartikkelen dette stammer fra, med tittelen *“Mysterium omkring regjeringen Quisling”*, hvor en rekke forhold fører journalisten til å konkludere *“Tilbake blir da den antakelse at det*

---

¹³³ Skavlan, 1940

¹³⁴ Skodvin, 1956, s. 165

er et rent statskup Quisling har foretatt da han proklamerte sin nye regjering."¹³⁵ Dette, samlet med informasjonen om de uvitende statsrådene, beskriver regjeringen passende som et uplanlagt foretak uten støtte fra noe offisielt hold, og heller ikke fra det norske folk.

Noe tid etter dette, nøyaktig tidspunkt er usikkert, ankom Prytz Trondheim. Ifølge Skancke skal Prytz ha presset på for at de begge skulle komme seg til Oslo, og med det som hensikt oppsøkte de 13. April militære instanser for å undersøke muligheten til å bli fraktet til Oslo. Samtalen bærer først preg av forvirring ettersom de tyske soldatene i Trondheim får ordre fra Oslo om å arrestere de to statsrådene. De tyske soldatene skjønnte imidlertid at en misforståelse hvor det ble antatt at dette var statsråder fra Nygaardsvold-regjeringen måtte ha skjedd, og ringte den tyske legasjonen i Stockholm. Etter at denne misforståelsen har blitt klarnet opp kommer det frem flere elementer i samtalen som er av interesse. Fra Trondheim rapporteres det blant annet at alle sammen tar avstand fra Quisling, at man heller vil være helt under tysk styre enn under Quislings styre. Prytz og Skancke vil, ifølge den tyske soldaten, til Oslo for å arbeide og forhandle. De vil ikke reise til Oslo for å slutte seg til Quisling, men sier tvert imot at de tar avstand fra han og hans regjering. Tyskerne kom så frem til at så lenge man i Oslo ikke så noe problem måtte de selv hente statsrådene så de kunne forhandle. Videre i samtalen kommer det også frem at Quisling var avslått fra tysk hold og at Berlin aldri hadde godkjent regjeringen hans, men at denne informasjonen ikke kunne deles offentlig enda.¹³⁶

Prytz og Skancke endte opp med å bli værende i Trondheim, muligens fordi det ikke var behov for forhandlinger med dem ettersom det allerede ble lagt planer for erstatningen av Quislings regjering. Verken Prytz eller Skancke tok del i militære kamper mot tyskerne, og i motsetning til Lie, Hvoslef og Lunde kom det ikke noe telegram eller kunngjøring hvor de tar offisiell avstand fra regjeringen. Det nærmeste man har fra perioden er det de har uttrykt til de tyske soldatene 13. April. Likevel tyder uttalelsene deres i media og dialogen deres med tyskere i forsøket på å komme seg til Oslo at de ikke ønsket å ta del i Quislings regjering. Det

---

¹³⁵ Torp, 1940

¹³⁶ Riksarkivet, Ragnar Sigvald Skancke, dnr. 3803

er imidlertid tydelig gjennom ønsket om å komme seg til Oslo for å forhandle at de hadde åpenbar interesse av å påvirke situasjonen. Kanskje unnlot de å ta et klart standpunkt offentlig i noen retning fordi de ville ha så mange åpne muligheter for å sette seg selv i en maktposisjon når de ankom Oslo.

5.5 Kapittelkonklusjon

De 5 motvillige statsrådenes avslag på Quislings kupp var et stort nederlag for ham. Regjeringen som allerede var i motvind fikk i løpet av sine 6 dager et økende offentlig bilde av at det ikke bare hadde vært et statskupp, men et dårlig planlagt et. Hvilken autoritet kunne Quisling og hans regjering håpe å kreve når selv flertallet i regjeringen motsatte seg kuppet? Dette var langt fra Quislings største utfordringer, men det eskalerte alle problemer Quisling hadde med manglende støtte og hvordan han ble oppfattet. Antydningen om at Lunde hadde kunnskap til Quislings kupp, og Hvoslefs telegram fra Quisling 8. april styrker ytterligere overbevisningen om at det var en forberedelse på å kunne overta statsmakten, uten at dette hadde blitt planlagt i klare termer. Både Lunde og Hvoslef stilte seg negativt til kuppet, dog tilsynelatende noe nølende i Lundes tilfelle. Dersom de hadde hatt hypotetiske samtaler med Quisling om en overtakelse av Statsmakten for Nasjonal Samling ser det ikke ut til å ha vært i denne stilen.

6. Forsøk på å gjenvinne kontrollen

Etter å ha benyttet sin fulle tilgang av kringkastingen med stort utbytte 9. april, for så å bli nektet tilgang 10. april, kom regjeringens reaksjon på dette 11. april. Man skulle nærmest trodd at regjeringen og dens motstandere visste om den nært forestående avviklingen, og dermed forsikret seg om flest mulig vendinger i kampen om kommunikasjonen med det norske folk. Regjeringen hadde mistet et av sine mest verdifulle kort i kringkastingen, men i et forsøk på å svinge pendelen tilbake i egen favør tok de 11. April grep for å sikre seg kontroll over andre medier. Viktigheten av en direkte kommunikasjonsrute vil ikke ha vært tapt på Quisling, i tillegg til det nevnte offisielle preget regjeringen fikk av å spre sine budskap i etablerte medier. Behovet for dette hjelpemiddelet vil på dette punktet ha føltes ekstra sterkt siden motstanden regjeringen møtte var etablert. Til tross for Hitlers støtte natt til 10. April ble Quisling motarbeidet av sentrale tyskere, på norsk side ble ordrene ofte enkelt ignorert, og i løpet av dagen 11. april vil det være naturlig at bekymringen for alvor satt mer inn angående stillheten fra de opprinnelige statsrådene. Quisling skjønnte at en erstatning for kringkastingen ikke bare var nødvendig, det hastet. I motsetning til kongen og Propagandastaffel N's motstand gir dette oss en mulighet til å se hvilke metoder Quisling benyttet for å presse gjennom sin politikk i møte med motstandere han følte han kunne kjempe mot.

Med dette som motivasjon ble regjeringens medlemmer satt i bevegelse allerede tidlig på morgenen 10. April. Hans J. Riddervold, sekretær i Oslo-avisenes Forening, fikk uanmeldt besøk idet 3 soldater ledet av John Thronsen møtte opp på kontoret hans. Thronsen var sekretær i NS og forretningsfører for Fritt Folk, selv om arbeidsoppgavene hans økonomisk ser ut til å ha strukket seg forbi avisen, noe som ble reflektert av en forfremmelse til Riksøkonomisjef for NS sommeren 1940.¹³⁷ De hadde like før forsøkt å henvende seg til Arbeiderbladet, men ble der bare møtt av stengte dører. Thronsen fortalte Riddervold at

---

¹³⁷ Riksarkivet, John Thronsen, dnr. 3523

hans oppdrag, på vegne av både okkupasjonsmakten og Quislings regjering, var å rekvirere trykning av Fritt Folk i Aftenpostens trykkeri.¹³⁸ Aftenpostens opplagssifre fra perioden viser at Fritt Folk ble trykket i 200 000 eksemplarer 11. April.¹³⁹ Ved begynnelsen av året hadde Fritt Folk blitt utgitt som ukeavis i trykk på 10 000 eksemplarer, dette enorme spranget forklarer behovet for rekvireringen.¹⁴⁰ I tillegg til dette fikk Riddervold ordre om at et eksemplar av Fritt Folk skulle legges ved samtlige aviser som ble gitt ut i Oslo, noe han ifølge Thronsen burde klare med sin stilling i Oslo-avisenes Forening. Riddervold selv var uenig i gjennomførbarheten av dette, men Thronsen var ikke interessert i å høre dette. Ordren ble gjentatt, med beskjed om at han ville returnere 16:00 med en protokoll Riddervold skulle underskrive som bekreftelse på at ordren var utført. Riddervold skulle også notere navnene på samtlige som stilte seg mot dette oppdraget.¹⁴¹

Riddervold brukte formiddagen på å konferere med ulike Oslo-aviser om situasjon, og konklusjonen ble etter hvert at de måtte bøye seg for kravet. Da Riddervold ble oppringt klokken 16 var det ikke Thronsen som representerte regjeringen, men Richard von Tscharnier. Den akkompagnerende militærstyrken hadde også økt fra 3 soldater til 20-30.¹⁴² Man kan her se at Tscharnier figureerte som betydelig mer enn en gjennomsnittlig Hird-vakt, og til tross for den stadig vage rollebeskrivelsen kan man si han opptrådte mer i stil med sin oppskrevne rolle som Formidlingsoffiser. Tscharnier fremsto, ifølge Riddervold, som betraktelig mer brysk enn Thronsen. Han måtte imidlertid si seg fornøyd idet Riddervold hadde etterkommet alle krav Thronsen hadde stilt, og alt var lagt til rette for Fritt Folks inklusjon i Oslos aviser. Ifølge Riddervold ble denne prosessen etter dette møtet sabotert i så stor grad som mulig, og mange aviser ble sendt uten et påfølgende Fritt Folk-eksemplar.¹⁴³ Dette fører seg inn i rekken over sabotasje begått av norske tjenestemenn mot Quisling-regjeringen, som vi allerede har sett eksempler på ved Welhaven og militære instansers motvilje. Likevel er det tydelig at dette grepet førte til en spredning av Fritt Folk som ville vært umulig foruten. Tross avisarbeidernes beste forsøk ville det trolig vært

---

¹³⁸ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0004

¹³⁹ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0003

¹⁴⁰ Riksarkivet, John Thronsen, dnr. 3523

¹⁴¹ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0004

¹⁴² Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0004

¹⁴³ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0004

vanskelig å fullstendig stoppe spredningen av NS-avisen uten å bli oppdaget. Etter å ha lagt ettertrykkelig press, med en tydelig visning av sin militære styrke, kan man tenke seg at frykten for represalier var betydelige for avisarbeiderne. Ettersom denne ordren av John Thronsen ble introdusert som delt av okkupasjonsmakten er det nødvendig å påpeke at trykk og inklusjon av Fritt Folk i Oslo-aviser ble avsluttet med Administrasjonsrådets fremtreden 15. April.¹⁴⁴ Uten disse ekstra hjelpemidlene sank NS-avisens opplagstall fra nevnte 200 000 11. April, tilbake til mer normale 10 000 22. April.¹⁴⁵ Ved å umiddelbart ha fjernet Quislings og NS' makt over pressen vises dette foretaket til å ha vært utelukkende fra regjeringen selv.

Denne maktdemonstrasjonen var ikke regjeringens eneste forsøk på å ta kontroll over øvrig media etter å ha mistet tilgang til kringkastingen. De resterende eksemplene bar ikke samme spor av militære trusler, men minnet i stedet mer om demobiliseringskunngjøringen fra 10. April. Av den grunn kan man følge regjeringens øvrige foretak ovenfor media gjennom rikspressejef Rishovd, som ikke er til å spore i besøket på Riddervolds kontorer 11. April. Basert på Rishovd sentrale rolle innenfor både Fritt Folk og regjeringens presseforetak vil det være naturlig at han var involvert i denne hendelsen, men at han simpelthen ikke var blant de som ble sendt ut for å levere ordren. Rishovd sendte ut første ordre allerede kvelden 9. april, og ble med det en av regjeringens første aktive deltakere. I kjølvannet av Quislings proklamasjon sendte Rishovd et skriv til Norsk telegrambyrå som avsluttet med *“Samtlige aviser for 10. April skal inneholde den nye nasjonale regjerings proklamasjon til det norske folk, ellers almindelig stoff uten politisk karakter.”*¹⁴⁶ Denne ordren ble i hovedsak fulgt i hovedstaden. Om man sammenlikner Aftenpostens utgaver fra 10. April 1940 og 1. september 1939, ved Tysklands invasjon av Polen, kan se at sistnevnte har betraktelig mer stoff om krigen. Inkludert 2 ekstranummer brakte 1. september 14 sider dedikert til krigssituasjonen, mens de svært reduserte 10. April-utgavene bare hadde 4. I et forsøk på å fylle opp avisene, tross påbudet om å holde seg unna politisk stoff, ble nærmere 1 side dedikert til saken *Museene vender tilbake til naturen*, som ser ut til å ha blitt hentet opp fra

---

¹⁴⁴ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0004

¹⁴⁵ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0003

¹⁴⁶ Riksarkivet, Arnt Rishovd, dnr. 3283

en skuff for å fylle sidene. Presset lagt på pressen fra Quislings regjering og de tyske invasjonsstyrkene hadde altså en sterk effekt.¹⁴⁷

Ordren om å unngå øvrig politisk stoff ble oppdatert av Rishovd allerede neste dag, hvor han i et nytt direktiv forklarer:

“til den norske presse

det pålegges vår presse å bringe sin skrivemåte i overensstemmelse med den endrede politiske situasjon i landet. Eventuelle særbestemmelser av forskjellig art vil bli utsendt etter hvert.

*rikspressechefen.”*¹⁴⁸

Mangelen på eksempler og klare beskrivelser av hvordan denne skrivemåten til nå skal ha vært utilfredsstillende gir et inntrykk av en forhastet ordre 9. april, som i så måte sto i stil til resten av dagen. Direktivet 9. april manglet også noe av det autoritære preget regjeringen etter hvert skulle benytte seg av. På samme måte som direktivet ikke spesifikt forklarer problemet med skrivemåten, gis det heller ikke noen beskrivelse av hvordan regjeringen ønsker at skrivemåten skal bringes i overensstemmelse. Dette må regnes som ytterligere et tegn på regjeringens improviserende art, noe som styrkes ettersom det følgende dag ble sendt ut nok et direktiv.

*“Da det i lokalpressen er forekommet tilfelle av sensasjonsreportasje med skadelige virkninger, innskjerpes det pressen på ny å vise måtehold i bruken av det spesialstoff den skaffer seg gjennom sine korrespondenter eller på annen måte. ... I denne uavvendelige situasjon er alle tjent med at det stadig gjenne hver dag manes til ro og besindighet.”*¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Øverland 1940

¹⁴⁸ Riksarkivet, Arnt Rishovd, dnr. 3283

¹⁴⁹ Riksarkivet, Arnt Rishovd, dnr. 3283

Til tross for at dette direktivet fra 11. April er skrevet som en reaksjon på det regjeringen oppfatter som pressens motvilje til å følge tidligere direktiver, ville det fra regjeringens side vært bedre å sammenfatte de 3 direktivene som strakk seg over 3 dager til første direktiv. Alle inneholder i grunnen samme beskjed, utdypet med et par setninger for hver dag. Regjeringens for det meste fullstendig uplanlagte natur, og den følgende konsekvensen av at man kan se politikken deres utvikles for hvert direktiv som ble sendt skinner gjennom. Det ble sendt et siste direktiv 13. April med en mer autoritær tone fra Rishovd.

“til redaksjonene

flere lokale aviser gjør ennå forsøk på illoyal og landsskadelig reportasje. jeg nevner eksempelvis fremtiden, varden tønsbergs blad, skienfjordens presse, og telemark arbeiderblad. hvis disse og andre illoyale aviser tror de kan fortsette denne trafikk, tar de feil.

rikspressesjefen.”¹⁵⁰

Om man ser på et av eksemplene Rishovd trekker frem, Telemark Arbeiderblad, er det enkelt å se hvor regjeringens misnøye stammet fra. Avisen, som var arbeiderpartiets organ i Telemark, hadde Kong Haakons avvisnings av Quisling som statsminister som forsidestoff 11. April. I motsetning til de store Oslo-avisene inneholdt de også proklamasjoner fra Nygaardsvoldregjeringen, hvor det blant annet ble informert om arrestordren som var utstedt på Quisling. De hadde gjennom apriildagene mer stoff om tysk krigsaktivitet, britenes forsøk på motangrep, avkreftelser av Quislings forsøk på demobilisering, og informasjon om Nygaardsvoldregjeringens radiosendinger. Forskjellene mellom Telemark Arbeiderblad og Oslo-avisene beskrives best av avisen selv 12. April: *“Osloavisene kommer ut, men i sterkt endret og redusert form.”¹⁵¹* Med de store avisene i hovedstaden under press var slik reportasje fra lokalaviser viktig for å spre nyheter fra motstandskampen i dens tidlige fase. Det var denne formen for reportasje Quisling og Rishovd ønsket å stoppe. Vi har allerede sett på verdien av kringkastingen og Oslos største aviser for spredning av sine budskap, og det økte offisielle preget som fulgte. Tross deres til sammenlikning mindre rekkevidde

---

¹⁵⁰ Riksarkivet, Arnt Rishovd, dnr. 3283

¹⁵¹ Telemark Arbeiderblad, 1940

representerte en samling av aviser som Telemark Arbeiderblad en trussel for Quisling, ved å angripe det offisielle preget han hadde klart å opparbeide i regjeringens tidlige dager.

I tillegg til å bruke mye av dagen på møter med Irgens og sitt fortsatte forsøk på å få kongen tilbake til Oslo gjorde Quisling flere fremstøt for å kontakte Hitler. Han ringte først 12:40, men på dette punktet var Hitler opptatt i en militærkonferanse. Etter avtale ringte Quisling så tilbake klokken 17:21. Heller ikke på dette punktet var Hitler tilgjengelig, noe samtalen bærer preg av ved å ha lite interessant informasjon. Quisling fortalte om den militære tilstanden, og om troppene nord for Oslo. Dette skjedde imidlertid i så vage termer at det ikke kan ha vært hjelpsomt for tysk militærinnsats. Til dette ble det fra den tyske representanten Quisling snakket med kommentert at motstanden hadde vært større enn ventet. Når det gjaldt forholdene i Oslo beskrev Quisling dem som rolige, og skrøt av at en rekke arbeidere var tilbake i arbeid, og bankene var gjenåpnet. Utover dette beskrev Quisling regjeringen sin som "*klar*", uten å nevne navn, og informerte om at Hagelin var på vei til Tyskland.¹⁵²

6.1 Norske militærbevegelser

Bjørn Østring ble som nevnt i etterkant av krigen anklaget for å ha akkompagnert Willy Klevenberg i å kvelden 9 april ha truet en vaktpost med skarpt om de ikke støttet Quislings kupp. Dette stemte ikke. Østring hadde vært nestkommanderende for en av troppene som forlot Trandum 9. april, men hadde denne dagen vært fungerende troppssjef.¹⁵³ Sent 9. april, rundt midnatt, hadde Østring i oppgave å overse bytte av vaktlag ved Kjellerholen Bru. I stedet for å bli med den avløste troppen tilbake forsvant Østring med en trailer som kjørte i retning Oslo, og returnerte ikke før 3 timer senere. Østring forklarte i forhør at han skal ha haiket med en forbipasserende trailer for å undersøke lyssignaler som hadde blitt observert, noe han skal ha informert om på forhånd. Likevel ble han anholdt så snart han returnerte til

---

¹⁵² Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0003

¹⁵³ Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

broen, og flere vitner har etter krigen støttet inntrykket av Østring som forsvant uten forvarsel.¹⁵⁴ Dersom Østring var borte i 3 timer vil det ha vært fullt mulig å reise fra Kjellerholen Bru til Oslo og tilbake.

Etter å ha returnert til troppen sin skal Østring ha blitt avhørt på hvor han hadde vært og hva han hadde foretatt seg, men ettersom han nektet for at noe hadde skjedd og ingenting kunne bevises gikk han tilbake i tjeneste, riktignok under et skeptisk blikk fra enkelte neste dag. I løpet av denne dagen, mens troppene var i retrett nordover, skal biler gjentatte ganger ha stoppet ved Østring, noe troppssjef Hagen tolket som en avtale Østring hadde begått i de 3 timene han ikke hadde vært redegjort for. Idet troppene fikk ordre om å slå leir ved Eidsvoll Verk skal Østring ha forsvunnet i kveldsmørket.¹⁵⁵ Østring hadde flyktet fra troppen med felles NS-medlem Gotfred Aanestad i hans private bil merket med et rødt kors. Gjennom krigen, og i etterkant, har både Østring og Aanestad gitt skiftende forklaringer på motivasjonene for deserteringen, som svekker deres eget forsvar som fastholder at flukten ikke var desertering. Etter et påstått mislykket forsøk på å nå Gjøvik endte deserteringen deres i Oslo. Vel fremme stoppet Østring innom NS-kontorene i Rådhusgata 17, før han og Aanestad tok inn på Hotell Regina tvers over gaten.¹⁵⁶

Neste dag returnerte Østring, og trolig Aanestad, til NS-kontorene for å stille seg selv til disposisjon. Tross dramatikken i Østrings 3-timersflukt, endelige desertering og rykter om spionasje på sin tidligere tropp var hans klart største bidrag for regjeringen en rapport skrevet i samhandling med Aanestad. Rapporten omhandlet troppen de nettopp hadde desertert fra og observasjoner de hadde gjort på ferden til Oslo. Rapporten uttalte blant annet om stemningen: *“Såvell blant befal som menige er stemningen at intet bør gjøres og at man må la engelskmenn kjempe seg i mellom.”*¹⁵⁷ Uten å skulle påstå at jeg kjenner stemningen i denne troppen bedre enn Østring som var der selv, virker dette som en overdreven representasjon. At dette kan ha vært en mening delt av noen soldater tviler jeg

---

¹⁵⁴ Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

¹⁵⁵ Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

¹⁵⁶ Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

¹⁵⁷ Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

ikke på, men fremstilling av dette som utbredt og akseptert fremstår som alle med overlegg virkelighetsfjerne rapporter fra NS til tyske styrker i aprildagene. Rapportens deler om den militære situasjonen er langt nærmere virkeligheten, og mer anvendbar om den skulle havne i tyske hender.

Østring og Aanestad tilbød detaljerte beskrivelser som: *“II/bat. av I.R.5 ÷ mitraljøse kompanier + 4. gardekompani + en del tren og artilleri ligger langs Andelva fra Eidsvoll Verk og vestover ikke under 12 000 mann (Dette var ved 11 tiden 10/4. Meningen var da å ligge over. Telter var reist.)”*¹⁵⁸ Det Østring tydelig ikke var klar over var at troppene hadde mottatt kontraordre så snart Østrings desertering ble oppdaget, og alle ble forflyttet fra Eidsvoll Verk til en skole i nærheten. I rapporten ble det også gitt informasjon om hvilke broer som var ufarbare, enten de var sprengt eller beskyttet av artilleri, samt ytterligere beskrivelser av plassering av militære styrker: *“Der hvor veien til Hurdalen svinger opp fra Gjøvikveien er Hvinden Haug¹⁵⁹ og hele hans stab innkvartert.”*¹⁶⁰ Selv om enkelte av detaljene i rapporten altså ikke var korrekte endrer ikke det intensjonen fra Østring og Aanestad, som hadde vært å tilby opplysninger om militæret de nettopp hadde desertert fra til fordel for en kuppetregjering som søkte samarbeid med invasjonsmakten i åpen konflikt med norske styrker.

Østring kunne i avhør etter krigen ikke huske hvor ordren om å skrive denne rapporten stammet fra. Ordren skal ha kommet 11. april, men rapporten ble ikke skrevet før 12. april, før så å ha blitt tilbakedatert én dag til datoen den skulle blitt skrevet. Ved rapportens ferdigstilling ble den sendt med bud til Stortinget. Tross å ikke kunne huske hvem som ga ordre om å skrive rapporten var det Østrings bestemte oppfatning at mottakeren ved Stortinget hadde vært Quisling.¹⁶¹ Aanestad nektet i etterkrigsoppgjøret enhver involvering med denne rapporten, akkurat som han nektet å ha desertert eller tjent NS i aprildagene. Dette tross en rekke vitner som støttet Østring flukt med Aanestad, i hans personlige bil,

---

¹⁵⁸ Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

¹⁵⁹ Offiser Hvinden Haug

¹⁶⁰ Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

¹⁶¹ Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

Østrings forklaring om at Aanestad oppholdt seg i nærheten av ham i aprildagene, og at Aanestad motvillig måtte innrømme at hans underskrift var på rapporten skrevet 12. april.¹⁶²

I dommen mot Østring etter krigen ble det funnet at det ikke er noen grunn til å tro at Quisling brakte rapporten og opplysningene videre til tyskere, en konklusjon jeg stiller meg uenig til.¹⁶³ Det finnes ikke noe papirspor, noe bevis, for at Quisling brakte rapporten videre. Det finnes strengt tatt ikke noe bevis for at rapporten noensinne nådde Quislings hender, bare Østrings oppfattelse av situasjonen og en antakelse av at Quisling som regjeringens og NS' ubestridte leder hadde kjennskap til rapporten. Dersom man aksepterer at Quisling trolig mottok rapporten 12. april, og sannsynligvis kjente til ordren fra 11. april, er det for meg vanskelig å se hvordan dette skulle gått for seg uten at Quisling hadde tyskerne i tankene. I samme avsnitt dommen mot Østring konkluderer at det ikke er noen grunn til å tro at Quisling brakte opplysningene videre, beskrives det også som "utvilsomt" at opplysningene kunne vært av nytte for fienden.¹⁶⁴ Jeg støtter denne konklusjonen, tross noen feilaktige opplysninger var de av så detaljert natur at man må forestille seg at tyskere ville tatt imot dem med åpne armer. Jeg vil også si at opplysningene ikke bare kunne være av nytte for tyskerne, de ville vært av mer nytte for dem enn for Quisling og regjeringen selv. Av den grunn blir det da for meg naivt å si at det ikke er noen grunn til å tro at rapporten kan ha blitt levert videre til tyskerne. Dersom dette ikke hadde vært et mål, eller et alternativ, hvilken nytte forventet Quisling selv å få fra rapporten? Særlig når man tar Quislings ønske etter å innynde seg, eller styrke egen stilling, hos tyskerne, fremstår dette for meg som en mulighet. Dette ville ikke vært første gang Quisling ga tyskerne opplysninger om Norges militære, og hans gjentatte forsøk på demobilisering i aprildagene viser for meg en i tiden stadig klar prioritering av tyske militære ambisjoner. Det finnes som nevnt ingen bevis på at rapporten ble levert fra Quisling eller regjeringen til tyskere, men for meg virker det sannsynlig at motivasjonen bak rapporten var dens potensielle nytte i tyske hender.

---

¹⁶² Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

¹⁶³ Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

¹⁶⁴ Riksarkivet, Bjørn Østring, dnr. 3997

6.2 Skifte av politimester

Quislings problemer med politimester Welhaven er veldokumenterte, og utover de kommende forhandlingene rundt Administrasjonsrådet var denne personen og dette temaet Quislings oftest returnerende hinder i aprildagene. Problemene hadde som nevnt startet allerede 9. april, hvor Welhaven hadde vist sin motvilje til Quislings autoritet, hvorpå Quisling mislyktes i et forsøk på å få politimesteren i Asker til å overta Welhavens ansvar. Christopher Lange ble derfor hentet inn i reserve, og nå skulle planen for å erstatte Welhaven endelig realiseres. Lange hadde som politifullmektig gitt Quisling et alternativ, som tillot ham å sende følgende skrivelse til Welhaven 12. april:

“Politimester i Oslo K. Welhaven meddeles permisjon inntil videre fra sitt embede som politimester (og luftvernchef i Oslo og Aker) fra og med 12.april 1940.

Til å bestyre politimesterembedet i permisjonstiden opnevnes politifullmektig Chr. A. Lange.

u. Quisling

fung.sjef for Justis-og Politidepartementet”¹⁶⁵

Videre ble det forklart at Lange hadde vært fraværende fra politikammeret på Quislings ordre, og at han ved sin retur til kammeret skulle ha en fri og ubundet stilling idet han til enhver tid skulle være tilgjengelig for Quisling.¹⁶⁶ Etter det Quisling må ha ansett som en fiasko og et stort hinder i hans fremvekst til makten med Welhavens motstand, ble det nå ikke gjort noe forsøk på å skjule Langes tilknytning til Quisling. Tanken var å åpenlyst plassere et medlem av NS og regjeringen som politimester. Om tiden for subtilitet på noe punkt eksisterte under Quislings styre var det definitivt over på dette punktet.

---

¹⁶⁵ Riksarkivet, Christopher Lange, dnr. 3693

¹⁶⁶ Riksarkivet, Christopher Lange, dnr. 3693

Som alt annet Quisling hadde forsøkt å foreta seg for å løse problemet med politimester Welhaven endte også dette opp mislykket. Welhaven hadde vært i konferanse med tysk overkommando 11. April, hvor det hadde blitt bestemt at han skulle fortsette i rollen som politimester så lenge tyskerne sørget for at Quisling ikke involverte seg.¹⁶⁷ Med denne nylige bekreftelsen tok Welhaven denne beskjeden på samme måte som foregående beskjed fra Quisling, svært lite alvorlig. For sikkerhets skyld leverte han skrivet videre til en tysk offiser som befant seg på politikammeret, og fikk beskjed om å ignorere skrivet, en beskjed som ble bekreftet av høyere tyske myndigheter en halvtime senere. Quisling var ikke kjent med denne umiddelbare avfeiningen av sitt seneste forsøk. Dette gjøres tydelig av Christopher Lange møtte opp på politikammeret, til tross for å ha konspirert mot den sittende politimesteren som ikke hadde noen intensjoner om å bli fjernet. I stedet for å vandre inn i politikammeret som dets nye leder endte Lange opp med å bli kastet ut av Welhaven selv.¹⁶⁸

I tillegg til Langes aksept på Quislings tilbud om å stille som politimester tok Lange også selv aktivt initiativ for å fjerne Welhaven. 23. mai leverte Lange et skriv til W.F.K. Christie hvor han, på anmodning, kritiserte politiforholdene i Oslo. Nærmest alle problemer bunnet ifølge Lange i politimester Welhaven selv, noe han i skrivet påpeker han tidligere har formulert muntlig. Et notat fra Quisling 13. April som sa "*Lange er her og har litt å meddele om Welhaven*" tyder på at det var her Lange formulerte misnøyen med Welhaven muntlig.¹⁶⁹ Lange endret stadig uttalelser om egne motivasjoner etter krigen, men dette viser ham som en velvillig deltaker av regjeringen.

6.3 Kapittelkonklusjon

Quislings, og regjeringen som sådan, foretak utover 6-dagersregjeringens korte levetid viser en økt desperasjon. Uten nevneverdig støtte politisk, fra organisasjoner, fra militært hold,

---

¹⁶⁷ Riksarkivet, Christopher Lange, dnr. 3693

¹⁶⁸ Riksarkivet, Christopher Lange, dnr. 3693

¹⁶⁹ Riksarkivet, Christopher Lange, dnr. 3693

og med en voksende skepsis fra tysk side, tyr regjeringen i økende grad til trusler og en autoritær fremtoning. Det er tydelig at regjeringen er bevisst på at politikken deres ikke kan føres gjennom basert på samfunnets respekt eller anerkjennelse av deres makt. Det er store spørsmålstegn knyttet til hvor makten ligger i Norge på dette punktet, men det er tydelig at det norske, og tyske, samfunn ikke tar det som en selvfølge at den ligger hos Quisling. Dermed bringer Quisling og regjeringen ut sine ordre akkompagnert med militærstyrker og trusler om hva som vil skje med de som motstiller seg deres ordre. Å med viten og vilje stille seg mot regjeringens ordre fører som vist fra Rishovds beskjed til norske aviser til økte trusler, uten at regjeringen på dette punktet hadde noe realistisk grunnlag til å bygge opp under alle sine trusler. Den tyske militærstøtten var i ferd med å svinne, og Quislings håp om at en økt autoritær fremtoning skulle skjule dette så ut til å mislykkes.

7. Pressekonferanse i Stortinget

Rundt samme tid Østring og Aanestad arbeidet med rapporten som skulle ende opp på Quislings pult, holdt han selv pressekonferanse for Oslos presse i Stortinget. Regjeringens korte levetid levnet Quisling liten tid for å fullt ut uttrykke sin politiske agenda. Man kan se på forsøkene på politiske handlinger som ble gjort, og hver handling vil fortelle noe om kampen for å holde regjeringen i live, eller representere regjeringens politiske ståsted. Materialet er imidlertid for liten til at dette alene kan gi oss et bilde av hvordan regjeringen ønsket å styre. Av den grunn er pressekonferansen holdt av Quisling 12. April et av våre klareste innblikk i regjeringens ønsker. Hva kan denne pressekonferansen fortelle oss om Quislings mål? Og er Quislings uttalelser i denne sammenhengen troverdige, eller et spill for galleriet?

Oslos presse ble innkalt til konferansen av rikspressejef Rishovd. Grunnet det store oppmøtet på innkallelsen, en sjelden anledning for Quislings regjering, ble konferansen holdt i Eidsvollgalleriet i stedet for stortingspresident Hambros rom hvor Quisling hadde ønsket å holde konferansen. Quisling startet konferansen med å nok en gang gjenta det han allerede hadde uttalt i proklamasjonen 9. april og i media siden. Nygaardsvoldregjeringen var ansvarlige for situasjonen Norge befant seg i, og Tyskland hadde bare kommet til Norge som et preventivt foretak før en engelsk invasjon for å ivareta egne livsinteresser, og å hjelpe Norge, noe Nygaardsvoldregjeringen hadde motsatt seg ved deres allmenne mobilisering. Quislings forklaring av sitt syn på situasjonen avsluttes med en forklaring av at det i denne situasjonen var hans plikt å søke regjeringmakt. Som en oppsummering av dette uttalte Quisling så *"Det er det vi har gjort, vi er ingen Kuusinen-regjering"*.¹⁷⁰ Denne defensive uttalelsen, uprovosert av spørsmål fra journalister, viser Quisling som fullt klar over oppfatningen det norske folk hadde av regjeringen, tross at medlemmer av regjeringen i egne rapporter meldte om støtte til den nye regjeringen blant det norske folk. Quisling var imidlertid ikke blind for omstendighetene, han var klar over mange av utfordringene

---

¹⁷⁰ Øverland, 1940

regjeringen sto ovenfor. Å finne løsninger på disse utfordringene visste seg å bli et større problem. Etter det begynnende forsvaret av statskuppet ga Quisling så det mest detaljerte innblikket i hans planer for hvilken politikk regjeringen skulle føre:

“Vi vil ikke kopiere tyskerne. N.S’s program skrev jeg allerede i 1918 før jeg hadde hørt tale om nasjonalsocialismen. At det kan være overensstemmelse mellom nasjonalsocialistiske og norske ideer og tanker, kommer av at begge folk er germanere. Jeg har ikke til hensikt å etablere diktatur i landet, bare å gi uttrykk for den norske folkevilje. Men partipolitikken skal aldri gjenreises. Vi vil etablere et riksting, bygget op på nærings- og kulturorganisasjonene. I stedet for politiske partier får vi altså nærings- og kulturorganisasjoner som skal utformes på grunnlag av det som består. Vi vil ikke etablere noen statskapitalisme eller nogen åndstvang. Vi vil ha et økonomisk og kulturelt selvstyre under kontroll av regjeringsmakten som varetar hele landets interesser. Det vil bli et Næringsting og et Kulturting som til sammen danner Rikstinget. ... Dette er som dere vil forstå det virkelige demokrati.”¹⁷¹

Nærings og kulturorganisasjoners politiske makt kalles korporativisme. Begrepet korporativisme fører med seg debatt i statsvitenskapelige miljøet, blant annet grunnet dets tilknytning til fascisme. Debatten går også rundt begrepet i seg selv. Som advokat og professor James Whitman selv påpeker i artikkelen *Of Corporatism, Fascism and the First New Deal* er begrepet vanskelig å definere. I et trassig forsøk gir likevel Whitman definisjonen av korporativisme som delegering av statlig makt til private organisasjoner, en vag beskrivelse som dekker en rekke av systemets mange ansikter.¹⁷² Det finnes forskjellige former og grader av korporativisme innenfor politikk. Den mer utbredte, i mer moderne tid, er en sosial korporativisme med en maktfordeling mellom stat og uavhengige organisasjoner som tillot interesseorganisasjoner å delta i politikken.¹⁷³ Quislings beskrivelse er en betraktelig sterkere variant. Med erklæringen om at partipolitikken aldri igjen skal gjenreises i Norge endres det korporative elementet fra å være en bidragende faktor i

---

¹⁷¹ Rishovd, 1940

¹⁷² Whitman, 1991, s. 752

¹⁷³ Whitman, 1991, s. 749

styresettet til å være grunnlaget for det. Quislings versjon er ikke sosial korporativisme, men en korporativ stat.

Korporativisme har som nevnt en tilknytning til fascisme, og ettersom Quisling ikke fikk anledning til å forme Norge slik han ønsket ser jeg det som mest hensiktsmessig å se Quislings uttalelser i lys av andre fascistiske lands bruk av korporativisme. En slik sammenlikning går mot Quislings egne ord hvor han tar delvis ansvar fra nazismen, ved å si at eventuelle likheter mellom programmene for NSDAP og NS bare stammet fra likhetene som germanske folk. Denne fremstillingen er imidlertid ikke oppriktig, ettersom NS' nåværende program hadde blitt skrevet i 1934.¹⁷⁴ Uavhengig av dette er den generelle fascistiske tilknytningen tydelig. Korporativismens historie i fascistiske stater er spesiell, da det er stor forskjell i propagandaen som ble ført om korporativisme og hvordan den faktisk utartet seg. I propaganda som ble spredt, særlig fra Italia under Mussolini, ble korporativisme beskrevet som en nødvendig løsning på problemene med parlamentarisk styresett.

“The basic authority for exercising social control should be removed from Parliament and delegated to the mixed syndicates, which served as the fundamental governing organs of society under the supervision of a supreme state.”¹⁷⁵

Dette stammer fra *The structure of the corporate state*, en italiensk propagandabrosjyre fra 1933 som fikk internasjonal oppmerksomhet. Syndikatene betyr i denne sammenheng en samling av arbeidere og arbeidsgivere, samlet i en gruppe som produsenter, som skulle løse problemet med klasse-konflikt.¹⁷⁶ Denne tanken kan man også finne i Quislings pressekonferanse, med uttalelsen: *“De enkelte organisasjoner skal ikke være klassekamporganisasjoner, men et felles uttrykk for vedkommende yrke.”¹⁷⁷* I den italienske fascistiske propagandaen argumenteres det for at denne formen for korporativisme løser

---

¹⁷⁴ Høidal, 1988, s. 304

¹⁷⁵ Whitman, 1991, s. 759

¹⁷⁶ Whitman, 1991, s. 759

¹⁷⁷ Rishovd, 1940

problemene parlamentarisk styre fører med seg gjennom politiske ambisjoner. Propagandaens mest freidige påstand kommer ved at denne fascistiske gjennom dette ikke bare beskytter, men attpåtil styrker arbeiderbevegelsen og representativt styre. Validiteten av denne påstanden blir mer usikker av at de korporative syndikatene skulle bli overvåket av en sterk stat. Syndikatene skulle få muligheten til å nominere 800 representanter, før den fascistiske statsmakten skulle velge 400 av disse. Tanken bak dette var at så lenge den politiske makten lå hos staten, altså fascistene, var potensielle problemer politiske ambisjoner medførte eliminert.¹⁷⁸

Selv i propaganda er det tydelig at den fascistiske korporative modell etterlater all makt i hendene på den fascistiske statsmakten. I både Tyskland og Italia var det tross alt umulig for andre partier å komme til makten, ettersom andre politiske partier var ulovlige. Quisling trengte bare regjeringmakten i 3 dager før han fulgte dette eksemplet ved å erklære partipolitikken i Norge for avskaffet. Quislings visjon passer dermed inn i de øvrige fascistiske versjonene av korporatisme. Forsikringer om at han ikke hadde noen ambisjoner faller nærmest på egen urimelighet, ettersom systemet de facto vil føre til at statsmakten alltid ville vært ved Nasjonal Samling, akkurat som den hadde vært hos NSDAP og PNF i Tyskland og Italia. Gjennom den fascistiske korporative modell måtte man simpelthen stole på den fascistiske godvilje, og håpe at statsmakten som innehadde all makt ville benytte den rettferdig. Historien viser imidlertid at fascistisk bruk av korporatisme sjelden er mer enn et skalkeskjul, og en halvveis overbevisende argumentasjon for å inneha all statsmakt.

Fascistiske styresett likte å erklære sin korporative modell, men deres forpliktelse sluttet der. Som Whitman påpeker hadde både Tyskland og Italia bare i teorien delegert makt til private organisasjoner.¹⁷⁹ I Italia ble korporatismen sabotert fra første øyeblikk, ved at representantene for arbeidergrupper selv var fascistere.¹⁸⁰ Uten at fascistene på noe punkt hadde intensjoner om å la syndikatene styre mot deres egen vilje, ville de ikke engang ta sjansen på at representantene som i realiteten ikke hadde makt kunne ha motsatte

---

¹⁷⁸ Whitman, 1991, s. 760

¹⁷⁹ Whitman, 1991, s. 755

¹⁸⁰ Chiro, 1980, s. 367

interesser enn dem. Ettersom fascistene selv valgte ut disse representantene var løsningen tydelig. Korporatismen fikk aldri mulighet til å blomstre i de fascistiske landene den ble erklært i. I stedet for å ta over noe av statens makt ble korporatismen omstilt til å være underlagt statens dominans.¹⁸¹

Tidligere fascistisk bruk av korporatisme gikk mot den offentlige propagandaen for korporativisme. Om man aksepterer definisjonen av korporativisme som delegering av statlig makt til private organisasjoner, en beskrivelse som er til dels passende for Italias propaganda, kan man se at fascistiske stater i realiteten ikke er villig til å delegere bort egen makt. Tvert imot bruker de korporatisme som et dekke for å ytterligere sentralisere makten hos staten.¹⁸² Jeg ser ingen grunn til å tro på den fascistiske godvilje, og å forvente at Quisling ønsket å bryte dette mønsteret. Selv uten å ha gitt Quisling tiden til å føre ut sin visjon kan man se at han følger punktene for fascistisk bruk av korporatisme i erklæringen for pressen. Ved å understreke denne modellen som det virkelige demokrati, samtidig som han fjerner parlamentarisk styre, følger han italiensk propaganda til punkt og prikke. Quisling hadde ingen intensjoner om å delegere vekk makten han hadde risikert alt for å kreve 3 dager tidligere, ønsket var heller å fjerne politiske motstandere samtidig som han kunne gi et alternativ til parlamentarisk styre som kunne fungere som unnskyldning og forklaring til det norske folk.

Selv om dette var første anledning for det norske folk å få et innblikk i Quislings planer for å reformere landet var det ikke første gang i april dagene Quisling hadde snakket om korporatismen. I de nevnte møtene Quisling hadde holdt med representanter og ledere fra næringsorganisasjoner og arbeiderbevegelser var fokuset hans ofte langsiktig, og han forklarte detaljert hvordan han ønsket å forme Norge etter korporativismen.¹⁸³ Lederne i disse møtene var tross alt personene som ville vært sentrale i oppbyggingen av Rikstinget Quisling ønsket. Innenfor korporativisme, og særlig en så ekstrem variant som Quisling erklærte, ville de i teorien besitte mye makt. I realiteten ville de ikke endt opp med denne

---

¹⁸¹ Cau, 2017, s. 27

¹⁸² Cau, 2017, s. 27

¹⁸³ Høidal, 1988, s. 303

makten, men Quislings hensikt med møtet vil trolig ha vært å forsøke å overtale dem om at de ville få makten modellen var konstruert for å delegere. Etter hvert som den fascistiske staten befester egen makt vil ikke behovet for støtten til disse næringsrepresentantene være like prekær. Om modellen er etablert og staten kan bestemme hvem som blir representanter, og har all bestemmelsesmakt over representantenes forslag kan staten komme unna med det store skillet mellom propaganda og realitet. Men i regjeringens tidlige dager, med den opprinnelige regjeringen stadig i landet og en befolkning som omtalte Quisling som en Kuusinen, vil Quisling ha forstått at opprettelsen av et Riksting ville se betraktelig bedre ut om de etablerte organisasjonene støttet det.

7.1 Ingen støtte?

En stor andel av Quislings møter i april dagene fant sted med representanter av de nevnte nærings og arbeidsorganisasjonene, ved møter med representanter for både Industriforbundet, Norges Colonialgrossisters Forbund, Bankforeningen og 3 representanter fra LO dagen etter pressekonferansen hvor han erklærte sin korporative modell.¹⁸⁴ I lys av alle tilfellene Quisling ble avslått eller ignorert i april dagene kan man nærmest se disse møtene som en suksess gjennom det enkle faktum at de inviterte representantene dukket opp. Litteratur rundt Quislings møter med nærings og arbeidsorganisasjoner i april dagene oppsummerer gjerne situasjonen med at Quisling anså møtene som vellykkede og oppfattet støtte, mens det i realiteten ikke var noe grunnlag for dette. Blant annet Oddvar Høidal's *En studie i landssvik* skriver "*I beste fall tydet møtene på at de økonomiske organisasjonene ikke offentlig ville stille seg kritisk til Quisling-regjeringen.*"¹⁸⁵ Dette er i brede linjer korrekt, i den kommende prosessen for å fjerne Quisling avslørte en rekke medlemmer fra næringsorganisasjoner seg som motstandere av Quisling, blant annet Lorentz Vogt. Jeg mener imidlertid at temaet er for lite problematisert i tidligere litteratur, og at man ikke har

---

¹⁸⁴ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 130

¹⁸⁵ Høidal, 1988, s. 303

nok grunnlag for å konkludere med at beste mulige scenario for Quisling var at de ikke offentlig ville stille seg kritiske.

Som også dekkes i tidligere litteratur var organisasjonenes fokus å holde industri og arbeidere i gang. Forutsetningene for å møte Quisling må dermed ha vært å til en grad samarbeide med ham, og å få klarhet i hva mannen som på dette punktet så ut til å kunne forbli Norges statsminister planla for Norge. Dette er ikke en påstand om at Quislings oppfatning av bred støtte i nærings og arbeidsorganisasjoner var korrekt, det er heller en påstand om at det trolig var interesse for å høre Quislings politikk og en viss tilbøyelighet til å samarbeide med ham. Dette kan fremdeles ha vært motvillig samarbeid, noe som kan forklare hvorfor det var et betydelig skille i oppfatningene om støtte. Motvillig støtte var imidlertid forutsetningene for mye av samarbeidet under okkupasjonen. Blant annet Quislings erstatning i Administrasjonsrådet kan anses som motvillig samarbeid. At det var en prioritering for organisasjonene å holde arbeidslivet i gang er klart, og dette er versjonen de involverte på møtene har presentert i ettertid. Å innrømme at man vurderte et samarbeid med Quisling, eller i det minste ville gi ham sjansen til å presentere sine synspunkter, ville ikke blitt godt mottatt i etterkrigstiden hvor dette ble etterforsket.

Dersom organisasjonenes eneste fokus var å holde norsk arbeidsliv i gang, noe de fleste vil anse som en nobel handling, fremstår det for meg som merkelig at det ikke er større åpenhet om dette i ulike organisasjoners historieverk. Om man ser på Industriforbundets historiebok blir møtet Lorentz Vogt deltok på beskrevet som unødvendig, og det er uenighet om hvem som engang bestemte at Industriforbundet skulle delta på møtet: *“Vogt hevdet senere at han hadde fått pålegg av presidenten Horn om å etterkomme Quislings innkallelse. Horn benektet at han hadde gitt et slikt pålegg.”*¹⁸⁶ I LO's historiebind Medlemsmakt og Samfunnsansvar, bind 2 i en serie med samlede over 2000 sider, er ikke møtet med Quisling nevnt med et eneste ord. Det er verdt å påpeke at Landsorganisasjonens møte med Quisling fant sted 13. April, dagen etter pressekonferansen hvor han hadde presentert sitt korporative ideal. Det fremstår for meg som et potensielt ekstra insentiv for en organisasjon

---

¹⁸⁶ Wasberg og Svendsen, 1969, s.16

å møte en statsminister som har presentert et styresett hvor din organisasjon angivelig skal spille en stor rolle. Det virker ikke til at noen av disse organisasjonene har stilt seg fullstendig bak Quisling, det ville blitt tydelig i samtiden. Selv om det ville gitt mening for representantene å late som om de ga Quisling støtte, er det verdt å påpeke at Quisling ofte var bevisst på sine motstandere i april dagene. Nærings og arbeidsorganisasjoner står imidlertid som den eneste posten Quisling ser ut til å genuint ha oppfattet støtte fra, hvor det angivelig ikke var noen støtte som helst. Det finnes ikke nok materiale for å rette anklager mot at disse organisasjonene ga sin støtte til Quisling, men jeg mener at det er naivt å konkludere med det motsatte. Nærings og arbeidsorganisasjonene har i stor grad fått skrive sin egen historie om disse møtene via Undersøkelseskommissjonen og ut i krigslitteratur, og Quislings motstridende versjon kan beleilig avfeies. Om noen deler av norsk samfunn skulle være villige til å inngå samarbeid med Quisling ville det gitt mening at det var disse, organisasjonene som ble lovet plass i Quislings korporative system, og som tross protester har innrømt en vilje til samarbeid.

8. Oppløsningen av regjeringen

Quisling og regjeringens paranoia og stadig økende behov for å understreke sin dominans ovenfor sine motstandere gjennom regjeringsperioden var langt fra ubegrunnet.

Regjeringen hadde allerede fra statskuppet hatt en rekke motstandere, og motstanden hadde siden 9. april bare økt. Quisling hadde gjort en dårlig jobb med å omvende både den mest bastante opposisjonen og tvilere som kunne vært tilbøyelige til å gi regjeringen en sjanse. Den eneste betydelige støtten Quisling nøt innad i Norge var fra eget parti, men som vi har sett kunne ikke engang denne støtten garanteres. Regjeringen selv hadde opplevd betydelige frafall fra sin opprinnelig påtenkte versjon, likeså hadde Nasjonal Samling opplevd medlemsflukt. I øvrig norsk næringsliv var motstanden stor, og en rekke sentrale personer tok grep for å få fjernet kupp-regjeringen. Quisling tviholdt på makten så lenge det lot seg gjøre, men alt regjeringen kan sies å ha gjennomført i sin 6-dagerseksistens lyktes som følge av tysk støtte, frykt og det offisielle preget regjeringen opportunistisk hadde grepet fatt i. I regjeringens siste dager falmet det offisielle preget, og den endelige tyske støtten uteble. Det var bare et spørsmål før Quisling og regjeringen ble avsatt, og 15. April ble de erstattet av Administrasjonsrådet. Hvordan hadde opprettelsen av Administrasjonsrådet gått for seg, og hvilke forsøk gjorde Quisling og den øvrige regjeringen på å beholde makten? Særlig interessant for våre hensikter er det tross regjeringens innholdsrike 6 dager "med makten" er det dens siste dager hvor makten ble frarøvet at Quislings intensjoner best skinner gjennom. Flotte ord om intensjoner er enkle når man skal overbevise et tvilende folk, og svært fristende i forsvaret for eget liv. Da Quislings påståtte intensjoner ble testet i regjeringens siste dager sto imidlertid ikke handlingene i stil.

Hvis man ser bort fra Bräuers, og andres, misnøye mot Quisling allerede fra 9. april til fordel for mer konkrete planer kan man sette 11. April som startpunktet for planleggingen av Quislings avskaffelse som regjeringssjef. Det var denne dagen flere separate personer startet sine bestrebelser for å fjerne Quisling, før disse ble samlet gjennom sitt felles mål de

neste dagene. Advokat Johs. Rivertz snakket i løpet av dagen med Wolfgang Geldmacher, en tysk forretningsmann som var fast bosatt i Norge, og fikk vite at Quislings regjering ikke hadde blitt godtatt i Tyskland.¹⁸⁷ Tross Hitlers umiddelbare støtte ved nyhetene om Quislings regjeringsdannelse, og kravet om at kongen måtte godkjenne Quisling som statsminister, har vi sett at tyskerne likevel ikke fullt ut sto bak Quisling. Det var uenighet og usikkerhet blant mange, både i Tyskland og i Norge. Geldmacher informerte også at flere tyskere bosatt i Norge hadde fortalt den tyske legasjonen at Quislings regjering ville føre til kaos og bli ansett som en verre variant av Kuusinen-regjeringen. Rivertz så denne informasjonen som en åpning for å løse problemet, og startet så planleggingen av administrasjonsrådet.¹⁸⁸

Samme dag, uavhengig av Rivertz, hadde direktøren av A/S Siemens Fritjof Heyerdahl av nok en tysker bosatt i Norge, doktor Ulrich Noack. Noack, som passer beskrivelsen gitt av Geldmacher, ba Heyerdahl som nordmann og industrileder informere Bräuer om den norske oppfatningen av Quisling, muligens med tanke om at beskjedden ville ha større autoritet fra Heyerdahl enn fra Noack selv.¹⁸⁹ Heyerdahl lot seg overtale og oppsøkte Bräuer hvor han ikke holdt tilbake for hvordan både det norske folk og kongen ikke ville godkjenne Quisling. Bräuer som en av Quislings tidligste motstandere var trolig svært åpen for disse ordene.¹⁹⁰ Etter dette møtet overtalte Heyerdahl så Gunnar Schelderup, direktør i Christiania Spigerverk, til at også han skulle besøke Bräuer med samme beskjed. Allerede 11. April kan vi altså se at den tyske legasjonen hadde en rekke negative innspill mot Quisling fra både norsk og tysk side, og før regjeringen hadde eksistert i 48 timer hadde planene for dens undergang startet.

Neste dag, 12. April, tok advokat Rivertz planen om et Administrasjonsråd videre til sin far, høyesterettsdommer Rivertz. Forslaget ble godkjent og tatt videre til høyesterettsjustitiarius Paal Berg som skulle presentere saken for høyesterett. Mens saken ble drøftet møtte

---

¹⁸⁷ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s. 130

¹⁸⁸ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s. 130

¹⁸⁹ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s. 131

¹⁹⁰ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s. 131

advokat Rivertz både Geldmacher og Noack, som begge støttet planen om å erstatte Quisling. Samtidig som de tre mennene diskuterte dette ble de imidlertid vitne til Quislings ankomme regjeringsbygningen med tysk eskorte. Dette hadde samme effekt for de tre mennene som det hadde for nordmenn generelt, det ga Quisling et offisielt preg. Forutsetningen for planleggingen av Administrasjonsrådet var at Quisling hadde til gode å få endelig tysk støtte, og nå kunne det se ut til at han hadde fått det. I realiteten hadde han ikke det, men Rivertz og de to norskboende tyskerne oppsøkte umiddelbart Bräuer for å be opplyse om planene som ble lagt, og for å be om tid til å fullføre dem. Tross usikkerhet over de statsrettslige aspektene av planen var Bräuer stadig svært tilbøyelig for et alternativ til Quisling, og ga lovnader på at Quisling ikke ville motta endelig tysk støtte de neste 24 timene.¹⁹¹

Etter å ha returnert til Høyesterett hvor de ga et referat fra møtet med Bräuer ankom Heyerdahl og Schelderup som hadde møtt Bräuer like etter advokat Rivertz, og kunne fortelle at de tyske besetelsesmyndighetene var villige til å oppgi Quisling, planleggingen kunne fortsette.¹⁹² Tidsrommet mellom de to møtene var ikke stort, Bräuer må ha handlet raskt. Lovnaden om å ikke godkjenne Quisling det neste døgnet i første møte med advokat Rivertz viser Quislings usikre rolle i tyske øyne. Bräuer var en av Quislings største motstandere, og viste i april dagene en evne til å beholde egne meninger og overbevisninger selv om de gikk på tvers av ordre, men selv egenrådige Bräuer kunne ikke gitt denne lovnaden om de øvrige tyske styresmakter var innstilt på å godkjenne Quisling umiddelbart. Bräuers handlekraft 12. April kan delvis forklares ved Bräuer og den tyske legasjon denne dagen fikk stadig besøk av høytstående personer som ville uttrykke sin misnøye med Quisling. I tillegg til de nevnte møtene ble Bräuer og legasjonen også oppsøkt av Industriforbundets leder Lorentz Vogt, som hadde møtt til konferanse med Quisling 10. April, borgermester Hartmann, ordfører Trygve Nilsen, fylkesmann Christensen, politimester Welhaven, biskop Berggrav og fedrelandslagets leder Victor Mogens.¹⁹³ Det varierte noe i hva som lå bak misnøyen, og foreslåtte løsninger, men en ting hadde alle disse besøkene til

---

¹⁹¹ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 131

¹⁹² Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 131

¹⁹³ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 132

felles: Samtlige ville ha Quisling vekk. For Bräuer kan det tenkes at denne floden med besøk ble sett på som nøyaktig det han ønsket, den utløsende faktoren for å kunne kvitte seg med Quisling. Nettopp derfor kunne Bräuer allerede i første møte etter å ha blitt informert om planene for et alternativ til Quisling gi klarsignal for at prosessen kunne gå videre, om enn noe tilbakeholdent. Quislings skjebne ser ut til å ha vært nærmest forseglet allerede her. Vilkårighetene som hadde spilt inn på at Quisling engang hadde holdt ut til 12. April ble best formulert av Bräuer selv i møtet med Lorentz Vogt.

“Bräuer gjorde rede for det tyske ultimatum 9. april og la til at da Kongen og Regjeringen forsvant fra Oslo, måtte det skaffes en annen instans som tyskerne kunne forhandle med. Det var likegyldig hvilke personer de forhandlet med, bare de kunne ha tillit til dem. Så ble det da Quisling.”¹⁹⁴

Forutsetningen for Quislings opportunistiske statskupp, maktvakuemet som ble etterlatt i Oslo, var også en av forutsetningene som tillot ham å sitte med en form for makt, selv om det ble mer kortvarig enn ønsket.

8.1 Løsningen nærmer seg – Quislings motsvar

Forsøkene for å fjerne Quisling gikk ikke hen uten motsvar, selv om Quisling på dette punktet ikke ser ut til å ha vært klar over de spesifikke planene som ble lagt mot ham. Det er likevel tydelig at han var bevisst på motstanden, og visste at den sikreste løsningen var å få tysk støtte. Samme dag Bräuer fikk halvparten av Oslos næringstopper på besøk reiste Hagelin klokken 11 til Berlin for å skaffe støtte til regjeringen.¹⁹⁵ 13. April møtte Hagelin Rosenberg, og Rosenbergs referat fra møtet viser den sedvanlige virkelighetsfjerne gjengivelsen av omstendighetene en representant av regjeringen var forventet å gi. Hagelin

---

¹⁹⁴ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 132

¹⁹⁵ Riksarkivet, Kjeld Stub Irgens, dnr. 445

hadde en langt fra ydmyk holdning i møtet, som kunne vært berettiget regjeringens utfordringer tatt i betraktning, og sa i stedet at det var beklagelig at Quisling ikke hadde blitt konsultert under forhandlingene med kongen. På temaet om kravet for at kongen måtte godkjenne Quisling som statsminister, punktet som hadde vært forhandlingenes største problem, hevdet Hagelin at problemet ikke var Quisling-regjeringen selv. Tvert imot var problemet at Tyskland og Bräuer hadde kommet med dette kravet for tidlig, noe Quisling og Hagelin trolig kunne informert om på forhånd. Den drøyeste påstanden fra Hagelin var at kongen hadde følt seg presset av Nygaardsvold-regjeringen til å avslå Quisling som statsminister, før han i det senere møtet med Irgens skal ha uttalt: *“Kaptein Irgens, hadde jeg på forhånd visst alt dette. Men jeg har nu tatt mitt standpunkt, og dette er blitt bekjentgjort.”*¹⁹⁶ Denne løggen viser tydelig desperasjonen både Hagelin og regjeringen selv befant seg i. Regjeringen og statsministeren Hagelin skulle tale på vegne for hadde vært kjernen i avslutningen av forhandlingene med Nygaardsvold-regjeringen, de reelle omstendighetene var så uheldige at Hagelin nærmest måtte bøye sannheten for å kunne legge frem en overbevisende sak.

Hagelin fortsetter videre det uhemmede skrytet av ham selv og Quisling, deres kunnskaper om alle norske forhold og alle råd de hadde gitt tyskerne deretter. Selv på Rosenbergs bemerkning av den tyske oppfatningen var at rådene de hadde mottatt om befestningenes styrke utenfor Oslo svarte Hagelin selvsikkert at han hadde gitt detaljert informasjon om befestningenes torpedobatterier.¹⁹⁷ På regjeringens største utfordring gikk Hagelin igjen aggressivt frem på møtet. Rosenberg påpekte at det tyske inntrykket var at Quisling nøt liten støtte i Norge, noe Hagelin var svært uenig i. Han fortalte at Quisling fikk stor støtte av forretnings og rederkretser, mens det norske folk var tilfredse med å være kvitt Nygaardsvold-regjeringen. Den eneste delen av Hagelins gjengivelse som kan sies å ha et snev av sannhet er gardens støtte av regjeringen.¹⁹⁸ Selv dette handlet imidlertid ikke om at garden valgte Quisling side over Nygaardsvold slik Hagelin fremstilte det, men er trolig heller

---

¹⁹⁶ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0003

¹⁹⁷ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0003

¹⁹⁸ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0003

symptomatisk for de kaotiske omstendighetene i aprildagene hvor Quisling som håpefull erstatning for Nygaardsvold og Kongen også ble gardens erstatning i et øvrig maktvakuum.

Hagelins generelle fremtoning i møtet var selvsikker, med et langsiktig fokus som forutsatte at regjeringen ville overleve betraktelig lengre enn den gjorde. Om dette var en reell overbevisning for Hagelin eller et forsøk på å overbevise Rosenberg er usikkert. Hagelin presenterte sine ideer for norsk-tysk samarbeid, og uttrykte i tillegg misnøye med tyske besettelsesmyndigheters ignorering av Quisling, hvorpå Rosenberg i sine notater bemerket "Jeg antar at vedk. general hadde ordre om ennå ikke å innta en politisk ordening". En eventuell misoppfatning av at Bräuer ene og alene i tyske besettelsesmyndigheter arbeidet mot Quisling blir tilbakevist ved denne uttalelsen. Den understreker også i hvilken grad tysk styre i disse dagene ikke hadde en spesifikk løsning, ved at høytstående Rosenberg i møte med en representant for Quisling-regjeringen ikke ser ut til å være sikker på hva NSDAP's posisjon er. Hagelins selvsikre fremtoning ser til en grad ut til å ha hatt effekt på Rosenberg, som følte at Hagelin så positivt på utfordringene som lå foran dem.¹⁹⁹ For Rosenberg var det langt fra en nødvendighet å fjerne Quisling-regjeringen, men møtet førte heller ikke til umiddelbar støtte fra Berlin som kunne overstyre Bräuer. Hagelin hadde mislyktes, bevegelsen for å fjerne Quisling fikk fortsette sin gang.

Tilbake i Norge var det nøyaktig det som skjedde. Utover dagen 12. April fortsatte Høyesterett sine diskusjoner om et administrasjonsråd. Følelsen var at det hastet å komme til enighet med tyske styrker, den positive innstillingen kunne snu når som helst. Likevel ble enkelte høyesterettsdommere holdt noe tilbake av spørsmål rundt Høyesterett lovlige makt på emnet og ønsket om at et eventuelt administrasjonsråd skulle godkjennes av Kongen i forkant. Tross disse spørsmålene gikk prosessen stadig fremover, og 13. April fikk direktørene Heyerdahl og Schjelderup, som fungerte som representanter for Høyesteretts planer, nok en bekreftelse fra Bräuer på at Quisling ikke ville stå i veien for et Administrasjonsråd. Det ble igjen understreket fra Bräuer at Quisling bare hadde fungert som en nødsituasjon ettersom de tyske styrkene måtte ha en norsk institusjon å forhandle

---

¹⁹⁹ Riksarkivet, Vidkun Quisling, dnr. 29 L0003

med.²⁰⁰ 13. april var også dagen hvor de selvstendige forsøkene for å fjerne Quisling virkelig ble samlet ved at Paal Berg møtte gruppen ledet av blant annet fylkesmann Christensen og biskop Berggrav. Også her ble det lagt planer for å fjerne Quisling, men det ble funnet en enighet om at Høyesterett som fremste lovlige organ i de okkuperte områdene skulle få prioritering.²⁰¹

Allerede dagen etter, 14. April, skulle Høyesteretts frykt om at det hastet med å komme til enighet med de tyske besetelsesmyndighetene bli bekreftet. Natt til 14. April hadde Lysakerbroen blitt sprengt av sabotører, og general Falkenhorst ønsket represalier. Han ønsket å henrette en rekke prominente nordmenn, deriblant Paal Berg og biskop Berggrav.²⁰² Politimester Welhaven ble vitne til tyskernes ønske for represalier, da han som eneste nordmann ble kalt inn til møte med tyske militærledere tidlig 14. April. I et forsøk på å roe ned den opphissede tonen opplyste Welhaven om at han hadde deltatt i forhandlinger om å opprette et administrasjonsråd, som var i samråd med hva som ble etterspurt på møtet. De tyske militærmaktene ser ut til å ha gått lei av Quisling, som selverklært statsleder ser han ut til å ha blitt holdt ansvarlig for skaden som hadde skjedd. Et av Quislings få positive for tyske hensikter hadde vært forvirringen han hadde skapt i mobiliseringen. Nå som krigen fortsatte og sabotasje økte var Quisling nytte borte. Welhaven ble opprinnelig bedt om å utforme dette rådet på møtet, til tross for at han ikke var kvalifisert til det, men stemningen ble roet av Bräuers ankomst, hvorpå planene for henrettelser og gisseltaking ble lagt vekk. Selv i Welhavens notater ser Bräuer ut til å være et velkomment syn, som viser både hans diplomatiske evner og ønsket etter å finne en enighet med nordmennene.²⁰³

Det var ikke lengre noen tvil. Bräuer hadde fra begynnelsen av vist sterk interesse i å erstatte Quisling, noe som nå ble støttet av tyske militære makter. Norske forsøk på å kontakte kongen hadde mislyktes, og en rekke medlemmer i Høyesterett erkjente deretter

---

²⁰⁰ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s. 138

²⁰¹ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s. 139

²⁰² Høidal, 1988, s. 311

²⁰³ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s. 147

at avgjørelsen falt på dem. Fra høyesteretts side hadde det aldri vært uenighet om at Quisling måtte fjernes, bare omstendighetene rundt det. Nå som de var villige til å ta saken i egne hender var de norske aktørene i en samlet front. Nærmest alle de involverte partene hadde funnet enighet om hva de ønsket, og et møte fant sted i 13-tiden 14. April mellom Berg, Heyerdahl, von Neuhaus, Schreiber, legasjonssekretær Graf, Bräuer og understatssekretær Habicht som nettopp hadde ankommet fra Berlin sammen med Hagelin. Habicht hadde blitt sendt av Hitler for å overvåke situasjonen, hvor han etter kort tid sluttet seg til planen om å erstatte Quisling.²⁰⁴ På dette møtet ble det endelig funnet enighet i opprettelsen av et Administrasjonsråd, hvorpå Berg like etter skulle ha møte i Høyesterett for å utforme listen med rådets medlemmer. Møtet i Høyesterett ble kort, men resultatet ble et flertall for å oppnevne et Administrasjonsråd. Medlemmene av rådet ble bestemt til å bli fylkesmann Christensen, sorenskriver Harbek, direktør i SSB Gunnar Jahn, rektor for Universitetet i Oslo Didrik Arup Seip, landbruksdirektør Bjanes, prisdirektør Thagaard og medisinaldirektør Evang.²⁰⁵

Det hadde nådd punktet hvor Quisling måtte informeres om sin nært forestående avgang, som han ble i et møte 17:30 14. April.²⁰⁶ Dette var imidlertid ikke første gang Quisling fikk høre om planene for å fjerne ham. Han hadde fått nyss om hva som var i ferd med å skje, og brukte all energi i regjeringens siste dager på å hindre bevegelsen som på dette punktet var ustoppelig. Tidlig 14. April, like før det ble funnet full enighet om at et Administrasjonsråd skulle utarbeides, ringte Quisling til Lorentz Vogt for å be ham komme til nok en konferanse. Etter noe usikkerhet møtte Vogt opp på Continental, hvor Quisling la frem et forslag for et regjeringsråd som bar preg av hans korporative modell. Landet skulle styres av hans regjering, i samråd med en rekke personer som skulle oppnevnes av regjeringen selv, nok en gang i samråd med italiensk korporativ fascisme. Blant disse personene som skulle oppnevnes nevnte Quisling Paal Berg, rektor Seip og biskop Berggrav. I tillegg skulle rådet bestå av representanter for næringsorganisasjoner og Arbeidernes Landsorganisasjon.²⁰⁷ Quislings baktanker med dette forslaget er smertelig åpenbart. At de nevnte personene som

---

²⁰⁴ Boehm, 1957, s.76

²⁰⁵ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 152

²⁰⁶ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 154

²⁰⁷ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 145

skulle oppnevnes til rådet var sterkt involverte i prosessen med å fjerne Quisling er langt fra tilfeldig. Målet var å bestikke de involverte aktørene til å forlate overbevisningene sine til fordel for en posisjon i styret av landet. Trolig ut av desperasjon hadde Quisling undervurdert motstanderne sine. Å godta et slikt tilbud ville forutsatt et ønske etter en maktposisjon av en styrke få andre enn Quisling selv så ut til å inneha i apriildagene. Vogt svarte diplomatisk og unnvikende at han skulle bringe forslaget videre, hvorpå Quisling avslørte at han var klar over prosessen som foregikk. Han truet så med at sabotasje, som han kalte det, av slik art var farlig både for landet og de involverte, som utviklet seg til mer aggressive trusler direkte mot Vogt. Etter at Quisling hadde stormet ut fortalte Vogt Scheidt, som hadde vært tilstede på møtet, at han *“ikke under noen omstendighet aktet å arbeide sammen med en sinnssyk person som hr. Quisling.”*²⁰⁸

Dette fullstendig mislykkede møtet drepte ikke Quislings kampvilje, han gjorde flere forsøk. Han kontaktet også Industriforbundets president Horn, hvor resultatet nok en gang ble negativt. Derfor hadde ikke Quisling klart å påvirke situasjonen på noen som helst måte da han og Hagelin ble besøkt av Bräuer, Habicht og fulget deres 17:30. Bräuer gikk rett på sak og informerte Quisling om at den beste løsningen på problemene Norge sto ovenfor var at Quisling trakk seg tilbake. Årsaken Bräuer ga var at dette skulle gjøres i et forsøk på å avslutte videre motstand. Da det kom inn på de lovlige elementer av dette foretaket påpekte Quisling at det ikke var noe rettslig grunnlag for det Bräuer beskrev ettersom Grunnloven ikke hadde beskrevet en slik situasjon landet befant seg i.²⁰⁹ Det er sannhet i dette. Bräuer var imidlertid klar over dette selv, da Berg og de øvrige Høyesterettsdommerne hadde drøftet dette i detalj. Konklusjonen Berg hadde levert til Bräuer anerkjente at grunnloven ikke sa noe om en slik spesifikk situasjon, men årsaken for det var at dette var en nødssituasjon. Berg fulgte imidlertid opp med å informere Bräuer om at dette ikke trengte være en hindring:

---

²⁰⁸ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 146

²⁰⁹ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 154

“Jeg nevnte at Grunnloven hadde visse bestemmelser som på sett og vis kunne sies å gi uttrykk for, at under slike ekstraordinære forhold var det Høyesterett som skulle gripe inn, og jeg sa at jeg for mitt vedkommende var villig til å forelegge for Høyesterett et forslag om at Høyesterett oppnevnte et sivilt administrasjonsorgan for den sentrale ledelse av den sivile forvaltningen i de deler av landet som var okkupert av tyskerne.”²¹⁰

Dette var altså allerede tatt høyde for både av Bräuer og Høyesterett. For øvrig burde enhver protest fra Quisling som går ut på lovlige forutsetninger falle på sin egen urimelighet få dager etter et statskupp. At dette var Quislings mest overbevisende argumentasjon viser nok en gang hans prekære posisjon.

Quisling fortsatte protestene, men de falt på døde ører. Dette var ikke en forhandling, det var et informasjonsmøte. Bräuer og Habicht ser ut til å ha opptrådt med en mengde tålmodighet og respekt i møtet med lite mottakelige Quisling, i tråd med Hitlers ønsker om å gi ham en verdig avskjed. Quisling forsøkte å spille på deres ideologiske likheter, men ingenting hjalp.²¹¹ Det første møtet avsluttet uten noen klar bestemmelse av hvordan oppløsningen skulle finne sted, muligens delvis som følge av Quislings motvilje til å akseptere situasjonen. På dette punktet var likevel utfordringene som gjensto nærmest som formaliteter å regne. Berg og Bräuer hadde nok et møte hvor krav om lojalitet og garanti for Quislings avsettelse var i fokus. Dagen, som var fylt med en rekke konferanser for alle involverte, ble avsluttet med en reprise av møtet på Continental like før midnatt. Bräuer informerte her at Hitler støttet prosessen som var i gang, og gjorde det igjen tydelig at Quisling skulle få en verdig avskjed. Møtet gikk så over til praktiske diskusjoner på hvordan dette skulle gå for seg, men selv på dette punktet nektet Quisling å godta den tydelige situasjonen han sto ovenfor. Ved møtets avslutning fortalte Quisling at han skulle vurdere forslaget som hadde blitt lagt frem, til tross for at Quisling på mange måter var møtets minst innflytelsesrike person angående utfallet.²¹² Han kunne påvirke hvordan han skulle gå av,

---

²¹⁰ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 148

²¹¹ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 155

²¹² Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 157

men resultatet ville bli det samme enten Quisling ønsket å akseptere det eller ikke. Hans periode som statsminister levde på lånt tid.

Quislings forsøk på å stanse prosessen vedvarte imidlertid også 15. April, som skulle bli regjeringens siste dag. Han lente stadig håp på at støtte fra næringsorganisasjonene skulle redde ham, gjennom deres sentrale rolle både i norsk samfunn og i planene for Administrasjonsrådet. Han kalte en rekke ledere fra næringssektoren inn til konferanse klokken 12, 15. April. Industrilederne møtte opp, men ikke hos Quisling. I stedet møttes de klokken 10 i Industriforbundets lokaler for å drøfte innkallelsen. Etter ytterligere konferering med fylkesmann Christensen ble det avgjort å avslå invitasjonen, og samtlige inviterte sendte formell beskjed om dette til Quisling.²¹³ Samtidig som Quislings kontorer ble overlesset av telegrammer som avsto invitasjonen satt Quisling selv i møte med Bräuer. Quisling erklærte at han siden forrige møte hadde vurdert tilbudet og planla å presentere sine betenkeligheter over prosessen for Hitler, hvorpå Bräuer igjen understreket at Hitler var informert om situasjonen og hadde tatt sitt valg. Quisling gjorde selv etter dette ytterligere forsøk på å presentere sine betenkeligheter til Bräuer, men nok en gang uten effekt. Det var med samme fremtoning Quisling entret sitt neste møte med Paal Berg, hvor Berg ønsket å overtale Quisling til å avtre frivillig for å vise at han virkelig handlet på vegne av Norge som han påsto. Disse ønskene falt for døde ører, og Berg ble i stedet kritisert for det Quisling stadig mente var Høyesteretts illegale aktivitet. Quisling foreslo også at Berg, Berggrav og Christensen skulle opprette et direktorium som skulle søke fred, uten at Berg lot Quisling utdype dette til å beskrive nøyaktig hvordan dette direktoriet ville påvirket Quisling. Basert på hans tidligere forslag kan det tenkes at dette ville vært i en form for samarbeid med Quisling, som styrkes av at dette forslaget i noen notater fra samtiden har Quislings navn i stedet for Christensen. Nok en gang avsluttet Quisling møtet med et utsagn som antydte at han stadig ikke hadde gitt opp. *“Jeg har ennå ikke tatt min beslutning.”*²¹⁴

---

²¹³ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 157

²¹⁴ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s. 159

Quislings autoritære forsøk i møtene hadde mislyktes, det samme hadde forsøkene på å befeste posisjonen sin ved å omvende næringsorganisasjonene til sin side. For hvert mislykkede steg ser desperasjonen ut til å ha økt. På formiddagen ringte Quisling Berggrav og ba ham reise til Bräuer for å *“få stoppet denne galskapen med et administrasjonsråd.”*²¹⁵ Berggrav avsto, men Quisling forsøkte igjen 5 minutter senere, denne gangen mer opphetet med beskjeden: *“De må reise deropp straks. Dere blir landsforrædere alle sammen. Hvem er de andre foruten dem?”*²¹⁶ Berggrav avsto å avsløre de øvrige involverte, og Quisling bevegde seg videre. Han forsøkte å innkalle Landsorganisasjonen, rådmann Hartmann og Christensen til forskjellige konferanser, alle avsto. Christensen hadde unnskyldt seg med at han skulle konferere med Paal Berg samme tidspunkt som Quisling ønsket å møte ham, hvorpå Quisling uttalte at han ville stoppe møtet og hindre Berg fra å ankomme det. Christensen brakte denne trusselen videre til Welhaven som plasserte sine personlige livvakter, utdelt av tyske besetelsesmyndigheter etter Quislings forsøk på å fjerne ham 12. April, utenfor Christensens kontorer. Berg ankom trygt, og møtet fant sted, men Welhavens livvakter og politi kunne rapportere å ha sett Quislings speidere i området.²¹⁷

Kulminasjonen av det samlede arbeidet siden 11 april var nådd. 15 april klokken 17:00 var Vitenskapsakademiet duket for avsettelsen av Quisling, og innførelsen av Administrasjonsrådet. Akademiet var fylt for den store anledningen, både fra norsk og tysk side. De fleste involverte fra de siste dagers hendelser var til stede, blant annet medlemmene av det nye Administrasjonsrådet hvor Bjanes, Thagaard og Evang hadde blitt erstattet av stadsfysikus Diesen, direktør Bache-Wiig og Dosent Mørk.²¹⁸ Det var imidlertid en sentral skikkelse fra prosessen om å fjerne Quisling som uteble fra seremonien, Quisling selv. Seremonien gikk dermed for seg uten protester, og kuppregjeringen var med det offisielt avskaffet. Etter seremoniens fullføring dro Christensen og Berg til kringkastingen hvor de skulle levere samme erklæring som i Vitenskapsakademiet. Her hadde også Quisling møtt opp, hvor han etter avtale med Bräuer skulle tale i kringkastingen for å levere statsmakten videre så lite dramatisk som lot seg gjøre. I det som minner om et siste stikk

---

²¹⁵ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s.160

²¹⁶ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s.160

²¹⁷ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s.161

²¹⁸ Undersøkelseskommisjonen av 1945, 1946, s.163

mot sine motstandere, eller en siste utnyttelse av makten han hadde knuget fast til siden han tok den 6 dager tidligere, leverte Quisling en helt annen beskjed enn avtalt.

“Nordmenn!

Etter at statsmaktene tirsdag 9. april hadde rømt fra Oslo og Riket var blitt uten sentral regjeringsmakt, var det en rett og en plikt for den nordmann som evnet det å sørge for å skape en regjeringsmakt for å redde land og folk fra kaos. Derfor overtok den nasjonale regjering under min ledelse regjeringsmakten.

Den flyktede regjering mobiliseringsordre og holdning fremkaller imidlertid faren for fortsatt blodsutgydelse med alle de skjebnesvangre farer som dette medfører.

Jeg og mine medarbeidere er ikke i stand til eller rede til å ta noget som helst ansvar for dette. På den annen side har et av Høyesterett oppnevnt administrasjonsråd erklært seg rede til det. Jeg overdrar derfor min funksjon til dette administrasjonsråd. Selv overtar jeg stillingen som befullmektiget for demobiliseringen, i kontakt med administrasjonsrådet.

Nordmenn!

Vis nu også dere det samme fedrelandssinn og den samme besindighet. Det gjelder nå snarest å komme tilbake til fredelige forhold innad for igjen med full kraft å gjenreise vårt land. LENGE LEVE NORGE.”²¹⁹

Quisling hadde gått bak ryggen på Bräuer, og leverte regjeringsmakten over ved å angripe både Nygaardsvold-regjeringen og administrasjonsrådet. Tross at de tyske besettelsesmyndighetene nå hadde et forhandlingsalternativ i administrasjonsrådet hadde det på dette punktet lite hensikt å ytterligere antagonisere Nygaardsvold-regjeringen ettersom hovedmålet var en avslutning av konflikten med dem. Angrepet fremstår som særlig upassende ettersom administrasjonsrådets medlemmer selv, Høyesterett, og de tyske besettelsesmyndighetene selv verdsatte Kongen og Regjeringens godkjennelse av rådet. Angrepet på Nygaardsvold-regjeringen ble så oppfulgt med et lite skjult angrep på

---

²¹⁹ Undersøkelsskommissjonen av 1945, 1946, s.164

administrasjonsrådet selv. Ettersom Quisling siterer konflikt og blodsutgytelse som årsak for egen regjerings tilbaketrekking, ved at de ikke akter å delta i slikt, er det implisitt at administrasjonsrådet gjennom sin enkle eksistens er villige til å ta ansvaret for blodsutgytelsen, noe Quisling antyder er æreløst. I tillegg til å gå til angrep på de som presset ham ut av makten passer Quisling også på å fremheve egen karakter ved å fremstille sin egen avgang som nobel, og ved å i en av Norges mest prøvende tider å følge hans besindige eksempel. Dette satte Berg i en prekær situasjon, han var nestemann til kringkastingen. Berg holdt imidlertid sitt ord ovenfor Bräuer og takket Quisling, tross at Quisling nettopp hadde brukt sin tale på å angripe administrasjonsrådet og å takke seg selv.²²⁰ Quislings trassige seier over Berg i kringkastingen betød imidlertid ingenting i det store bildet. Kuppregjeringen var oppløst og Quisling var ikke lengre statsminister.

8.2 Quislings ambisjoner

Dersom Quislings opportunistiske statskupp ikke taler tilstrekkelig for hans motiver og ambisjoner mener jeg at de skinner enda tydeligere gjennom handlingene for å bevare regjeringen i dens siste dager. Alle offentlige uttalelser både i regjeringens samtid og ettertid vil hevde at kuppet ble gjort av en ren nasjonalfølelse for å redde Norge i en krisesituasjon. Når man vet at Quisling førte samtaler om å overta statsmakten allerede i 1939 med det som skulle bli Norges erobrer brister imidlertid det patriotiske skjæret. Uavhengig av dette ville man vært enig i Quislings bedømmelse av at Norge var i en krisesituasjon. Opprettelsen av administrasjonsrådet støtter også tanken om at maktvakuemet i Oslo måtte fylles. Dette støttes dog bare til en grad, ettersom behovet for et administrasjonsråd ble betydelig forsterket som en erstatning for Quisling etter hans rolle i de mislykkede forhandlingene mellom besettelsesmyndighetene og Nygaardsvold-regjeringen. Jeg vil dermed ikke forkaste at Quisling mente at hans statskupp var til Norges beste. Quisling hadde dedikert hele sitt liv til nasjonalsosialismen, en ideologi man svært enkelt kan rette kritikk mot som følge av grusomme handlinger gjort i dens navn. Denne

---

²²⁰ Høidal, 1988, s. 317

kritikken mot ideologien negerer imidlertid ikke det faktum at dens tilhengere, som for andre ideologier, handler ut av en overbevisning om at det er den beste løsningen. Til tross for konsekvensene av Quislings handlinger tror jeg de ble gjort med en tanke av at det var til fordel for Norge, en oppfatning også Paal Berg i sin dagbok støtter: "Jeg sa at jeg personlig trodde Quisling var i subjektiv god tro, - at han virkelig trodde å ha varetatt sitt lands interesser ved det han hadde gjort, og at jeg derfor kunne gi en erklæring om denne min personlige mening."²²¹

Tross at de fleste både i samtiden og i ettertid vil stille seg på vestmaktenes og Nygaardsvold-regjeringens side over Nazismen, da med rette, kan man også se at Quisling hadde gode årsaker til noe av kritikken mot Nygaardsvold-regjeringen og farene han følte det plasserte Norge i. Norges nøytralitetspolitikk var i realiteten ikke nøytral ved favorisering av Storbritannia i tonnasjeavtaler, handelsavtaler og Altmark-affæren. Ved det mange anså som nøytralitetspolitikkenes uunngåelige fall var Norge svakt forberedt. Det hadde blitt bevilget penger til opprustning av nøytralitetsvernet i 1938, men dette var en sen reaksjon i et forsøk på å oppruste det kommanderende General i 1936 hadde omtalt som Europas dårligst øvde og utstyrte hær.²²² Oppfatningen av at Quisling tok statsmakten i Norge for å utlevere den til Tyskland mot norske interesser er, i min mening, en feilaktig og forenklet versjon. Quisling handlet i tro på at hans statskupp samsvarte med norske interesser. Til en grad.

På samme måte som nasjonalsosialismens skadelige tilknytninger ikke utelukker velmenende handlinger i dens navn utelukker ikke Quisling gode tro mer egoistiske motivasjoner. Det er disse mer negative motivasjonene jeg mener blir tydelige i regjeringens siste dager. Foruten støtten fra partifeller sto Quisling fullstendig isolert i prosessen om å fjerne ham. Det norske folket hadde vist sin misnøye, Nygaardsvold-regjering og Kongen hadde begge avslått Quisling, det samme hadde militæret, rettsvesenet og en rekke sentrale figurer i næringslivet. Fra tysk side var det mer uenighet rundt Quislings fremtid da enkelte

---

²²¹ Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946, s.159

²²² Ørvik, 1953, s. 26

støttet ham, men det var likevel stor motstand. Av særlig viktighet var Bräuers motstand og Hitlers tilbaketrekking av støtte. Den overveldende majoriteten hadde talt for å fjerne Quisling, men likevel gjorde han sitt ytterste for å bevare makten. Når man går mot eget rettsvesen og monarki, som Quisling gjentatte ganger hevdet å verdsette høyt, ser motivasjonene ut til å ha beveget seg fra god tro til et ønske om å styre uansett hva. Man kan heller ikke unngå å poengtere det åpenbare i at Quisling allerede ved statskuppet trosset både rettsvesen, kongen og Nygaardsvold-regjeringen, uavhengig av hvor gode begrunnelser han mente å ha. Påstander om å ha stilt seg til rådighet for det norske folk faller dermed fullstendig gjennom ved å trosse all motstand i regjeringens siste dager selv etter at folket tydelig har uttrykt sin misnøye. Eventuell tro på at egen ideologi er i folkets interesse forpurres også av fascismens tendens til å undertrykke folket ved autoritær ledelse. Quislings regjering rakk ikke få frem et klart bilde av sin ønskede politikk i løpet av dens seks dager, men om ikke noe annet er det tydelig at dette autoritære styresettet var noe den higet etter. Vi har sett regjeringens påbud om pressesensur, spredningen av egen partiavis gjennom militære trusler, og erklæringen av at alle andre partier enn Nasjonal Samling var avskaffet. Dette skjedde i løpet av regjeringens 3 første dager. Selv i regjeringens provisoriske, kaotiske tilstand er det tydelig at denne politikken aldri var i tvil, Quisling ønsket fra første sekund å fjerne motstand og motstandernes talerør.

Quislings tilsvar til prosessen om å fjerne ham var i så måte bare en forlengelse av regjeringens mest definerte politikk. Da aviser ignorerte regjeringens påbud om å ikke tale negativt om kupp-regjeringen ble det sendt ut trusselbrev for å stoppe dem. Da Høyesterett, embetsmenn og industriledere ønsket å fjerne Quisling ga han ordre om å stanse prosessen, før også dette utviklet seg til trusler. Quislings feilgrep lå i en total mistolkning av situasjonen. I de første dagene etter kuppet kunne regjeringens politikk tidvis presses gjennom ved hjelp av dens militærmakt og utstråling av legitimitet. Forsøkene på å stanse prosessen fra 14 april hadde mistet dette, hele forutsetningen for Administrasjonsrådets opprettelse var at Quisling ikke hadde noen legitimitet. Militærmakten hadde også forsvunnet med tyske øyne vendt mot Administrasjonsrådet. Quisling hadde stadig lojale partifeller som kunne fremstå truende, men deres effekt i denne situasjonen var ikkeeksisterende som vist ved deres forsøk på å stanse fylkesmann Christensens møte 15

april. Denne ekstreme dedikasjonen til å kjempe en tapt sak, viljen til å vri loven i egen favør og å bruke alle nødvendige midler uansett motstander er i min mening handlingene fra en person som ønsker makten av egoistiske lyster.

Vrangforestillinger om egen storhet er et begrep som kan benyttes om Quisling i april dagene. Hvordan skal man ellers beskrive en person som gjentatte ganger nekter å innse at han selv ikke har noen innvirkning på sin egen avsettelse, og i stedet velger å kjempe mot sitt eget land og dets erobrere basert på en tro om at han burde lede? Troen på seg selv som leder vil ikke være ukjent innenfor fascismen. Det fremste eksempelet er Hitler selv, som allerede i 1924 uttalte at han var helten som skulle redde Tyskland, og lede an i den politiske kampen.²²³ Hitlers tro på seg selv som ubestridt leder er veletablert, ved uttalelser som "nå bærer jeg ansvaret for alt som finner sted i denne bevegelsen."²²⁴ Quisling, dog på en annen skala, ser ut til å dele noen av disse overbevisningene. I proklamasjonen i kringkastingen 9. april uttalte han at Nasjonal Samling var de eneste som kunne redde landet ut fra dens desperate situasjon.²²⁵ Man kan se spor av Quislings lederskikkelse i effekten han hadde på mange av sine partifeller. Dette reflekteres særlig i etterkrigsoppgjøret, hvor medlemmers hengivenhet til Quisling ved flere tilfeller ble bedømt som formildende omstendigheter. Dette var tilfellet blant annet for Quislings sekretær Knudsen, hvor det i domsslutningen ble funnet:

*"På den annen side er tiltalte utvilsomt en idealist som er ført på villspor, ikke minst på grunn av den personlige innflytelse Quisling hadde over ham. Han møtte som nevnt Quisling allerede i 1933 og kom til å se opp til ham nesten som en gud. Han var ufeilbar i tiltaltes øyne og det er etter rettens oppfatning all grunn til å anta at tiltalte virkelig mente at Quisling var den eneste som kunne redde landet."*²²⁶

---

²²³ Rees, 2012, s. 67

²²⁴ Kershaw, 2012, s.194

²²⁵ Loock, 1972, s.218

²²⁶ Riksarkivet, Harald Franklin Knudsen, dnr. 4268

Troen på Quisling som ufeilbar og den eneste som kunne redde landet var delt av mange, og ved det fulgte en enorm vilje til å følge ham og å dedikere seg selv til ham. Nok et eksempel på dette er Haldis Østbye som skrev flere upubliserte bøker om Quisling i sin tid som innsatt etter krigen, alle med en urokkelig støtte. Selv om Knudsen overgikk de fleste i sin oppfatning av Quisling, ved beskrivelser som nærmest plasserte ham som en Gud, blir selv Knudsen overgått av Ørnulf Lundesgaard som ble oppført på Quislings regjeringsliste i april dagene. Fra en undersøkelse om Lundesgaard mentale tilstand i 1947 skrev rettspsykiateren i sin rapport:

“Da N.S. ble dannet i 1933 meldte siktede seg straks inn og fikk snart personlig kontakt med Quisling. Siktede skildrer sine følelser overfor Quisling som en forelsket ynglings erotiske utgydelser. Siktede følte seg fjetret i Quislings nærhet. “Det var som han trådte inn i min sjel”. Da siktetes første forlovelse ble hevet følte siktede samværet med Quisling som en erstatning. Under eksamenslesningen kom siktede mere til seg selv igjen. Men i 1936 møtte siktede Quisling igjen og “den gamle glød ble tent igjen.” Sommeren 1937 var siktede med Quisling på en ukes fjelltur. “Det var som en bryllupsreise.” Siktede ble etterhvert overbevist om at Quisling var Norges og verdens redningsmann, skaperen av en ny europeisk, ja en ny verdensordning.”²²⁷

Det var i min mening Quislings egen oppfatning av seg selv som denne lederen som drev ham til ekstreme tiltak. Quislings desperasjon etter å inneha stillingen som statsminister kan ikke bare tilskrives et ønske om å redde Norge. Alle nordmenn ønsket å redde Norge, og en rekke av dem tenkte trolig at deres valgte retning ville vært det beste for landet. Mengden involverte i prosessen med å fjerne Quisling er bevis på dette, og likevel forsøkte ikke Paal Berg eller noen av de andre å kreve makten for seg selv. Quislings handlinger må medføre en forventning om at en selv fortjener eller må lede. Selv om god tro i teorien kan spille inn også her vil jeg anse dette som mer egoistisk, og Quislings villighet til å ty til trusler og å eliminere motstanderes plattformer fjerner god tro som en ren motivasjon. Dette kan ses på som det paradoksale i en fascists overbevisning om at egen ideologi er til folkets beste. Selv

---

²²⁷ Riksarkivet, Ørnulf Lundesgaard, dnr. 3326

om Quisling selv skulle være overbevist om at hans politikk ville være det beste for det norske folk vil dette ugyldiggjøres ved handlinger som tar rettigheter fra folket, og bruk av trusler og militærmakt for å sette sin politikk til livet.

9. Konklusjon

Etter studie av Quisling fremstår det for meg som sannsynlig at hans ambisjoner for å utføre det skjebnesvangre statskuppet 9. april 1942 var todelt. Jeg tviler ikke på Quislings genuine tro på at hans handlinger var til det beste for Norge, og det norske folk. Det fremstår for meg også som tydelig at dette var en oppfatning som var delt blant de støttende medlemmene av Nasjonal Samling. Selv om formuleringene rundt dette trolig ofte har blitt overdrevet i etterkrigsoppgjøret tror jeg at det til grunn for de fleste lå en følelse av at det enorme vågestykket de valgte å støtte var rett vei å gå. For noen vil nok denne oppfatningen ha blitt forpurret av deres overdrevne syn på Quisling som ufeilbar leder, takket være hans urokkelige posisjon som Nasjonal Samlings fører de siste årene før okkupasjonen.

Jeg ser imidlertid også en annen side av Quislings motivasjoner. En mer opportunistisk side med et behov for å inneha makt, forsterket av en følelse av at han var maktens rettmessige eier. Som om han på et vis fortjente den, og var den eneste som kunne inneha den i Norge. Etter hvert som motstanden mot Quisling økte kom denne siden stadig mer frem, med en autoritær fremtoning og trusler av stadig økende grad som så ut til å nærme seg faktisk voldsbruk. Dersom Quisling hadde vært i besittelse av mer militær makt, og det var en noenlunde realistisk sjanse til å beholde makten mot 6-dagersregjeringen ende, ser jeg det som sannsynlig at denne makten kunne blitt brukt mot folkene han hevdet å ha et ønske om å lede. Denne paradoksale villigheten til å strekke seg til det ekstreme gjenspeiles også i politikken Quisling ønsket, men mislyktes i, å føre. Dette er ikke en overraskelse, da dette bare var en forlengelse av ideologien Quisling hadde vært deltaker av i 10 år, nasjonalsosialismen. Til tross for at forutsetningene for å befeste sin egen makt over det norske samfunnet var minimale, med sitt i realiteten nokså ubetydelige parti, forsøkte Quisling i fascistiske baner å eliminere konkurransemulighetene til eventuelle motstandere. Politiske motstandere skulle fjernes, og nærings og arbeidsorganisasjoner skulle lures over på egen side. Jeg har liten tro på at Quisling ville delegert ut større makt enn flere av hans

fascistiske inspirasjons-land hadde gjort i årene forut. Quisling bedyret gjentatte ganger i løpet av sin 6-dagersperiode med makten at han ikke ønsket et diktatur, men på de få dagene han hadde ser det ut til at det var nettopp det han siktet etter.

1. Kilder og Litteratur

Upublisert Materiale:

Nasjonalbiblioteket:

Rishovd, 1940. *Fritt Folk*

Skavlan, Einar, 1940. *Dagbladet*

Torp, Harald, 1940. *Adresseavisen*

Ukjent redaktør, 1940. *Telemark Arbeiderblad*

Øverland, 1940. *Aftenposten*.

Riksarkivet:

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 843 – Albert Viljam Hagelin

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 3283 – Arnt Rishovd

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 1724 – Birger Øyvind Meidell

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 3997 - Bjørn Østring

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 3983 – Christian Bartmann Waage

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 3693 – Christopher Andreas Hoxmark

Lange

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, hnr. L 5 – Haldis Neegard Østbye

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 4268 – Harald Franklin Knudsen

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 3523 – John Thronsen

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 445 – Kjeld Stub Irgens

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 3803 – Ragnar Sigvald Skancke

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 3327 – Richard Max Edgar von Tscharnier

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 511 - Tormod Kristoffer Hustad

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 29 – Vidkun Quisling

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 3470 – Wilhelm Tyrholm Klevenberg

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Domsforelegg 864 – Wilhelm Friman Koren Christie

Riksarkivet i Oslo, Oslo Politikammer, Dommer, dnr. 3326 - Ørnulf Lundesgaard

Riksarkivet i Oslo, Privatarkiv – Jonas Lie

Litteraturliste:

Bjørnhaug, Inger og Halvorsen, Terje, 2009. *Medlemsmakt og Samfunnsansvar: 1936-1969*. Oslo: Pax

Boehm, Herrmann, 1957. *Norge mellom England og Tyskland: tiden før og under den annen verdenskrig*. Oslo: Store Bjørn

Cau, Maurizio, 2017. *The Public-Private Dichotomy in Fascist Corporativism: Discursive Strategies and Models of Legitimitization*. Politics and Governance: Vol.5

Chirot, Daniel, 1980. *The Corporatist Model and Socialism*. Theory and Society 9

Dahl, Hans Fredrik, 1999. *“Dette er London” : NRK i krig 1940-1945*. Oslo: Cappelen

Dahl, Hans Fredrik, 1992. *Vidkun Quisling – En fører for fall*. Oslo: Aschehoug.

Dahl, Hans Fredrik, 1991. *Vidkun Quisling – En fører blir til*. Oslo: Aschehoug.

Hambro, Carl Joachim, 1945. *De første måneder*. Oslo: Aschehoug

Høidal, Oddvar, 1988. *Quisling – En studie i landssvik*. Oslo: Universitetsforlaget

Hellesnes, Jon, 1988. *Hermeneutikk og kultur*. Oslo: Samlaget

- Kershaw, Ian, 2012. *Hitler*. Oslo: Historie&Kultur
- Knudsen, Harald Franklin, 1951. *Jeg var Quislings sekretær*. København: H.F. Knudsen
- Kroglund, Nina Drolsum, 2016. *Hagelin: Quislings høyre hånd*. Oslo: Historie&Kultur
- Kroglund, Nina Drolsum, 2017. *Hitlers norske hjelpere*. Oslo: Historie&Kultur
- Loock, Hans-Dietrich, 1972. *Quisling, Rosenberg og Terboven*. Oslo: Gyldendal
- Mordt, Hans Kiær, 1955. *Det urettferdige rettsoppgjør*. Oslo: Heim og samfund
- Normann, Harald, 1970. *De fem første dagene: 9. april i perspektiv*. Oslo: Pax
- NS Riksorganisasjonssjef, 1944. *Organisasjonsinstrukser for tillitsmenn i partiet*. Oslo: NS Riksorganisasjonssjef
- Paulsen, Helge, 1969. *1940: Fra nøytral til okkupert*. Oslo: Univeritetsforlaget
- Rees, Laurence, 2012. *Adolf Hitler: ondskapens karisma*. Oslo: Schibsted
- Rishovd, 1940. *Fritt Folk*
- Roughvedt, Bernt, 2011. *Med penn og pistol: Om politimester Jonas Lie*. Oslo: Cappelen Damm
- Skodvin, Magne, 1956. *Striden om okkupasjonsstyret i Norge: fram til 25. September 1940*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Undersøkelseskommissjonen av 1945, 1946. *Undersøkelseskommissjonen av 1945: Bind 1*. Oslo: Aschehoug
- Uziel, Daniel, 2008. *The Propaganda Warriors – The Wehrmacht and the Consolidation of the German Home Front*. Bern: Peter Lang AG
- Wasberg, Gunnar Christie og Svendsen, Arnljot Strømme, 1969. *Industriens historie i Norge*. Oslo: Norges Industriforbund
- Whitman, James, 1991. *Of Corporatism, Fascism, and the First New Deal*. The American Journal of Comparative Law: Vol.39
- Wyller, Trygve og Stahl, Knut, 1959. *Av Stavangers historie under okkupasjonen 1940-1945: 1: April dagene 1940*. Stavanger: Stabenfeldt

Ørvik, Nils, 1953. *Norge i brennpunktet: fra forhistorien til 9. april 1940: Bind 1: Handelskrigen 1939-40*. Oslo: Grundt Tanum